Улдуз

БУ НӨМРӘДӘ

Күнләрин бир күнүндә ● Һекајә

ГАЛХДЫМ ДАҒЛАРА

АНА ТОРПАҒ

АЗӘРБАЈЧАН ДЕЈӘНДӘ

Ше'рләр

Ҝарабаг симфонијасы ●

НӘСИМИ ВӘ ИНСАН

Контрольный экземпляр

Азәрбајҹан Јазычылары Иттифагы вә Азәрбајҹан ЛКҚИ МК-нын әдәби-бәдии вә ичтимаи-сијаси ајлыг журналы

6

73

Журналымызын
уз габыгында:
Адил Рустамов —
СЕВИНЧ

БУТУН ӨЛКӘЛӘРИН ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛӘШИН!

(78)

Өлдуз

1967-чи илдән чыхыр.

БУ НӨМРӘДӘ

НӘСР — **ЕЛЧИН.** Күнләрин бир күнүндә. Һекајә . . . 15

ПОЕЗИЈА — **Кеворг АҒАЧАНЈАН.** Шанлы әлли ил. Ше'р . . 12
Рачиҹә БЕГЛАРЈАН. Гарабағым. Ше'р . . . 13
Левон ҺАРУТЈУНЈАН. Өвгән маһнысы. Ше'р . 13
Керасим ҺОВАНЕСЈАН. Бир дәстә бәнөвшә. Ше'р 14
Аршавир ДАНЕЛЈАН. Адсыз ше'р . . . 14
Вартан ҺАКОПЈАН. Ана торпаг. Ше'р . . . 14
Чабир НОВРУЗ. Галхдым дағлара, Мән һәмишә газанырам. Ше'рләр 26
Тофиг БАЈРАМ. Сәмәд Вургунла көрүшдә гоча гарынын дедикләри, Азәрбајчан дејәндә. Ше'рләр 48

ПУБЛИСИСТИКА — **Мәммәд АРАЗ.** Гарабағ симфонијасы . . 1
Чәмијјәт, ганун, көнчлик 28

ТӘНГИД ВӘ ӘДӘБИЈЈАТШУНАСЛЫҒ — **Зүмрүд ГУЛУЗАДӘ.** Нәсими вә инсан . . 51
Бәкир НӘБИЈЕВ. Узаг елләрдән көлән тәрәнманлыг сәдаласы 55
Ислам АҒАЈЕВ. Сосиалист реализми әдәбијјаты вә бәдии ирс 58
Аббас ҺАЧЫЈЕВ. Һекајәләр вә миниатүрләр 62

Баш редактор — **АКИФ ҺҮСЕЈНОВ.**

Редексија һеј'әти: **ЕЛЧИН АСЛАНОВ, АҒАМУСА АХУНДОВ, ӘКРӘМ ӘЛИСЛИ, ҸӘМИЛ ӘЛИБӘЈОВ, ИСИ МӘЛИКЗАДӘ (мәс'ул катиб), ЈАСИФ НӘСИРЛИ, АНАР РЗАЈЕВ, ИСМАЈЫЛ ШЫХЛЫ.**

ИЈУН

6

1973

Редексијанын үнваны: Бакы, Хагани, 27 Тел.: 93-36-46, 93-49-85, 93-10-83

Мәммәд АРАЗ

ГАРАБАҒ СИМФОНИЈАСЫ

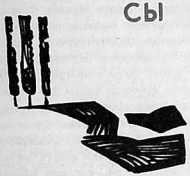

ДАҒЛЫГ ГАРАБАҒ МУХТАР ВИЛАЈӘТИНИН 50 ИЛЛИЈИ

УЧАЛЫГА КЕДӘН ЈОЛЛАР

«Гарабаг тарихи», «Гарабаг дағлары», «Гарабаг симфонијасы...». Биринчи вә иничи башлыгда Гарабағын тарихи-чоғрафи тәрчүмеји-һалыны поетик дилдә вәрәгләјән, үчүнчү башлыгда онун шәрафли кечмишиндән инчә телләр ајырыб, бу, кунүн нәғәсинә говушдуран бир јазы хәјалымда долашыр. Өзү дә һардаса учалыга кедән јолда. Јашыл нәғмәли мешәләрин мушајиәти илә, галханлы гајаларын көлкәсиндән кеча-кеча. Дәрәләр боју мүгам татарларыны көрә-көрә. Гулагларым ешидиб—көрүб. Көзләрим көрүб—ешидиб. Бәлкә бу симфонија күнәшлә бирә доғулуб, бу јерин күндүзүнә һопуб; ајла, уддуларла бирә дараныб, булудлардан чыхыб, бу јерин кечәсинә лајла чалыб? Бәлкә дә, башга шәкилдә охудуларымы вә көрдүкләримі фикримдә чиларајыб, бир силсилә јазыја дөндәрәк истәмишәм. Башлыгларына да һамајә мәзмун бир суајрылындан — Гарабағ торпағындан көтүрмүшәм.

«Гарабағ» сөзүнүн тәләффүзүндән хошум кәлир. Бу тәләффүздә гәтијјән «гара» вә «бағ» сөзләринин һибридләшмәсини һисс едәмирәм. Башга етимоложи чешнә ахтарырам: «Гарабағ» — «гара бах» — јә'ни учалыга, вүгара бах. Инди бу һалланмаларын Гарабағ үчүн һеч бир фәрги јохдур. О, паспортуну алыб. Бу ад чох адларын, чох шөһрәтләрин үнваныдыр.

«Гарабағ тарихи» дејәндә мәнә елә кәлир ки, бирдән гаршымда ән сылдырым дәрәдән даҳа сылдырым бир дәрә ачылыр. Чанли-чисәкли бир һавада ирәлилајирәм. Гылынч-галхан дејүшләринин сәси илдырымларын нәғәсинә гарышыр. Һансынын һансындан дөгулдуғуну тә'јин едә билмирәм. Кимсә «Гачар јарғаны» дејилән бир учурумдан үзәушағы јуварланыр; кимсә «Вағиф учалығы» дејилән бир зирвәјә тәрәф нп атыр. Вә ким-исә бу мәнзәрләри көзәлти сәјр еләјә-еләјә даш гала һөрүр. Дашлара нә исә һәкк еләјир вә сонра үстүнү даш тозу илә өртүр. Бу да онун симфонијасы... Дашлара јазыб кетди. Һәр кәсин өз симфонијасы вар. Амма һәр кәс «Гарабағ» сөзүнү бу «симфонија» сөзүнүн әввәлинә әлавә едә билмир... Гарабағ, «Кечди пәнчәмизә көзәл Гарабағ» дејәнләрин мејдинин дәрә ашағы сүрүкләјән гара бағ олуб. Гарабағын тарихи әсрләрә заманын күрүшдүрүнә галхан олан доҗуш галаларында јашајыб галыб. Сонра јаддашларын китабларына... даҳа сонра китабларын јаддашына көчүрүлүб.

Гарабага һәр дәфә кәләндә санырам ки, бура илк дәфә кәлирәм. Бу «илк дәфә» һәвәси илә дә һәмишә Гарабағын әтәјиндән зирвәсинә доғру һөрдүјүм хәјали дашпиллә рдә бирнәфәсә јухары галхмаг, орадан үзәушағы—узагларa. Гарабағ тарихинин һеч олмаса бир нечә вәрәгинә ача билән узагларa бахмаг фикринә дүшүрәм. Бу күнүн өзү дә бир аз учадан, бир аз аралыдан јахшы көрүнүр. Гәһрәманлыгла долу тарих бу күн-

6187

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

дən нə гədər узаг мəсафədə олурса-олсун, јенə јахындыр. Онун кечмиш hадисələри о күнүн «кəзу габағында» мəнзərə кими асылыб. Тарихи hадисələрин мəнфиси дə, мүсбəти дə көрк үчүн јадсаландыр. Јохса тарих хатиринə јорулунчаја кимə лазым идү? Гарабаг тарихиндə јорулунчаја гədər ат чапмалы о гədər «мүнбит hадисələр» дүзəни вар ки... Гарабаг тарихиндə ваһимəли јаранган да аз дејил.

Гарабағын бу күнү о мүнбит дүзəнлərдən, о ваһимəли јаранганлардан кечиб кəлир. Тарихи охујанлар тарих боју чох олуб. Анчаг өзүнүблар. Тарихи көрмək вə ону аглын јүксək тəзјиги илə сыхыб истədијин формана алмаг хүсуси исте'дддыр. Гарабаг һəмишə белə исте'дадлы өгуллара өз дөшүндən сүд вериб. Онлары булаг кими, чај кими, бahар јарғышы, сүбһ ишығы кими өтраф мүһит үчүн, бүтүн инсанлар үчүн дөгуб. Һансы халг ата-аналыг елајир-елəсин, фərги јохдур, бејүк исте'даддар бөјүк дүнјанын өвладларыдыр. Гарабаг јаҗласынын учалығына дөғру өөсијə чығыры ачан Вагиф бурадан бизим күнлөрө бахмышдыр. Бу һөрүк-һөрүк дөрəлərин аг суларындан мусиги шəлаləсини Үзејир јаратмышдыр. Бу торпағын үфүглариндən Вətənимизин узаг шимал сəмасына учан, дөгулдуғу јерин гүруруна сөјənниб, гојнунда дөгулмадығы јерləрин гојнунда дөгмалашан Нелсон Степанјан Гарабағын бир тəбии-музеј кушəсиндə дүнјаја кəлмишдир. Инди шөһрəти гајдыдыр бура.

Бу торпаг, зијасы нечə һəслə бəс едəн зијалылар очағыдыры!

Бу торпаг, сүфрəси тој-дүјүнлəр јола салан чөрəкли кишиләр јурдудур.

Бу торпаг бүтүн халгларын өвладларына бала мəһəббəти бөјүдən һəнəлəр јурдудур!

Бу торпаг досту гардашы, дөстү олан мəрд адамларын очағындан од алыб...

✽

ГАРАБАҒЫН БАҺАР БƏХТИ

Гарабаг физики-чоғрафи, итгисади рəјон кими республикамызын хејли һиссасини əһатə едир. «Дағлыг Гарабағ» дејəндə дə «дағлыг» сөзү өз чоғрафи мəнзərəси илə өөз өнүнə кəлир. Бу күн мən «өөлбəти или дафə» Дағлыг Гарабаг Мухтар Вилајətинə өөлмишəм. Онун физики-чоғрафи һəјаты илə һəлə орта мөктəбдən танышам... Кичик Гафгазын чөнуб-шərгиндə, Гарабаг сыра дағларынын өтөкләриндə, јер күрəсинин јағышлы, күнөшли, мүнбит бир күшəсиндə јерлошир. Саһəси 4,4 мин кв. км, өһалиси... өһалиси инди 155 мин нəфərə јахындыр. Кичик төфərрүатлар: Дағлыг Гарабағда күнөшли саатларын иллик мигдары—2 мин саатдан артыг. Јанвар ајынын орта температуру: 0; —3, ијул ајынын орта температуру: 15—20 дərəчө. Туфанлы күләрин иллик сајы: 35—40 өд с. Онун јер күрəси илə јашыд олан чоғрафи өмрүнүн сијаси-инзибати һəјаты 50 јашыны баша вурур.

Гарабаг торпағы заманын јени һавасыны 1920-чи илин мајында гаршылады. Мајын 12-дə бу јени күну көзләјөнлəр Шушада XI Гызыл Ордунун габағына дүз-чərəкlə чыхдылар.

Дағлыг Гарабаг зөһмətкешлərинин ингилаби мүбаризəсинə һакөм Камари, Мөммədхан Мəмməдханов, Сако Һамбарсумјан, Александр Сатурјан, Һүсү Һачыјев, Гамбај Ибраһимов, Төсəввүр Мирзəбəкјан вə башгалары кими көркəмли ингилабчылар башчылығы өлəмишдər.

1923-чү илин 7 ијулунда Гарабаг торпағы Вətənин јени бир-һədиҗəсини алды — о күн Азəрбајчан ССР Мərкəзи Ичрагијə Комитəсинин гərары илə Совет Азəрбајчаны тərкибиндə Дағлыг Гарабаг Мухтар Вилајətи јаранды.

Кечмишдə узаг дағлар гојнунда кəридə галмыш бир күшə сајылан Гарабаг јени сијаси-инзибати һəјатынын бүнөврə дашыны гојду. Өјни һəчмли, өјни игликмли торпаг инди даһа бөјүк сəхавəтлə гојнунда тикинти-гуручулуг ишларинə, тəсərрүфат аддымларына јер верди. Күнөшли күнləрин сајыны санки чохалтды. Јохса бу аз мүддət ичиндə кечмишдə балача Хан кəнди дејилən бир јери Степанакерт кими ири, мүасир шəһərə чевирмəк мүмкүн олардымы? Бу ај биналарын палчығы ишыгла гатылыб, дашлары ишыглы өмəлələрдə јонулуб. Јени дөврүн достлуг вə гардашлыг, азадлыг вə ингилаби өрəлилəјиш маддəсиндən кəлən чағрышлар олмасајды, вилајət мərкəзи бу аз вахтда 32 мин нəфərдən артыг өһалијə үнван јарада биләрдими?

Вилајətин дағлыг илгиминдə көзəл инсанлыг, достлуг вə гардашлыг игликмли мөвчуддур. Гədимдən бəри бу игликми өјни торпага баш өјən, өјни судан ичиб, өјни күнөшдən ишыг алан өнинчиларбичинчиларын, тəбиətин дилинə јахшы бəлəд олан бабалар јери доврə өз өн'өнəлərини һədиҗə вермəли идиләр. Бу дөвр, һəмин өн'өнəлərи даһа мүнбит мүһитдə «өкиб-бəчərə» биләрди.

Гарабағда тарих боју, нечə дејərләр, «илдырым чиловлајан» өгуллар олуб. Бу торпағын тəбиəти—дөли учурумлары, бағырсағы кими чөзəлөниб узанан дөрəләри төнбəл вə мајмағлары, гајадан-гајаја атыла биләмəјənləри гурд-гуш јеми сајыб.

Бөјүк Вətən мүһарибəси илләриндə Гарабағын икид өгуллары гылынч дəстəјинə ал чəкди. Кимиси гарагөз Гарабаг атыны, кимиси дə толлугəзəбли јоллары јөнləрјиб дүшмən үстүнə кетди. 45 мин гарабағлы Бөјүк Вətən мүһарибəсиндə силаһ көтүрдү. Онлардан 15 мин нəфərи орден вə медаллара лајиг көрүлүб. Һə кизләдən, һəлə дə от басмыш чығырлар накамларын гəдəмини көзләјир. Һəлə дə гарылар вар ки, «онларын мүһарибəси» гуртармајыб. Онлар һəлə дə дүшмən багышлаја биллмирлər. Көзләјирлər ки, өгуллары дөјүшүну гуртарыб саг-саламат кери дөнөчөклər. Гарабағын нечə кəндиндə Вətən јолунда һəлак олаллара абидə гојулуб. Инн дөфə Совет Иттифағы Гəһрəманы Нелсон Степанјанын бүстү Шуша гајалары үстүндə учалыр.

Бурада 20 нəфər Совет Иттифағы Гəһрəманы бөјүк гələбəмизин шөһрət тарихинə ədларыны јазыб. Вətən гаршысында имтаһан нечə дөјүш өгулуну һөрби сərкəрдə елəди. Вətən онлары кенерал рутбəсиндə тəбрик елəди. 18 нəфər көркəмли һөрби сərкəрдə, кенерал! М. Парсегов, Ј. Гулијев, С. Сərдарјан, А. Газарјан, Х. Мəммəдов вə башгалары бу уча рутбəдə... Бə'зиләри өмүрлərини Вətənə бағышлады, бə'зиләри дə гələбənин сон күнүндə бадə галдыры.

Һəлə мən кечмишдən ədлар чəкмирəм. Шəрəфли кечмишин чох өгулларыны бу күнүн паспортуну вермək олар. Лакин Бөјүк Вətən мүһарибəси һеч вахт бизим кечмишимиз олмајачаг. Нə гədər ки, дүнјанын сијаси хəритəси мүхтəлиф рөнкдиләр, нə гədər ки, Вətən кешијиндə сərһədчи əскərлər даһаһр, Бөјүк Вətən мүһарибəсинин ибрət дərсини бүтүн бошəријət. өјрənməчək, нечə дөјүш ловһəси өз рəнкиндə чанландырылыб өрəнн Чомолунгмасындан асылачаг.

Итгисадијат вə мəдəнијət саһəсиндə инкишафына көрə Дағлыг Гарабаг 1967-чи илдə Ленин ордени илə төлтиф едилиб.

1921-чи илин сијаһија алынмасына көрə ингилабын илк илләриндə вилајətдə 26 мин хырда кəндли тəсərрүфаты вар иди. 4.400 агач хыш, 486 бирдəстəкли котан бу илләрин «ən мəһсулдар» «истеһсал васитələри» иди. Кəндлиләрин 41 фаизинин јүк һејваны вə гошғусу јох иди. 45 фаизинин исə јалныз бир јүк вə ја гошғу һејваны вар иди. Инди вилајətдə 84 колхоз вə совхоз мөвчуддур. Бунлары рəгəм дили илə данышдырыб, итгисади фактлар алсаг, тəкчə бир илин мүвəффəгијət илə кечмишлə үз-үзə дајанмаг олар. Кечмиш кечмишдиндр. Бу күнүн төлəбəты илə өралилəјиш, вилајət зəһмətкешлəри үчүн өсас мε'јардыр. Орта иллик тахыл истеһсалы 50 мин тондан артыгдыр. Сон өјирми илдə үзүм истеһсалы 10 дəфədən чох артыб. Вилајətдə ихтисаслашмыш 11 үзүмчүлүк совхозу артыг республикамызын ири өрəбчылыг тəсərрүфатына чевриліб. Мартуни рəјонунданы «Коммунизм» совхозуну — Чартаз кəндини Итгифаг мигјасында таныдан, тəсərрүфатын рөнбəри Сурен Адамјаны шөһрətлəндирən совхозун итгисади-мəдəни тəрəггиси, бу тəрəггинин бүнөврə дашыны өз ədləри илə дашыјан зəһмətкешлəрдир. Совхоз мин һектар үзүм саһəсиндən 2 милјон декалитр шəрəб мəһсулу истеһсал едиб. Тəсərрүфатын иллик кəлири 8 милјон маната јахындыр. Бу совхоза беш нəфər Социалист Əмəји Гəһрəманы торпага шөһрətдир.

Јенə дə кечмишə нəзəр. Ингилабдан əввəл Дағлыг Гарабағда өһалинин 90 фаизи савадсыз иди. Инди вилајətин өрəзисиндə ингилабдан əввəлки шакирдлəр гədəр мүəллим вар (3.357 нəфər). 1913-чү илдə анчаг Шушада 30 чарпајлыг бир хəстəхана вар иди. Инди вилајətин 196 хəстəхана вə мүəлиҹə мүəссисəсləриндə һəр он мин адама 150 чарпајы дүшүр. Гарабағда јүзүн о бири үзүндə јашајан чох адама гонаг олмаг мүмкүндүр. Орта јаш 75-ə галхыб.

Дағлыг Гарабағы инди кəнд тəсərрүфаты рəјону ədландырмаг олмаз. Онун сəнајe чəкиси даһа ағырдыр. Онун сəнајe мəһсулу өлкəмизин чох јеринə, һəмчинин хариҹи өлкələрə көндərилир. Тəкчə сəккизинчи бешилликдə тикилən — 3,6 милјон чүт ајаггабы истеһсал едən мүəссисəнин адыны чəкмək кифајətдир. Мебел фабрики, ти-

Өзизијəм Гарабағ,
Шəки, Ширван, Гарабағ.
Алам чанната дөнсə,
Јаддан чыхмаз Гарабағ.

БАЈАТЫ

киш фабрики, халча фабрики, електрик авадан-лығы заводу, Гарабаг мәрмәри, Гарабаг халысы, Гарабаг конјакы...

Степанакерт ипәк комбинаты...

❋

ИПӘК ӘЛЛӘРИНӘ ИПӘЈИ

Вилајәт комитәсинин катиби М. Гаспарјан јолдашла кечә танышлар кими көрүшдүк. О, узун мүддәт Ханлар рајонунда ишләјиб. Бир нечә дәфә Ханларда, өтраф кәндләрдә чыхыш едә-мишәм. Кәлишимин мәгсәдини билдирдим. «Гәләм-им јонулмуш, блокнотум ач... үрәјимдә дә јаз-ғынты көзләјән бојук «дүзәнлик»... Дедим ки,

Күлли-Гарабағын аби-һәјаты
Нәрмә-назик бәјатыдыр бәјаты.
Молла Вали ВИДАДИ

истәјирәм һеч бир долаја јолла мәгәд үстүнә кәлмәјәк. Конкрет шәкилдә: мән суал верим, сиз чаваб верин — Даглыг Гарабаг Мүхтар Вилајәтинин әлли илдә газандығы мүвәффәгијәт барәдә... Бә'зи характер рәгәмләр... Өтраф мүнитин һавасыны, адамларын үрәјини өзүм охуја биләрәм...

Катиб мәни диггәтлә динләди. Лакин башга чаваб верди. Деди ки, ССРИ-нин әлли иллији илә әлагәдар тәнтәнәли јығынчағда Л. И. Брежнев јолдашын мә'рузәси гаршысында чох мүһүм вәзифәләр гојуб. Инди биз совет халгларынын бејнәлмиләл тәбиәтиндән, бу тәбиәтин јени-јени «мәнсулларындан» чох данышыб, чох јазмалыјыг. Сабаһ бу мәсәлә илә әлагәдар јығынчағымызы олачаг... Сөнбәти башга сәмтә јөнәлтди:

— Һәлә дејин көрүм, наһар еләмисизми?

— Бәли.

— Һарда, нә вахт?

— Шушада. Саат 10-да...

— Һә, онда күчүнүз пис олмаз. Онларын гајмағы Зарыслыдан кәлир... Онда башга бир суал, —зарафатла дејир,—истәјирәм биласиниз ки, суала чаваб вермәк јазмаг кими асан иш дејил. Туғда олмусунузму?

— Хејр, олмамышам.

— Елә һа көзләрсиниз, һа јазырсыныз, јенә дә охујанда көрүрүк ки, Чафәр Чаббарлы сизи габагламајыб. Әлбәттә, зарафат едирәм. Нурәддин Бабајев дәфәләрлә орада олуб, јазыб...

— Инди мәнә елә калир ки, Туг кәнди бојуј-јуб, бојуј-јуб — бир Гарабаг олуб. Мән бүтүн Гарабағы, бүтүн өлкәмизи елә көрмәк истәјирәм. Елә дә көрүрәм...

— Еләдир, догрудан да, еләдир. Мән өзүм гәсдән сизин суалныыза чаваб вермәдим. Истәјирәм кабинетләрдән чох, һәјатын өзүндә оласы-ныз, көзүнүзлә көрәсиниз. О ки галды рәгәмләр, белә рәгәмләри инди һамы әзбәрдән билир. Бизим ән чох ишчи гүввәмиз олан мүәссисәмиз ипәк комбинатыдыр. Нечә милләтин нүмајәндәси ишләјән, аналарын гајғысы илә исинән, көзәл гызларын күлүшү илә ишыгланан очаг. Һә, нечәдир, поезија вармы?..

26 Бакы комиссары адына Гарабаг Ипәк Комбинаты. Гарабаг ипәјинин шөһрәти һәлә гә-димдән дүнјаја јајылмышды. Ингилабдан әввәл Гарабаг ипәји әсасән Шуша ујездинда чәмлән-мишди. Шуша ипәк-хаммалы чар Русијасынын диггәт мәркәзиндә иди вә онун ипәк истеһсалын-да көркәмли јер тутурду. Загафразија ипәк мү-әссисәләриннин үчдә бириндән артығы Шуша ујез-диндә јерләшириди. Бәринчи дүнја мүһарибәсин-дән әввәл ујездин кәндләриндә вә Шушада 36 кичик барамаачан фабрик мөвчуд иди. Лакин бу фабрикләр чох тикилмишди, көһнәлмишди. Бурада ишләјән фәһләләрин вәзијәти дөзүлмәз иди.

Кичик мүәссисәләри бирләшдирмәк, вилајәтдә ипәк истеһсалыны артырмаг үчүн империалист мүһарибәси илләриндә башсыз галыб дағылмыш фабрикләри јенидән гурмаг лазым иди. 1922—1926-чы илләрдә игтисади чәһәтдән сәрфәли олан јалныз 15 фабрик бәрпа едилиб истисмара верилди. «1926-чы илин ијунунда Даглыг Гарабаг Халг Тәсәрруфаты Шурасынын гәрары илә Степанакерт барамаачан трестин — Гарабаг Ипәк Комбинатынын әсасы гојулур. Әлбәттә, сон әлли илә јахын мүддәтдә комбинат, демәк олар, јенидән гурулуб. 1922-чи илдә Гарабаг фабрикләрин-дә 1.600 кг ипәк-хаммал алынмышдыса, 1973-чү илдә бу рәгәм 136 тона чатыр. Фабрик 2.700 нә-фәрлик бојуг аиләдир. Бу аиләдә алты милләтин нүмајәндәси чијин-чијнә чалышыр. Бу бирлијин күчү илә онлар милләтләрдә илдә 28 милјон маһ-ны мәһсул истеһсал едир. Бизим бу аиләнин чох јахын достлары вар ки, онлар әлимиздән тутур. Ордубаддан, Шәкидән, Азәрбајчанын дикәр ра-јонларындан, һәмчинин Орта Асијадан хаммал алырыг, Јохса Даглыг Гарабаг дејил, бүтүн бө-јүк Гарабаг да бизим комбинаты һеч бир ај тә'-мин едә билмәз. Һарда бирлик—орда дирилик— Азәрбајчан халг мәсәли бурда јеринә дүшүр...».

Данышырыгында рәсмијјәт, «директор әдәсы» һисс олунмајан, садә, күлүрүз, бир аз да зара-фатчыл директор Серкеј Хачатурјан комбинатын тәрчүмеји-һалына елә чидди данышыр ки, елә бил имтаһан верир, мүәллимдән «беш» гопармаг фикриндәдир. Мән дә «комиссија» үзвләриндән

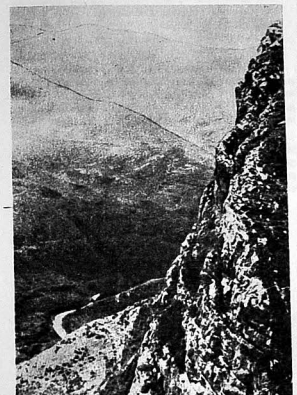

Шуша-Дашалты

биријам. Өзүмдән асылы олмајарар диггәтим он-дан јајыныр. Директорун столу үстүндәки 4-чү номрәләр—бә'зи әдәби журналларын сон номрә-ләри нәзәримә чәлб едир.

— Директор Хачатурјанын дејил, абунәчи Хачатурјанындыр. Ишдә алырам. Тәртибатчы көздән кечирирәм. Евдә исә өзүмә дост-тәһрәмә тапдығым әсәрләри охујурам. Инсанчилин ипәк зөврү олмалыдыр. Јахшы ше'р нәзәримдән гач-мыр. «Гракан Азәрбајчан»ын сон номрәсиндә Іәриман Һәсәнзәдәнин ше'рләринә Кеворг Агач-анјанын тәрчүмәсиндә мәмнунијәтлә охудум...

— Комбинат барәдә ешитмәк марағлыдыр, Серкеј Ованесович...

«Гарабаг Ипәк Комбинатынын игтисади көс-тәричиләри» чәдвәлинин башлығынны охујур вә мәнә тәрәф узадыр. — Сизә бағышлајырам. Анчар бурда јазылмајыб ки, комбинатымызын өз хәстәханасы, пионер дүшәркәси, ушаг бағчасы, өзфәалијјәт ансамблы вар. Бурда јазылмајыб ки, Намазова Әнизә 25 илдир, Размик Бағдасарјан 20 илдир ки, ипәк тәбиәтләри, бачылыг мүнасе-бәтләри илә комбинатын ипәјини даһа да јүмшал-дырлар. Һәмчинин бу чәдвәлдә јохдур ки, Зарик Петросјан ким ипәк усталарымыз Филор Кәри-мова, Зоја Агачанјан кими чаван гызлара тәчрү-бә өјрәдиб, өзүнә чатдырыб, һәтта өзүндән таба-га өтүрүб. Бурда өзүмүзүн һисс етдијимиз, баш-галарынын да көрүб-дујуб, бизә дедији гүсурла-рымыз аз дејил. — Вә садаламага баш лајыр. Дејирам ки, мәним тәнгидлә ишим јохдур. Өзү-нүтәнгиди үмуми ичласыныза сахлајын.

— Онда,—дејир, — сизин сөзүнүзү әдәбиј-јат дилинә чевирсәк, белә чыхыр ки, биз да сизә гонаг оланда зәиф әсәрләринизи тә'рифләјиб јах-шылар гатарына миндирмәлијик...

Сөнбәт едә-едә барамаачан сехә дахил олу-руг. Бурада јадыма дүшүр ки, ипәкчилик јүнкүл сәнајәјә дахилдир. Гајнар суда барама ачан, би-шиб ағармыш әлләри көрәндә мән бу «јүнкүл» зәһмәтин бүтүн-ағырлығынны һисс етдим. Ахы,— дејирәм,—ағыр сәнајә дә дејил! Ағыр зәһмәти сәнајә сәнсидир. Бурадакы «јүнкүл» сөзүнә гу-лагымыз өјрәшиб. Бу «јүнкүлүјүн» өзүндә чох бојуг вәзн ағырлығы, мәзмун ағырлығы вар-дыр.

Догрусу, бу һалланманы она көрә апардым ки, барамаачан сехдә әләри гајнар суда, көзү биздә олан бир гадын һаглы килеј еләди. Адыны сорушдум. Деди: Мәнәр Софарова. Кәндини со-рушдум. Деди: Корнисчан кәндиндәнәм. Бу кәнддән комбината сәксән нәфәр гадын кәлир. Хејли јолдур. Үч новбәдә ишләјирик. Ишимиздән наразы дејилик. Анчар ишдән јорғун-ағрын чы-хырыг. Гышы-гары олур, јағышы-бораны, кечә-

Кенгүм кечир Гарабағдан,
Наһ о дағдан, наһ бу дағдан.
Ахшамусту гөј узағдан
Һавалансын Ханын сәси—
Гарабағын шикәстәси.

Сәмәд ВУРҒУН

ДҮНЈАНЫН ДАМЫНДА НӘГМӘ

си-бивахты олур. Машын чатмыр. Бә'зән икі саат көзләјирик ки, автобуса раһат минә, ев гајғысы чөкмәјә кедәк.

Гадынын төләби јүнкүл төләб дејилди. Комбинатын рәһбәрләри дә онун һаглы төләб олдуғуну е'тираф еләди.

Бизә, Јүнкүл Сәнаје Назирлијинин бу мәсәлә үзрә мәс'ул ишчиләри бу төләби јүнкүлчә һәлл едиләси тәдбирләр сијаһысына дахил еләјә биләрләр.

Гарабағ Ипәк Комбинаты әмәкчиләринин әсас мәгсәди доғтузунчу бешилликдә ипәк иткисини минимума ендирмәк, маја дәјәринә азалтмаг, ипәк әләләрин ипәјинин даһа кеј фијәтли, даһа шәһәрәтли еләмәкдир.

Вилајәтин икинчи бөјүк шәһәри, гәдим елмәдәнијјәт очағы Шушадыр. Шуша галасы. Чөчәкләр ичиндә гала. Гајалар овчунда чичәк. Бурда шаир Муса Јагубун ше'ринин бир сапыны чөкмәк олар: Галалар гајадыр, гајалар гала...

Кечән ил Худу Мәммәдовла белә бир гала-гајаја сөјкәниб, Дашалтыја тәрәф бахырдыг. Дөрә дөрин вә ваһимәли ид. Мәнә елә көлирди ки, дөрәнин додаглары бир-биринә јахынлашыр. Индичә додаглар бир-биринә говушачаг. Әввәл дөрәнин дибиндәки чај боғулачаг. Сонра дошлөрдәки гала-евләр јастыланыб, дөрә диваралрына јапылачаг. Узағдакы јашыл нишаны—мешә көзләрнин бөрк-бөрк сыхачаг. Сују ки, јүксәклијә тәрәф әхытмаг мүмкүн дејил! Су јенә дә нечә милјон иллик тарихнин, дағлары јарыб, гајалары көсә-көсә јазмага башлајачаг. Табиәтин өмрү дөрәсиз мүмкүн дејил. Јохса бу сәнирди күләкләр һарда динчәләр, һарда кечәләрди?.. Елә гәрибә курултуу-нәғмәләи, көзә-гулага, үрәјә һәзз олан, аз гала бармагларла дејулан күләк әсиди ки... Күләјин бу хош мәстлији көзләримдән вәһимәни говду. Инди дөрә агзыначан көмкөј шушә кими көјүмтүл, агымтыл һава илә силәләнмишдиг. Күләкләр өтрәф мешәләрин јашыл рәнкиндән бир аз дөрәјә төкүб, үстүнә дә азачыг дар чәни чиләмишди. Санки бурда һәр таланын, һәр мешә әтәјинин, һәр дағ јамачынын өз һавасы вар. Күләкләр гатышыг рәнкләри севир. Худу Мәммәдов күләндән хошһаландығымы, аз гала тәнәд тахыб онлара гошулмаг истәдијими һисс еләјиб, Табиәтин — умумијјәтлә өтрәф мүһитин шаирә нечә поетик мөвзу вердијини дағларын дурушу, күләкләрин әсим истигамәти илә мүгајисәли шәкилдә изаһ етмәјә башлады. Гәрибәдир, табиәтдә һәр шејин дили олармыш. О дили һамы билмир. Күләк табиәтин талаты дили имиш. Дағлар, дөрәләр, дүзәнләр, мешәләр өз дили чох көзәл биләрләр. Худу мүәллим бу дилин јаранма тарихиндән, мусиги, поезијә рәнкләриндән, онун «Лүғәт фондундан» елә гәрибә данышырды ки...

Бу ара ири бир гајаны башындан боз даш галхды һавада. Даш, ғанадларына ачды. Көрдүм ки, гарталлыр. Ғанадлы гајалара бах:

Бир күндә нә гәдәр бир гартал боју
Алчалыр гајалар, галхыр гајалар!

Худу мүәллимә дејирәм: көрәсән, мәндән башга да бу һисси кечирән олубму?—Мән Шуша галасына чыханда елә билирәм ки, дүнјанын дамына чыхырам. Доғрудур, бурдан да һүндүр јерләрә чыхмышам. Узағашагы табиәтин охумушам. Бу һисси анчаг бурада кечирирәм: Дүнјанын дамына чыхмышам. Узағашагы бахырам. Истәдијим јерләрә чичәк тулланда, истәдијим јерләрә даш гулазлаја биләрәм. Инсанлары учалыга, төмиз дағ һавасына, күнәшә, аја, улдузлара јахын олан јүксәклијә сәсләјә биләрәм.

Диалектика дејир ки, табиәтдә һеч нә итмир. Шәклини дәјишир. Вахты илә бу «дамда» охунан нечә илләри нәғмәни дашы-магнитофонлар нә шәкилдә јашадыр көрәсән? Гајаларын јаддашы нә гәдәр сахлар онлары? Мән «дама» чыхыб, көзә һеч бир сәрһәд чәкмәјән кеншлији сејр еләдикчә дәриндән инанырам ки, нә вахтса гајалары данышдырмаг мүмкүн олачаг. О заман Гарабағ торпағында ујумуш нәғмәләри бу јүксәкликдән инсанлара охујачаглар.

... Бу илин мајында јенә дә Шушаја, о јүксәк «дама» чыхдым. Адлары мәндә гәрибә әһәвәрүнҳијә доғуран дағлара јенә бахдым. «Бағрыган»... Нә гәдәр накам мәнәббәтә, талеји дәрә ашағы јуварланмышлара, әли гојнундалара хатирә јеріі... «Гопхана», «Чахмаг»: һүмум, мүдәһиш, дәјуш, атышма... халгын тарихинә туллана күлләләр, төкүлән наһаг ганлар, јандырылан әлјазмалары...

Даһа өзүмә сөз вермишәм ки, «дүнјанын дамына» чыхмајачағам. Сонра ордан енмәк чәтин олур. О гәдәр мүрәккәб тарихи һадисәләр пытрағына илиширсән ки...

Шуша Дағлыг Гарабағын беш рајонундан биринин мәркәзидир. Шуша республикамызын курорт шәһәридир.

— Демәк олар, бүтүн саһәләрдә планлары јеринә јетирмишик. — Рајон партија комитасинин биринчи катиби Гашым Асланов мә'лумат верир:— Бу ил бизим үчүн имәчилик или олуб. Әввәли бир гәдәр чәтин башланан бу иш инди бир сапына кими-мә'нави тәләбата чевриліб.

Гарабағын тарихиндә фәдакар оғуллар чох олуб. Бир рәвајәтдә дејилир ки, Кәнчали тәхәллүслү бир наһәр Шушаја кәлир. Буранын ичмәли су етијачына јуғун дејиб, бүтүн варидатыны токуб Шушаја су чәкдирмәк фикринә дүшүр. Ишин јығылын вахты мадди вәсаит түкәнир. Кәнчәли Кәнчәјә пул далына кәдәркән, јолда хәстәләниб өлүр. Ағыллы адамлар бу хејирхаһ әмәли өлмәјә гојмурлар_ Татевос әдлы бир фәдакар бүтүн варындан кечир вә әбәди вара јетир — Кәнчали хәттинә Татевос хәттини гошуб Шушаја су көтирир. Сонралар заманын селләри бу көмәри гырыр.

Инди әсас мәгсәдләримиздән бири «јерли күчләр» Шушанын су проблемини там һәлл етмәкдир.

Һазырда Хан гызы хәттинә 20 км. әлавә еләјиб, Шушанын су мәсәләсини әсасән һәлл етмишик. Анчаг шәһәр бөјүјүр, тиканы чохалыр. Курорт шәһәринин шәһрәти кетдикчә даһа бөјүк мигјас алыр. Одур ки, биз инди ијирми ил бундан сонраһын гајғылары илә дә јашајырыг.

Кәтиб күлә-күлә әлавә еләјир: Даг адамы кәрәк гығры кими гыврар ола. Апрел әввәлдән ахыра гәдәр бизим јашыл ишыг ајымыз олуб. Ајын 19-да јүз мининчи ағачы торпага басдырмышыг. Јалныз бир факт: мәркәзи хәстәхананын сүрүчү-су Һәсән Һәсәнов төкчә өзү 1.500 ағач-тинкі көтириб басдырыб. Шушанын јахын перспектив —гуручулуг ишләриндә әсас јери кәлән иддиа доғтуәмәртәбәли мәһманхана бинасы, 1.200 нәфәрлик јени орта мәктәб, идман маллары фабрики, курорт тичарәти үчүн комплекс тикинти, шәһәрин газлашдырылмасы, канализасија шәбәкәсинин тә'мири вә кенишлендирилмәси, Фуад Әбдүрраһмановун пантеон — әбидәләр комплексинә Шушада үнван вермәк вә с. мәсәләләр тү-

Учалыга кедән јоллар

«Аг карван»

тур. Бүтүн бу тикинти-гуручулуг ишләри она хидмәт едир вә едәчәк ки, Шушанын тәбии курорт иглими даһа да көзәләшсин; Шушанын тәбии музеј рельефи даһа да зәнкинләшсин. Гәдимлији сахламаг, бәрпа еламаг, һәмин ме'марлыг көзәллијинә хәләл кәтирмәмәклә курорт шәһәрини мүасирләшдирмәк. Һәр чәһәтдән — тикинти-абадлыг, мәдәни-мәишәт, јашајылашдырма сәлигәси, курорт тичарәти, турист хидмәти...

Ахы, Шуша гәдимдән бәри мусиги очағы олуб. Бәс бу гәдимлик бизим дөврдә һансы нәғмәнин јашадығы? Шушада шәрг мусиги аләтләринин доғум еви — шәрг мусиги аләтләри сехи јарадылыб. Сехин мүдири Чәфәр Чәфәров дејир ки, бүтүн СССР-дә белә бир сех-фабрик ола, о да Шушанын јаһына дүшә, бу бизә чох бөјүк е'тимаддыр. Бу е'тимадын мәс'улијәтинин јахшы дујуруг. Бизим сехин тары, каманчасы, гавалы Ермәнистандан, Орта Асијадан вә башга гардаш республикалардан әлавә, харичә — Јахын Шәрг өлкәләринә, Һиндистана да сораг апарыр. Бизим бу чаван усталарымыз Адил Мәммәдов, Фикрет Әлијев, Таһир Әһмәдовун белә ушаг көркәмләринә бахмајын, бармагларында сары сим ешги вар. Бу уста Азад Өсмјан күндә нечә нәғмә, Фәрман Мәһәррәмов нечә тар дүзәлдир. Хошбәхтликдән һәлә үстүмүзә үзү гара гајдыан мәһсулумуз олмаҗыб. Мән дә, сехин бригадири Рәчәб Һәсәнов да бир ме'јары әсас көтүрүрүк: мусиги аләти көзәллик чарчысыдыр. Өзү көзәл олмајан, јә'ни зәј олан бир сәс-сәда кими чағыра, кимин үрәјини чала биләр... Ән бөјүк арзуларымыздан бири будур ки, фабрик-сехин чалғы аләтләри ансамблыны јарадаг. Ушагларын чох тар-гавал дүзәлдир, амма өзләри чала биллмирләр. Бу она бөјүјәр ки, көмчи-дәнизчи үзмәк бачармыр. Одур ки, уста-фәһләләримиз мусиги мәктәбләринә тәһсил алмаға һәм һәвәслә, һәм дә мәнфәјдарлар. Ваһид демиш: гиҗмәтли о шеј дир ки, хиридары көзәлдир.

Бу ил мусиги сехинин коллективи бир нечә һектарлыг саһәни — јарарсыз даш-гајалыгы һамарлајыб бар салыб. Диггәт верирәм: тинкларин һамысы тутуб. Сех мүдири чидди төврлә дејир ки, биз инди көзәл бир «хәстәлиј» — агач әкмәк хәстәлијинә тутулмушуг. Образлы данышыг: Мардакертдә, Көлбәчәрдә агач көсиб мусиги көрәдирик, бурда тинк басдырыб јашыл һәгмә көрәдирик.

Санаторијанын баш һәкими М. Мәммәдову танымамыш олмазсыныз. О, курорта көләнләрә дә бу «хәстәлији» јолухдуруб.

Шушада Гарабаг Илләк Комбинатынын сехләри ишләјир. Орада әјиричиләрин, сарыјычыларын зәһмәти илә таныш олмушдум. Илләкчи Земфира Агасијева вә Хавәр Исмајылованын, 3 номәрли сехин рәиси Вагиф Керимовун адларыны дафтәрчәмә јазмышдым. Хан гызынын бағында бүлбүлләр консертинә, бүлбүлләр хоруна гулаг асмышдым. Мән һеч јердә бу гәдәр бүлбүлүн бир јердә охудуғуну көрмәмишәм.

Хан гызынын әли илә әкдијі агачларын чоху, о чүмләдән тут агачлары өмрүнүн гурубуна әјилирләр. Һәмин агач новләриндән гурујан вә ја гурумаға мәһкум олан агачларын јеринә әкмәк бәрадә... Хан гызынын евинин тә'миринә даһа һәссас олмаг, бу евин дүнја туристләринин диггәтини чәлб едәчәк бир музеја дөндәрмәк бәрәдә... Јазачығыма сөз вермишдим. Бахт чатмыр, кағыз чатмыр, әл чатмыр... Бәлкә диггәтләри силкләләмәјә чәсарәт чатмыр?.. Нә исә, Шушанын јоллары хејли көзәлләшиб. Һәр шеј јолдан кечир. Јол јахшыдырса, демәк ишкүзарлыг тәкәр үстүдүр.

ҺОЛАВАР ДҮНЈАСЫ, ЗӘҺМӘТ СИМФОНИЈАСЫ

Степанакерт шәһәриндә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын филиалы јарадылыб. Филиал әтрафында С. Ханјан, К. Агачанјан, Г. Габриелјан, В. Овјан кими республикамызда артыг мәшһур јазычылар, һәмчинин онларла дадлы чаванлар чәмләниб. Кевәр Агачанјан филиалын катибидир. Онун Азәрбајчан шаирләриндән елә‌дији тәрчүмәләр ермәнчә — Азәрбајчан әдәби әлагәләриндә мүвәффәгијәтли аддымдыр.

Гарабага «сәјаһәтимин» сон күнү сәһәр тездән Кеворгла көрүшүрүк.

— Бујур,—дејирәм,—јолдаш катиб, башыны ач, дүш габаға, нөвбәти маршрутумузун планы тәртиб вә тәсдиг елә.

— Башым ачыгдыр, јол планы мөһүрләниб. Маршрут мүәјјәндир. Јоллар јағланыб. Машын јәһәрләниб. Степанакерт—Мардакерт истигамәти... Баш баләдчимиз Сократ Ханјан, биринчи мүавинин К. Агачанјан...

Јола дүәәлирик. Степанакерт — Агдам јолунун долаҗларыны ешиб дүәәнлијә чыханда С. Ханјан ишарә верир:

— Кеворгчан, даш дашы једи, дабаныны галдыр...

Кеворг санки ело «һим»ә бәнд имиш.

— Көзүм јолларда галмышдыр, хәбәр јох Күр ғырағындан...

Мәним бу профессионал «Раст» мугамына һеј‌рәтләндијими көрән Сократ:

— Бәс нә билмишдин,—дејир,—бура Гарабағдыр, суал вердин, чавабыны мүгамат үстүндә верирләр...

Кеворг гәзәли ахыра гәдәр охујур. Сонра гәфилдән Гачар ролуна кирир, Вагиф олуб онунла габаглашыр. Вә бирдән дүнјанын мүхтәлиф радио стансијаларына «тутур», футбол ичмалчыларыны јамсылајыр. Јена дә гәфилдән «маскасыны» дәјишир. Бу дәфә елә чиди, елә үрәкдән охујур ки, һамымыз новрәлирик. Шофера дејирәм: — Ахбер, сахла көрүм; дүшүб бу әкин јерләринә бахмаг, синәми бошалтмаг истәјирәм, әзәлим Кеворг ушаглығымы көзүмүн габағына кәтирди. О гәдәр чүт сүрмүшәм, көтан әкмишәм, о гәдәр һолавар ешитмишәм ки... Инди һаны о хәзинә, кифајәт гәдәр өјрәнилибми? Јәгин елә ермәни әдәбијјатында да биздәки кимидир.

Кеворг һолавар охујур... Котан чырылдајачырылдаја она дәм тутур... Гызыл өкүзләр мурчулу-мурчулу әәнчири дартыр. Арабир гоча мачгал: «кши, матах, кши» (сүр, гурбан олум, сүр) дејир. Мәрз әтәјинин күлүшүн јери гара шүмә чевриліг; тохум сәпилир, көј курулдајыр; зәмн көјәриб галхыр... Һолавар. Тәәссүф ки, бу әкинбәрәкәт нәғмәләрини тәрчүмә елә‌ја биләмәјим. Мән дә гәләм достларыма Азәрбајчан дилинә, форма вә мәзмунча һәмин һолаварлара јахын һолавар охудум. Ондан бир бәнд:

Јери, јери, хышым, јери;
Енир дағдан гышым, јери.
Јазмағдан һеч јорулмадым,
Кағызымды бу шүм јери.

Јолумузун һәр ики тәрәфи әкин јери, дизәчән галхан көј-әәми, бир аз аралыда үзүмлүк иди. Торпағын әтри, торпағын рәнки тәбии олараг бизи һолавар дүнјасына апармышды. Инди бу тарлаларын зәһмәт симфонијасы олан инсан әмәли, инсан ешги өз баш‌лангычыны о һолавар дүнјасындан көтүрмәмишми?

— Чатдыг,—шофер машынын әјланчына басыр. — XXII партија гурултајы адына совхозун сәһәсинин мәркәзи; директор јәгин ки, сәһәдәдир...

Директор, доғрудан да, сәһәдә иди.

Мән имкан тапыб совхоз идарәсинин габағында вурулмуш стендләри көздән кечирдим. Совхозун бүтүн планы ләг-ләг‌ләјиб илә таныш олдум. Үзүм планы — 7.600 тон, өндәлик — 9.000 тон вә с.

Елләринин гәлбитәк дағлар вериб баш-баша:
Нәсилләри чинардан гол-бүдәлији Гарабағ.
Гәлбимдә мәһәббәтин, көзүмдә суратин вар,
Сән ej Вагиф ше'ритән бағча-бағлы Гарабағ!

Сүлејман РУСТӘМ

Стендлярдə иттифаг үзрə, республика үзрə нə тəзəр үзүм, тахыл, барама вə с. планы, сонра исə совхозун өзүнүн план вə өйдəлијн өз өксинə тапыб.

Чох јахшыдыр. Совхоз өмөкчиләри јахшы дərк едирəр ки, онларын мəсәулу бөјүк Вətəнимиздə алынан мəсәулун хүсуси чөкисинə нə гədəр əлавədир.

Бу нəјанк тəсərруфатын башчысы СССР Али Советинин депутаты Самвел Мамунсу тарлада—тракторчуларын јанында тапдыг. Дејəнləri, тə'мир ишө илə мөшгул идиләр. Директор да онлара көмөк едирди.

Кечən ил совхозун 1 милјон 900 мин халис кəлири өлүб. 60 мин һектар торпаг сəһөсиндən. Сон алты илдə совхоз 14 дəфə кечиби Гырмысы бəјбағасы (мүхтəлиф тəсərруфат сəһаələри үзрə) өзүндə сахлајыб. Совхозун 280 нəфər фəһлə вə гулдурчусу СССР ХТНС-ин иштиракчысы олуб. Бу јахшыларда 36 фəһлə совхозун һесабына СССР-нин өрдəкли јерləринə кəзмəјə кедиб.

Совхозун өрəзисиндə бөјүк јемəкхана ишләјир. Фəһлə үчүз гијмəтə — 25 гəпијə наһарыны вə ија шамыны өлүјүр. Тəнəффүс заманы вахты өлүмир, режими позулмур; үстəлик, истираһət дə едə билир. Совхозун 300 мин маната гədər мүнафат фонду вар.

Директордан соруушрам: кечən ил бу фондун фəһləрə нə кими бахышы олуб?

— Факт дејим: һəмин ил Һүснүс Һамо — 3 мин, Асја Бабајан — 2.500, Һран Бабајан — 2.600, Асатур Галаџјан 2.200 манат мүнафат алыблар. Сијаһыны артырмар да олар. Дүрүстдür совхозун мүвəффəгијətинин садаламагда хөснилə өлəјыр. Бу наилијətи һəр аддымбашы көрүб өхумаг чətин дејил. Бу наилијətləр барəсиндə өлкəмизин һəр јериндə, өн јүксөк күрсүләрдən данышмаг мүмкүндүр.

Директор тез-тез «һектарчы» сөзүнү ишләдир. Бу «һектарчы» сөзүнү хырдаламағы ондан хаһиш едирəм.

Совхозун сөккиз үзүмчүлүк бригадасы вар. Һəр бригада өз сəһөсиндə бригада үзвләри арасында бөлүб. Һəр адама 2,5—3 һектар сəһə düшүр. Бир адам 3 һектара гулдур едир! Бөјүк һүнəрдир, дорудан да, һектарчы!

Самвел Мамунс суал-чавабымызын финалыны санки өзү јазмаг истəјир. Вə дејир ки, һəр бир совхоз бир совет аилəси демəкдир. Биз јалныз мəһсул истəһсалы үчүн чалышмырыг. Биз һəм də бөјүјən, бизи өвəз едən јени инсан тərбијə едирик. Бу јахшыларда гоншу тəсərруфатлардан бириндə орта јашлы бир нəфəри ишдən чыхардыблар. Нүјə дили ачыдыр, өли нə билим, өдир. Мən өзү иша көтүрдүм. Пис дə ишләмир. Ады, бүдрəјнин голундан көрөк бири јапыша; өјрини дə көрөк бириси дүз јола чағыра, ишдən говмаг тərбијə јолу дејил. Инсан иш—өмөк просесиндə, коллективдə формалашыр, ја да формасыны итирир. «Формасыны итирөни» «өзлибə салмаг» бизим вəзифимизə дахилдир. Тəсərруфат ишиндə də педагог олмаг көрəндир. Өмөк интизамынын чох инчə психоложи нормалары вар...

Мən бејнəлмилəл тərбијə мəсəələləриндən данышмајачағам. Сиздən хаһиш едирəм: ахшам бизим мал фермамыза кəлин, көрөк бизим чаван гызларын — сағчыларын ермəни вə ја азəрбајчанлы олдуғларына муəјјən едə биләрсинизми?...

Ахшам машынымызы фермаја сүрүдүм. Гызлар сағдыглары сүдү ири аг чəлəкləрдə тəрəзијə сүрүјүб чəкир, тəһвил вериргдиләр. Дорудан да, онларын миллијətинə нə кејимләриндən, нə дə сифətləриндən тə'јин едə билдик. Азəрбајчан гызлары ермəнчə, ермəни гызлары азəрбајчанча чох тəмиз данышырлар.

Директор дејир ки, мən өзүм онларын чохунун адыны билмирəм. Дилларинин да мəним үчүн фərги јохдур. Онлар мəнə гызылкүлү хатырладырлар...

Инсанлыг дили јүксөк инсани кејфијətləрдəндир!..

«Бакы фəһləси» колхозу Мардакертдən Кəлбəчəрə кедən јолун үстүндədир. Дафаләрлə бу јолу кетмишəм. Јол сəрһədиндən кənара адламышам.

Колхозун сədри Габриел Балајанла рајон мərкəзиндə таныш олдуг.

«Мардакертə кəлиб, «Бакыда» олмадыг, демək көр дејил,»—бизи колхоза дə'вət еләди.

— Сизнин тəсərруфатда олмушуг,—дедим. Ортакəнди, Гасапедө вə Дəмирлиниң бирләшдирөн 600 тəсərруфат... Кəлириниз милијондан артыг; 800 тон памбыг, 1.300 тон тахыл, 350 тон сүд, 80 тон өт, 11 тон јун, 160 тон үзүм... өстүјирсиниз, ардыны дејим...

— Сədрин ичазəси олмадан бу рəгəмləри ким сизə вериб,—ələə өləди,—өјөн јохдур, бунлар һеч də сирр дејил. Бүтүн тəсərруфатлар бирбириниң планыны, дахилин «сирləрини» билирləр. Мəсəлə бундадыр ки, бизим Ортакəндə колхозун пајтахты јол үстүндədир. Көлбəчəрə дағларына кедөн јолун үстүндədир. Елə өјрəнчəлијик, јолдан кечөн гонаглардын өвə донəчөјини көзләјирик...

Сədрлə вə'дələшдик ки, саат 3-дə онун өрəзисинин өн мəһəллəдər јериндə көрүшөк.

Дедијимиз вахтдан јарым саат кечикдик. Сədр бизи көзләјирди. Чох рəсми шөкилдə деди:

— Мən аччар поезијаһын хатиринə кечикмөјинизи бағышлаја биләрəм, јохса һəр көрүшдə јарым саат вахт итирсөк, өнримизи сərчələр јејəр...

Үзр истədик. Күнаһы Кеворгун бөјнуна јыхдыг—ələ көзəл охујурду ки, шофер өзүндən асылы олмајарағ сүр'өти азалтмышды...

— Кеворг һа?..

Кеворг Г. Балајаны, көрүнүр, јахшы таныјрды. Она көрə дə:

— Өрə, мəни биабыр еләмəјин, бу кишинин јанында мən шакирдəм,—деди.

— Бујурун, һəр кəс өз машынына,—Сədр кечиб «ГАЗ-69»-ун сүканы архасында отурду.

— Гардаш, мən сədрлə отурмаг истəјирəм,—дедим вə кечиб өләошдум. — Сədр шə'р адамына охшајыр... Сədр е'тираф еләди ки, көнчлијиндə шə'р јазыб. Һəм ермəни, һəм дə Азəрбајчан дилləриндə. Бу, ушаглыг һəваси иди... Ичиндə өз вар, дејə билмирəм. Амма 7—8-чи синифдə јаздығым шə'р дəфтərими арвадушагдан кизлədиб, сејфимдə сахлајырам. Өсəби һалларымда вөрəгləјирəм. Јадыма душур ки, ушаг олмушам, гајғыдан азад олмушам. Илк көнчлијимдə кимөсə көнүл ачмышам... Олур, өсəби һалларымыз чох олур. Мəсəлəн, сən бə'зən ачыг-ајдын көрүрсөн ки, бу иш бу сəмтə кетмəлидир. Бир дағалын бириси јана чəкир — «јох, мən бу тərəфə истəјирəм». Онда гаһарлалыгы олур. Нə исə... Чамаатымыз ишләндир, догручулдур. О чылыз адамы көрүрсүнүзмү? — Узуллүјүн арасы илə чијниндə өри бир агач апаран балачабој кишини көстərир. — Бу јахшыларда анбардар чағырыр ки, көл чахырыны апар. О да дејир апармышам. Демə, дорудан да, апарыб, гол чөкмөјиб. Анбардар гышгырыр: өрə, сənə апар дејирəм, јеримиз јохдур. Бу балача, чылыз киши билсənиз көзүмдə нечə бөјүдү; көлиб мənə дедi: бу анбардарына дејнən мəндən өл чıкдınız, мən 350 литр чахырымы апармышам...

— Бəс Азəрбајчан дилини һарда белə јахшы өјрənмисиниз: Данышанда ајырд еләмəк олмур...

— Ушаглыгдан јахшы камил «лүгətləрим» олуб—јахшы достлар, јахшы гоншулар, Гарабаг дүзүндə өз адам тапылар гапысыны ачмајым, гапымы ачмасын. Бу күн бөјүк бир артезиан колхозумуза һədијə верилир. Бəрдели достларым вурублар. Сизи инандырырам, арада бир маниатын да сөнбəти јохдур. Иччар хətир-һөрмətə. Бизим хətир-һөрмət дилимиз зənкиндир...

— Бешиллик план көстəричиләриниз барədə...

— Бешиллијин барама, јумурта планыны өдөмишик. Памбыгы вə тахылы бу ил верəчəјик. Галан сəһəләрин һамысыны көлəн ил. Бизим бешиллијимиз дөрд илдир. Сонра зарафатла өлавə едир: — Инди дə мənим сизə суалым вар:

— Дејин көрүм, Вагиф ичən олуб, јохса јох?

— Догрусуну десəм, билмирəм. Бу бəрədə охумамышам. Иччар, Вагиф көзəлləрин көзləриндən ишыг ичиб, гајаларын додагларындан торпаг поезијасы... шə'рəбы дејə билмəрəм...

Сədрин нəјə ишəрə еләдијини анладыг. Ачыгыны дедик ки, шам јемəјини Ортакəндə сахламышыг.

— Бах, бу олду поезија...

Ајрыланда Г. Балајан тəкрар-тəкрар хаһиш еләди ки, бизим колхоза көлин. Достларынызла көлин. Имканларымыз бөјүндүр. Гонаг отағымыз вар. Сиз елə зənк вурун ки, көрүшə көлирик. Чамаатымыз олдуғча көзəл јашајыр. Тəкчə јазычы сөзүнə ачыг.

Сонра өлини гулатына гојуб, ələə зənкүлə вурду, ələə көзəл Гарабаг шикəстəси өхуду ки, санки бүтүн Гарабаг дүзү, Гарабаг дағлары ешитди...

Бир нечə күн Гарабағы көздим. Үрəклərдən гопуб көлөн мəһəббəт симфонијасынə, зəһмət симфонијасыны — Гарабаг симфонијасыны өзүмлə апардым. Бүтүн өвəзиндə үчдан демək истəјирəм:

— Бəјрамын мүбарək, Гарабаг!

Степанакерт—Шуша. Мај, 1973.

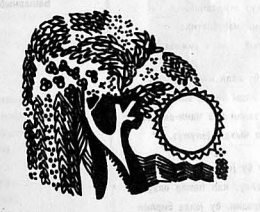

Кеворг АГАЧАНЈАН

ШАНЛЫ ӘЛЛИ ИЛ

(ССРИ-нин 50 ИЛЛИЈИНӘ)

Шанлы әлли илин тәраватилә
Өмрүмүз, мүнүмүз атирланибдир.
Шанлы әлли илин мәһаббатилә
Көзүмүз нурланыб, көнүл динибдир.

Әл-әлә верарак бу әлли илдә
Достлуғдан күч алды бизим әлимиз.
Чалышдыг һәр заман биз чани-дилдән,
Кедиб улдузлара чыхды јолумуз.

Дирилик јолујду бу јол, дирилик,
О, кәҹ дашлы олду, кәҹ һамар олду.
Нә вахт ки, бүдрадик, бу јолда бирлик
Тутду әлимиздән, бизә јар олду.

Һәмишә бир јердә шадланмышыг биз,
Јаныб көзүмүзә бир нур, бир ишыг.
Бир ешгә дөјүнүб үрәкләримиз,
Кәдәри үрәкдә кизли боғмушуг.

Елләр 9 Мајда силди мәһнәти,
Чатдыг бу зәфәрә биз шан-шөһрәтә.
Азадлыг дејилән улу сәрвәти
Халғым бәхш еләди нечә милләтә.

Бәли, бәхш еләди Вәтән адындан,
Аләмә чар олду мәһаббатимиз.
Бир торпаг үстүндә,
бир көј алтында
Доғма гардаш кими јашајырыг биз.

Јуз дилдә данышан бир торпағым вар,
Гәлбими јашадан аташ олубдур.
Чанымтән севдијим бу доғма дијар
Дүнјаја нур сачан күнәш олубдур.

Нурлу, шафаглидир бу јолум мәним,
Мән өна архајам, о мәнә дајаг.
Бөјүк коммунизмә кедән Вәтәним
Бүтүн милләтләрә мајандыр, мајак!

Шанлы әлли илин тәраватилә
Јүксәл, доғма јурдум, дијарым мәним.
Шанлы әлли илин мәһаббәтилә
Башланыб әбәди бәһарым мәним!

Тәрҹүмә едәни Әһәд МУХТАР.

Рачија БЕГЛАРЈАН

ГАРАБАҒЫМ

Бачарыр гонаға һөрмәт етмәји,
О, мүгәддәс сајыр дузу, чөрәји.
Достлара ачыгдыр һәр вахт үрәји,
Мәһаббәтдир Гарабағым!

Учалыр гарталтан зәһмәтдә, ишдә,
Гәһрамана дөнүр һәр бир дөјүшдә.
Өз зәфәри вар һәр јүксәлишдә,—
— Матанәтдир Гарабағым!

Сән һарада олсан, ол она сирдаш!
Уча әирвәлари мәһаббәтлә аш!
Јолунда чаныны верар о, гардаш,—
Дәјанәтдир Гарабағым!

Тәрҹүмә едәни Т. МҮТӘЛЛИБОВ.

Левон ҺАРУТЈУНЈАН

ВӘТӘН МАҺНЫСЫ

Һара јолум дүшсә, һајана кетсәм
Һәгмәкар булаглар мөвлајәр мәни.
Бизим кәлинләрин саф мәһаббәти
Һамишә гојнуна саслајар мәни.

Улдузла читәниб бир өзмә сәма,
Ојатса гәлбимдә сөнмәз арзулар,
Доғма улдузларым чағырар мәни,
Мәни хатырлајар, мәни арзулар.

Дәрин дәрәләрдә итәрсә јолум,
Булудлу әирвәлар әздырса мәни,—
Доғма Вәтәнимин уча даглары
Олар илк баладчым, јол көстәрәним.

Алыб гучағына сығалласа да,
Назымы чәкса да өзмә гајғысы,—
Узағдан чағырар, узағдан саслар
Мәни ширин дилли Вәтән маһнысы.

Тәрҹүмә едәни С. АЛМАЗОВ.

Шәкил Илјасындыр.

Кәрәсим ҺОВАНЕСҸАН

БИР ДӘСТӘ БӘНӨВШӘ

Гарабаг диҹарында
Көзәл баһардыр, баһар.
Бәнөвшәҹә бүрүнмиш
Јенә бағлар-бағчалар...

Сәһәр баһар шеһиндән
Инчә тач гојмуш јенә.
Бәнөвшәләр сапылмыш
Мәрд әскәр һеҹәлинә...

Бәлкә өвлад итирмиш
Ағбирчәкли бир ана,
Әлиндә бәнөвшәси
Малмиш өгул јанына...

Мәһәббәт һәсрәтиҹә
Бәлкә көзәл бир калин,—
Дүзмүшдүр бәнөвшәни
Јанына бу һеҹәлин.

Онлар икидлик илә
Вида етди һәјата,
Нечә ана гәлбиндә
Дөндүләр хатирата.

Һеҹәлләрин дөрд јаны
Әтирли бәнөвшәдир.
Бура әҹәрәт јери,
Ән мүгәддәс мүшәдир.

Тәрҹүмә едәни Т. ӘЈЈУБОВ

Аршавир ДАНЕЈЈАН

* * *

Арзуларым мәни тәрк едиб һәрдән
Мәҹда ганад чалыр гүшлар сајағы;
Енир көҹ чәмәнли атәјә һәрдән,
Јаҹылыр јамача, долашыр дағы.

Карантн сасинә чөврилир онлар,
Санит тарлаларын үстә доланыр.
Каһ баг-бағат олур, каһ да чәмәнзар,
Каһ мәшәлә дөнүб, јолларда јаныр.

Каһдан бојланарағ булуд дағындан,
Күнәш шуасытак өпүр аламы,
Каһ да јунсаларан көјүн тағындан
Сәјрылыыр, көз гырпыр улдуздар кими.

Тәрҹүмә едәни һ. ЗИЈА

❁

Вартан ҺАКОПЈАН

АНА ТОРПАГ

Торпаг кичик ағача
Нәфәс вериб јашатды,
Ағач гөл-бүдаг атды.
Һа саралды, нә солду,
Јаҹашыл чатир олду.
Ана торпаг!
Онун бүдагларында
Күл ачыр мәһәббәтин,
Чох бөјүнүр гүдратин.
О ағача бахәндә
Билдим нәсан дүнјада,
Надәдир күч-гүввәтин...

Тәрҹүмә едәни Т. МАНМУД

1. Гарлы көзинти һәсрәти

ТҮЛКҮ чох билмишлијиндән тәләјә дүшәр, дејибләр, амма бу Түлкү чох билмәјинә лап чох билирди, тәләјә дә дүшмүрдү ки, дүшмүрдү. Бич иди, фәндкир иди, кәмфүрсәт иди. Анасынын әмчәјини кәсән Түлкү иди.

Мешә сәфалы мешә иди—дағын дөшүндә; палыды вар иди, вәләси.вар иди, арпуду, гозу, фындығы вар иди. Чүјүрү вар иди, әлији вар иди, һачылејләкләр бурада јува саларды, бала чыхарарды. Талалары вар иди, күлү, чичәји вар иди... Амма Түлкүсү дә вар иди бу мешәнин.

Һачылејләкләр ичәрисиндә бир көзәл Һачылејләк гоча палыдын будагларында өзүнә јува салмышды, үч гәшәнк баласы јумуртадан тәзәчә чыхмышды. Сәһәрләр Һачылејләк үчүб кедирди, балаларына јем тапырды, јувасына гајыдырды, узун димдикләрини шаггылдада-шаггылдада балаларыны једирдирди, даһа билмирди ки, залым Түлкүнүн бу гәшәнк балаларда көзү вар.

Күнләрин бир күндә Һачылејләк балалары үчүн јем көтирмәјә кетмишди.

Түлкү јекә бир мишар тапыб күчлә сүрүјә-сүрүјә палыдын јанына кәлди, ағзы сулана-сулана алтдан јухары јувада чивилдәшән леј.ләк балаларына бахды, сонра мишары бир кәнара гојуб әдәб-әрканла палыдын дибиндә әјләшди, ағачын көвдәсинә сөјкәниб ана Һачылејләји көзләмәјә башлады.

Аз кечди, чох кечди, ана Һачылејләк јем тапыб кери учду, јувасына гонуб јенә дә узун димдикләрини шаггылдада-шаггылдада истәди ки, балаларыны једи.здирсин, амма бир дә бахыб көрдү ки, ағачын дибиндә бир Түлкү мишары галдырыб палыдын көвдәсини кәсмәк истәјир. Һачылејләјин үрәји гырылыб дүшдү ајагларынын алтына, башыны ашағы узадыб сорушду:

— Ај Түлкү ләләо, нә едирсән белә?

Һәјасыз Түлкү деди:

— Ағачы кәсирәм.

Јазыг Һачылејләк учум-учум учунмаға башлады:

— Нијә, ај Түлкү ләләо?

Гәддар Түлкү деди:

— Сәнә нә вар нијә? Мешә мәнә бабамдан галыб. Бу ағачы кәсирәм, апарыб базарда сатым, өзүмә тојуг алым.

Јазыг Һачылејләк нә биләјди ки, бу гоча палыды кәсмәјә Түлкүнүн күчү чатмаз, көзләриндән јаш ахыдыб јалвармаға башлады:

— Бизә рәһмин кәлсин, ај Түлкү ләләо. Бәс сән ағачы кәссән биз неҹәрик? Јувам дағылар, ај Түлкү ләләо...

Түлкү көзләрини гыјыб јенә дә ашағыдан јухары Һачылејләјә бахды ва деди:

— Онда баланын бирини мәнә вер, ағачы кәсмәјим. Јохса кәсәчәјәм.

— Бај сәнин чаныны јансын, ај Түлкү!— Бу сөзләри Сәмајә деди, лап доғрудан-доғруја, үрәји јана-јана деди.

ҺЕКАЈӘ ❁

Күнләрин бир күнүндә

Мәсәлә бурасында иди ки, залым Түлкү илә бичарә һачылејләк һаггындакы бу пјеси Бакы ушаг театры тамашаја гојачагды вә Сәмәјә дә һәмин тамашада Түлкүролуну ојнајачагды. Инди дә кечәнин бир аләми диванын үстүндә ајагларыны алтына јығыб сојугдан бүзүшә-бүзүшә өзролуну әзбәрләјирди.

Бу ил јаман һәлмишди, һәлә сөјүдлар јарпагларыны тамам төкмәјә мачал тапмамыш һәр јаны гар басмышды, көр инди бир аздан нә гијамәт гопачагды. Отаглар да ки, сојуг—пыздырыјылар пис јанырды. Сәмәјә очагчы Мәммәдәлинин гарасына дејнибә јенә пјеси охумаға башлады.

Һачылејләк нә гәдәр јаш ахытды, нә гәдәр јалварыб аман истәди, гәддар Түлкү бәд әмәлиндән дөнмәди ки, дөнмәди.

Дәрддән үрәји үзүлән Һачылејләк ахырынчы дәфә Түлкүнү динә-имана кәтирмәк истәди:

— Сән мәнимчүн чан вер, мән сәнинчүн өлүм олду бу, ај Түлкү ләлә.

Түлкү мишары гоча палыдын јоғун көвдәсинә илишдириб:

— Өзүн бил!—деди.

Чарәсиз дәрдә лоғман да ачыздир — Һачылејләјин әлачы галмады, көзүнү јумуб лап үрәји кедә-кедә димдији илә балаларындан бирини көтүрду вә Түлкүјә атды, һеч өзү дә билмәди нејләди. Түлкү гушчуғасы дишинә алыб шәлә гујруғуну булаја-булаја чыхыб кетди вә һәлә дә бир мүддәт јазыг гушчуғасын чивилтили ah-наләси кәсилмәди.

— Чан-чан!..—Буну да Сәмәјә деди вә истәр-истәмәз дивана дикәлиб о бири отагда мышыл-мышыл јатан Фатмаја тәраф бојланды; әлә бил архајын олмаг истәјирди ки, Фатманын һеч бир Түлкү горхусу јохдур вә буна архајын оландан сонра јенә дә пјеси охумаг истәди, амма даһа һәвәси гачмышды, өзү дә лап јорулмушду, һәм дә јазыг гушчуғасын чивилтиси гулағындан кетмирди.

Сәмәјә дивандан галхыб бармагларынын учунда гыздырычыја јахынлашды, әлини һәлә әмәлли-башлы гызмамыш дөмирин үстүнә гојуб јенә дә очагчы Мәммәдәлинин гарасына үрәјиндә бир-ики јаглы сөз дејә, сонра пәнчәрәнин јанына кәлиб бајыра бахды.

Бајырда бир гар јағырды ки, кәл көрәсән; гардан вә адда-будда пәнчәрә ишыгларындан башга һеч нә көрүнмүрдү. Сәмәјә бу гушбашы гара бахды, бахды вә чох кечмишләрдә галмыш бир дәли һәвәсин кизилтиси јенә дә үрәјиндән кечиб кетди; кечиб кетди, амма бир һәсрәт һәзинлији галды јенә.

Бир дәли һәвәси вар иди Сәмәјәнин, чох-чох бундан әввәл, о вахтлар ки, Сәмәјә тәк иди, јә'ни о вахтлар ки, һәлә Фатма јох иди дүнјада вә Сәмәјә өзү дә Фатма кими гәшәнк-көзәл бир гыз иди. Бир дәли һәвәси вар иди Сәмәјәнин—бу чүр гарлы кечәдә үст-башларына гар јага-јага дүнјада ән јахын адамы илә, ән өзүз адамы илә, јә'ни севкилиси илә Бакынын күчәләрини, бағларыны, дәниз кәнарыны көзмәк; елә көзмәк ки, дүнјада онлардан—Сәмәјәдән вә һәмин намә'лум севкилидән, бир дә ки, гушбашы гардан башга һеч ким вә һеч нә олмасын; Бакы јатсын, тәкчә беш-алты пәнчәрә ојаг галсын вә онлар да гарын јоғуна архасындан бу пәнчәрә ишыгларыны күчлә тапыб бир-бирләринә көстәрсинләр, һәмин пәнчәрә ишыгларынын илыглығы үрәкләриндән әхыб кечсин; онда адамын үрәји лап балача—бир дынгылы кәмијә дөнәр...

Әввәлчә троллејбусун сәси кәлди, сонра ишығы көрүндү вә кечәнин јарысына галмыш бу ахырынчы троллејбус пәнчәрәнин алтындан кечиб кедәндә Сәмәјәјә елә кәлди ки, елә бил вагзалдадыр вә кими исә, чох өзүз бир адамыны узаг сәфәрә өтүрүр—үрәји сыхылды.

Бу һәмин дәли һәвәсин һәсрәт сыхынтысы иди.

Бир вахт вар иди—о вахт ки, һәлә Фатма дүнјада јох иди вә Сәмәјә өзү дә Фатмадан бир-ики јаш бөјүк оларды, елә-беләчә көзәл-көјчәк бир гыз иди—бах, беләчә дајанарды, көһнә евләринин пәнчәрәси гаршысында, бајырда јаған гара бахарды вә о заман да үрәјиндә һәмин дәли һәвәсин һәсрәти вар иди, амма о һәсрәт бол-бол ишыг ичиндә иди, севинчли һәсрәт иди, әслиндә һәсрәт јох, үрәк тыппылтысы илә көзләнилән кәләчәк иди; онда сызыны јох иди, көзләмә вар иди, нәјинсә әрәфәси варды.

О заман кәләчәкдә ону һәмин гар кәзинтиси көзләјирди, сәһнәдә ону Дездемона, Луиза, Күлтәкин көзләјирди, лап о вахтдан Офелјанын мәһнисычы әзбәрләмишди вә бу мәһнә да сәһнәдә ону көзләјирди. Әлбәттә, о заман һеч ағлына кәтирмәзди ки, бир вахт кәләчәк вә беләчә кечә вахты гәддар Түлкүнүн сөзләрини әзбәрләјәчәк, мин чүрә фәндәкирлик ediб Һачылејләјин көзләрини јашлы гојачаг, чүнки о заман һәлә ағлы кәсмирди ки, һамы Дездемона ола билмәз, Түлкүнү дә ојнамаг лазымдыр вә Түлкүнү ојнамаг да јухусуз кечәләр истәјир, исте'дад истәјир. О заман һәлә орасыны да билмирди ки, Станиславски дејиб: ролун бөјүјү, кичији јохдур, артистин бөјүјү, кичији вар.

Бу башга мәсәлә ки, дүнјада нә Түлкү олајды, нә дә онун мишары, тәкчә өлә һачылејләкләр олајды, чејранлар, чүјүрләр олајды, күлләр, чичәкләр олајды. Сәмәјә буну фикирләшди вә пәнчәрәдән гушбашы гара баха-баха күлүмсәди, чүнки мешә чағгалсыз олмаз дејибләр, һәм дә лап ушаг фикирләридир бу.

Белә чағгаллардан бириси дә, һеч шүбһәсиз — Фатманын гулағындан ираг — онун кечмиш башабәла севкилиси иди, јә'ни ки, Фатманын үздәнираг атасы. Әвәлчә бир-ики ај севкилиси олду, сонра үч-дөрд ај јарымсевкилиси олду, сонра да лап чаггала дөндү, чүнки Нүһ-Нәбидән чаггал имиш вә елә ки, онун чаггаллығы тамам-камал мә'лум олмушду, Сәмәјә Фатманы да көтүрүб чыхыб кетмишди.

Онда Фатманын ики јашы вар иди, инди Фатманын он беш јашы тамам олуб вә лап габаглар Сәмәјәнин һеч ағлына кәлмәзди ки, Дездемонадан, Луизадан, Күлтәкиндән әввәл ону кәләчәкдә көзәлкејчәк бир Фатма көзләјир, елә бир Фатма ки, ону дүнјанын ән хошбәхт адамы едәчәк вә бу хошбәхтлик јанында гарлы кәзинти һәсрәти дә, Дездемона, Луиза, Күлтәкин һәсрәти дә бир һеч олачаг.

Сәмәјә јенә дә кәлиб әлини гыздырычыја узатды вә бу дәфә очагчы Мәммәдәлинин гарасына дејнимәди, чүнки борулар јаваш-јаваш гызырды вә борулар гыздыгча да отаг јаваш-јаваш истиләширди; белә гыш кечәләри отаг гызандан сонра даһа адам гәрибсәмирди, пис-пис фикирләр кирмирди башына.

Сәмәјә о бири отаға кечиб Фатманын үстүндәкі јорғаны устубча раһатлады вә сојунуб өз јеринә кирди, тәләм-тәләсик јорғана бүрүндү вә елә билди ки, Һачылејләк кәлиб өз јувасына, баласы да јанында. Сонра Түлкү јадына дүшдү, сонра Чаггал јадына дүшдү, сонра да Фатманын атасы јадына дүшдү вә Фатманын он јашы тамам оландан сонра атасы илә илк дәфә кәзмәјә чыхмаға ичазә вердији күнү хатырлады. Әслиндә бу кәзинтини Сәмәјә өзү тәшкил еләди, һәр нә иди, һәр ким иди, ушағын атасы иди. Һәмин күн Фатма өмрүндә илк дәфә о вахта гәдәр тәсадүфдән-тәсадүфә көрдүјү атасы илә кәзмәјә чыхды вә евә гајыдандан сонра Сәмәјәјә бириничи суалы бу олду:

— Мама, атам доғрудан инжинердир?

«Амма јаман да инжинердир! Аваранын бириди ки, күндүз чырагла да ахтарсан белә сини тапмазсан!»—буну Сәмәјә үрәјиндә деди, дилинә исә, ајдын мәсәләдир ки, башга сөз кәтирди:

6187
M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

— Әлбәттә. Нәдир ки?
Фатма чох чидди сурәтдә деди:
— Дедиләр дуракдыр.
Сәмәјәнин көләләри калләсинә чыхды:
— Нә?!
Фатма чидд-чәһдлә анасыны баша салды:
— Дуракдыр дедиләр... Мәнимлә сөһбәт едирди, амма башга халаја бахырды. Сонра күјә ки, башыны гашыды, амма халанын далыјча бахды, сонра билмирәм нә олду, сонра да хала кери дөнүб деди ки, дурак!
«Күл олсун белә кишинин башына! Ушағын јанында да өзүну сахлаја билмәјиб. Биабыр еләди бизи, көпәк оғлу!»— буну да, тәбии ки, Сәмәјә үрәјиндә деди, амма лап әмәлли-башлы утанды Фатмадан вә елә буна көрә дә гызына бозарды:
— Бир дә белә шејләр данышма! Адам атасына елә сөз демәз!
О вахтдан хејли кечмишди, чох гар јағмышды, чох күн чыхмышды. Фатма инди атасы илә илдә-ајда бир дәфә көрүшүрдү, өзү дә һәвәссиз. Бу бир тәрәфдән јахшы иди, бир тәрәфдән дә, мә'лум мәсәләдир ки, пис. Јахшы иди она көрә ки, о чүр ипи чүрүк адамла нә гәдәр аз көрүшсән бир елә чох газанарсан. Пис иди она көрә ки, нијә ахы, белә олмалы иди, нијә бу чүр көзәл-көјчәк Фатманын атасы чаггал олмалы иди? Нијә гарлы кәзинти һәсрәти бах, белә чә, бу гыш кечәси Сәмәјәнин үрәјини кизилдәтмәли иди? Нијә?
Әшши, иш ки дүшдү «нијә?»ләрә, онда һеч нә. Онда көрәк Өфеләјанын маһнысынын да охунмадығыны фикирләшәсән. Онда көрәк јенә дә үрәјини верәсән Күлтәкинин истирабларына. Онда көрәк Дездемонанын талеји илә бәрабәр өз талејини дә дүшүнәсән. Вә онда көрәк јенә дә сәһәрә кими јатмајасан, елә фикирләшәсән, фикирлашәсән, фикирләшәсән. Сәһәрә кими фикирләшәсән.

Сәһәр исә театрда мәшг вар, «Түлкү вә һачылејләк балаларынын мәшги.
Сәмәјә отағын гаранлығында јанындача мышыл-мышыл јатан Фатмаја бахды, сонра ело бил бајырдакы гарын сојуглуғуну јатағында һисс еләди вә јериндә бүзүшүб бәрк-бәрк јорғана бүрүндү, лап сидги-үрәкдән әснәјиб фикирләшди ки, амма Фатма да јаман бичәккәнәдир, елә бириничи күн һисс еләмишди чаггалын чаггаллығыны. Буну фикирләшди вә күлүмсәди.
Өзү өз дәрдинә күлүмсәмәји өјрәнмишди Сәмәјә.

2. Күмүшү күн севинчи

Гардан сонра Сәмәјәнин күмүшү күнләри оларды вә һәмин күн дә Сәмәјәнин күмүшү күнләриндән иди. Һәмин күн ки, Сәмәјә театрдан чыхыб евә кәлирди вә үрәјиндәки күмүшү күн севинчи илә Фатмасы барәдә дүшүнүрдү.
Фатманын тәзә рәфигәси вар иди, ады Күнај иди, өзү дә јаман чичи-бачы олмушдулар, һәр күн бир јердәјдиләр.
Кечән јај Сәмәјәјә тәзә ев вермишдиләр вә онлар инди јашадыглары бу тәзә бинаја көчәндән сонра Фатма мәктәбини дә дәјишмишди, лап бу јахындакы мәктәбин сәккизинчи синфиндә охујурду. Күнај да һәмин синифдә охујурду вә Күнајла Фатманын белә чичи-бачы олмалары Сәмәјәнин дә лап үрәјиндән иди. Әввәла она көрә ки, Күнај чох тәрбијәли, ағыллы гыз иди. Икинчиси она көрә ки, Күнајын анасы елмләр доктору иди, атасы да ағајана адама охшајырды, јә'ни ки, аталы-аналы гыз иди Күнај, јахшы аиләдән иди. Үчүнчүсү вә ән башлычасы исә она көрә ки, күнләрин бир ади күнү Сәмәјәјә ајдын олмушду ки, Фатма даһа ушаг дејил вә инди онун вахты иди ки, отуруб-дурдуғу адамлардан чох шеј

асылыдыр. Иш елә кәтириб ки, Фатманын атасы ола-ола (мүрдәшир онун үзүнү јусун!) атасыз бејүјүб, амма индән белә елә олмалыдыы ки, Фатманын үрәјиндәки јара көәәриб алышмасын, јә'ни көрсүн ки, јахшы аиләләрә, һәр бир иши там-дүз аиләләрлә онларын бу балача аиләсинин һеч бир фәрги јохдур. Үрәјини сиффәт јемәсин, көрсүн ки, онун Сәмәјә мамасы- елә атаја да, анаја да бәрабәрдир вә Фатманын да һеч бир әјәрәскији јохдур.
Сәмәјә әлиндән кәләни әсиркәмирди— бајрамларда зәнк чалыб Күнајын анасыны тәбрик едирди, һәр дәфә Күнајла евләринә салам көндәрирди. Күнај онлара кәләндә Фатмаја да, она да ејни көзлә бахырды. Әлбәттә, Күнајын анасы илә даһа артыг јахшылыг еләмәк олмаз, амма бунун үчүн нә вахт бир иди, нә дә шәраит имкан верирди.
Сәмәјә «Түлкү вә Һачылејләк балаларынын мәшгиндән чыхыб евә кәлирди вә бүтүн бунлар барәдә фикирләшириди; ајағынын алтындакы гары хырчылдада-хырчылдада аддымладыгча она елә кәлирди ки, Фатма кими он беш јашлы көзәл-көјчәк бир гыз да онунла јанашы аддымлајыр вә бу гыз елә онун өзүдүр, он беш јашлы Сәмәјәдир.
Бир вахт олачағды Фатманын да јанында белә чә он беш јашлы Фатма аддымлајачағды вә о заман Фатма һеч билмәјәчәкди ки, һәлә чох-чох әвәлләр анасы ону белә чә көрүб: гарлы гыш күнүндә он беш јашы илә бирликдә аддымлаја-аддымлаја.
Бир күмүшү күн иди һәмин күн.
Тәзәчә гар кәсмишди, күн чыхмышды вә күнүн шуалары күчәләрдәки, дамлардакы, ејванлардакы, ағачлардакы гары елә парылдадырды ки, елә бил Бакыја гар јағмышды, сонра да гарын үстүндән күмүш јағмышды. Бакынын белә күмүшү күнләри һеч вахт Сәмәјәнин јадындан чыхмазды, о, бүтүн өмрү боју көрдүјү белә күмүшү күнләри бирчә-бирчә хатырлајырды вә һәмин күнләрин һәрәсинин өз әтри, өз овгаты, өз тәкчәлији вар иди.
Нә гәдәр күләкли-јағышлы күнләр олмушду, нә гәдәр адамын наһәсини кәс: і исти күнләр, нә гәдәр ади күнләр олмушду, амма онларын һеч бири Сәмәјәнин јадында галмамышды; пис һадисәләр, пис әһвалатлар, јахуд да ки, јахшы һадисәләр, јахшы әһвалатлар јадда галмышды, күнләр исә јадда галмамышды. Бах, бу чүр күмүшү күнләри исә бир-бир сајарды Сәмәјә вә бу күн дә һеч вахт онун јадындан чыхмајачағды. Јадындан чыхмајачағды ки, бир вахт—бах, бу күмүшү күн, мәшгдән чыхыб евә кәлә-кәлә фикирләшириди: дүздүр, Дездемона даһа әлчатмаз олду, вахты кечәр олду, амма Һертруда һәлә ирәлидәдир, Леди Магбет һәлә ирәлидәдир, Кураж ана һәлә ирәлидәдир.
Сәмәјә гары ајагларынын алтында хырчылдада-хырчылдада бир дә ону фикирләшди ки, ахы, нечә олур, тәбиәтин бу чүр күмүшү күнләри олур, бир тәрәфдән дә дүнјада Леди магбетләр олур?
Сонра бирдән-бирә Сәмәјә чох истәди ки, Фатма да бу күмүшү күнләри белә чә јадында сахласын вә һеч вахт унутмасын бу күнләри, бу күнләрин әтрини, рәнкини, тәкчәлијини. Фатма да белә чә һисс еләсин бу күмүшү күнләри. Һәм дә Фатманын күмүшү күнләри лап бол олсун вә Фатманын күмүшү күнләринин нә һәсрәт чалары олсун, нә дә һәзинлији, тәкчә елә севинчи олсун, лап зырпы бир севинчи.
Әлбәттә, Фатма анасынын бу фикирләриндән хәбәрсиз иди вә Сәмәјә евә кирәндә көрдү ки, Фатма дајаныб бәдәнинә ма күзкүнүн габағында вә пәнчәрәдән о тәрәфдәки күмүшү күн һеч вечинә дә дејил, чүнки үз-көзүнү басмыш сызанагла

рын һајындадыр; сызанаглары дырнагларынын арасына алыб сыхыр, сифәтини ганадыр.

Фатма агламсына-агламсына, һәм дә һирсли-һирсли деди:

— Бу нәдир е, ај мама, көрүрсән бу пришиклари!.. Утандығымдан чамаатын ичинә чыха билмирәм...

Сәмајә бајырын күмүшү һавасындан сонра Фатманын сызанаг дәрдинин бирдән-бирә үрәјинә сала билмәди вә күлүмсәјә-күлүмсәјә:

— Һеч нә олмаз, кечиб кедәчәк,—деди.—Әлини вурма.

— Јаман да кечиб кедир. Дај да артыр күндән-күнә.

— Бәс мәнә нијә һирсин тутур, мән еләәмишәм ки... — Сәмајә јенә дә үрәјиндәки күмүшү күн севинчи илә күлүмсәјә-күлүмсәјә Фатмаја јахынлашды вә гызыны гучаглајыб һәлә гызынмамыш шахталы үзүнү онун үзүнә сүртдү.

— Адымы ки, сән гојмусан: Фатма. Һамы мәнә Фатма нәнә дејир! Бир јахшы ад гоја билмирдин мәнә?

Сәмајә лап сидг-үрәкдән тәәссүф еләди ки, Фатма пәнчәрәнин о тајындакы күмүшү күнүн фәргинә вармыр.

— Кимин нә һаггы вар сәнә елә десин!—Сонра зарафат еләмәк истәди. — Амма Фатма нәнә олмағына Фатма нәнәсән дә. Анамын адыны гојмушам да сәнә, нәнәнин адыны.

— Чох елә мәним лазымым иди.—Фатма адындан чох сифәтиндәки сызанаглары элиндән ачыглы-ачыглы јатаг отағына кечди.

Јахшы ки, Сәмајәнин ады бир о гәдәр гочафәнди дејилди вә һәркаһ ишди-шајәт, Фатма өз гызына Сәмајә ады гојса, бир о гәдәр дә хәчил олмаз. Сәмајә күлүмсәди вә палтосуну чыхардыб аракәсмәдәки асылгандан аса-аса деди:

— Тамашанын премјерасы декабрын доггузундадыр.

Фатма јатаг отағындан сорушду:

— Һансы тамашанын?

— «Түлкү вә һачылејләк балаларынын. Декабрын доггузу да шәнбә күнүдүр. Билет көндәрәчәјәм Күнајын папасы илә мамасы да кәлсин. Чох тә'сирли әсәрдир.

Фатма елә бил нәдәнсә һүркүб тәләмтәләсик аракәсмәјә кәлди:

— «Түлкү вә һачылејләк балаларынын?

— Һә. Јахшы ки, шәнбәјә дүшдү. Күнајын мамасыкил дә бош олачаг.

Фатма анасынын габағында дајанды, амма бир сөз демәди вә башга бир иш тапмајыб палтарынын јахасыны дидишдирмәјә башлады.

Сәмајә деди:

— Палтарыны нијә дидишдирирсән?

— Һеч... Онда билирсән, мама...—Фатма чәтинлик чәкди. — Онда билирсән, гој әввәлчә мән бир кәшфијјат апарым, сонра...

Сәмајә гызынын гара, гәшәнк көзләринин дәринлијиндә бир һүркү, бир нараһатлыг, тәшвиш һисс етди вә бу, онун күмүшү күн севинчи илә долмуш үрәјинә лап кичичик дә олса, хал салды.

Сәмајә деди:

— Нејнәк, кәшфијјат апар. Мәним кәшфијјатчы гызымсан да сән!..—Вә күлүмсәјә-күлүмсәјә Фатманын гара сачларыны гатышдырды.

3. Илк тамаша

О заманлар Фатма лап балача иди вә о заманлар һәр илк тамаша Фатма үчүн бајрам олурду, һәлә нечә күн әввәлдән һазырлашырды, кечә-күндүз фикри-зикри һәмин тамашада олурду. Бу о заманлар иди ки, Фатма мәктәбдә,— һәјәтдә ушагларын јанында бир шелләнирди, кәл көрәсән: бах, о кечини ојнајан мәним

Шәкил Рәфаел Әсәдовундур.

анамды, Шәнүләүләмү, Шүнүләүләмү, Мәнүләүләмү једиздирән мәним анамды, чанаварын гарынны бујнузлары илә јыртан мәним анамды. Бу о заманлар иди ки, бир дафә Сәмәјә Довшаны ојнајырды вә Түлкү кәлиб ону јемәк истәјәндә (дад бу Түлкүләрин әлиндән!) Фатма елә аглајмышды ки, залда отуран бүтүн тамашачылар Довшанын аһ-наләсини унудуб Фатманын һөнкүртүләринә күлмүшдү вә Сәмәјә дә Түлкүнүн пәнчәләри арасында кичирләшмишди ки, бәјәм һөнкүртүјә дә күләрләр?

Бу о заманлар иди ки, Фатма һәлә «әлиpәм» әвәзинә «кәлиләм», «кедирәм» әвәзинә «кедиләм» дејәрди вә бу о вахтлар, о чағлар иди ки, Фатманын сызанаг дәрдиндән әсәр-әламәт јох иди вә һеч адамын аглына да кәлмәзди ки, бир вахт кәләчәк вә бу тотуг гызчығаз белә бир сызанаг гәмкинлијинә мүбтәла олачаг.

Сәмәјә буну фикирләшди вә күлүмсәди. Јахшы ки, режиссор бу күлүмсәмәји сезмәди, јериндән галхыб һәмишәки кими, әлинин-голунун һәрәкәтләрилә дилинин көмәјинә чатды:

— Сәмәјә ханым, бир аз даһа артыг истәјирасла истәјин, даһа артыг емосионал тә'сирә еһтијач вар!

Сәмәјә:

— Јахшы,—деди вә фикирләшди ки, ахы, јазыг һачылејләрин икинчи баласыны да бундан артыг нечә еһтирасла истәсин адамын үрәји кәлир бәјәм? Ахы, Түлкү түлкүдү, адам адамды.

Јенә һардан кәлди бу ушаг фикирләри?

Бу күн «Түлкү вә һачылејләк балалары»нын ахырынчы мәшги кедирди, сабаһ, ј'ни декабрын једдисиндә ичтимаи бахыш иди, ики күндән сонра да илк тамаша.

Түлкү јенә дә мишары голтуғуна вуруб палыдын дибини кәсдирмишди вә бу дәфә һачылејләрин икинчи баласыны истәјирди. Һачылејләк јазыг көзләриндән јаш ахыда-ахыда јалварырды ки, Түлкү палыды кәсмәсин. Залым Түлкү исә инсафа кәлмирди:

— Мәнә нә вар! Мешә мәнә бабамдан галыб! Һансы агачы истәсәм ону да кәсәрәм. Ја баланы мәнә вер, ја да агачы кәсәчәјәм, апарыб базарда сатачағам, өзүмә тојуг алыб гәшәнкчә јејәчәјәм.

— Сәмәјә ханым! Ахы, сиз тәчрүбәли актјорсунуз! Сизә нечә дәфә демәк олар ки, даһа артыг еһтираслә тәләб един! Ахы, сиз Түлкүсүнүз! Гәддарсыныз! Јыртычысынызы! Көрүрсүнүз Һачылејләк нечә үрәкдән аглајыр?

Сәмәјә фикирләшди ки, Һачылејләк чарәсиз даһа нејләјәчәк, көрәк агласын дә. Буну фикирләшди вә бу дәфә Һачылејләјин икинчи баласына лап доғручу Түлкү гәддарлығы илә истади.

— Бу пис олмады.—Режиссор дәриндән нәфәс алды.

Артыг нечә мүддәт иди ки, гар јағмырды вә күчәләрдәки гар әрјиб-чирклөниб палчыға дөнмүшдү, ејванлардакы гары тәмизләмишдиләр, дамлардакы, агачлардакы гары һис, түсту гаралтмышды вә һәмин күнүн ахшамы Сәмәјә өз евләринин пәнчәрәси гаршысында дајаныб бајыра бахырды. Бир хејлар белә чә дајаныб дамларда рәнкини итмиш гара, күчәдән троллејбус, автобус, машынлар кечдикчә тәкәрләринин алтындан сычрајан гарлы палчыға тамаша етди вә јенә дә көзләрини шүшәдән чәкмәјиб Фатмадан сорушду:

— Сән һеч тәәә гар јағанда, һәр тәрәф ағаппар оланда, кечә вахты, шәһәрдә тәктүк ишыг јананда чөлә чыхыб көзмәк арзуламысан?—Сәмәјә бу сөзләри деди вә өзү өз сөзләриндән бир балача һүркдү, һүркдү ки, бирдән Фатманын көнлүндә елә нөгтәјә тохунар ки, бу нөгтәдә онларын арасында пәрдә олмалыдыр; көзләрини пәнчәрәдән чәкиб гызына бахды.

Фатма мизин архасында отуруб сабаһкы дәрсләрини һазырлајырды вә о да көзләрини дәрсликдән чәкиб анасына бахды:

— Елә јаман да сапожким вар ки, гарда кәзмәк арзулајым!..

Сәмәјә әввәлчә елә бил һеч нә баша дүшмәди вә сонра һандан-һана мә'лум олду ки, сөһбәт Фатманын узунбоғаз чәкмәләринә кедир. Сәмәјә үчүн орасы да мә'лум олду ки, тәбиәтдә гар севинчи илә палчыг дилхорчулуғу арасында чәми-чүмләтаны бирчә гарыш мәсафә вар.

— Нә олуб ки, сәнин узунбоғазларына? Су бурахыр?

— Су бурахмыр, амма ушаг сапожкисидир онлар. Һәмы модносыны кејир, елә бир мәнәм ушаг чәкмәсидә, ушаг палтосунда.

Сәмәјә әввәлә гызы илә һөчәтләшмәк истәди, амма сонра јенә күчәләрдә әријиб палчыға дөнмүш гара бахды вә бешөн күн бундан әввәлки тәәә гары тәәәдән хатырлады—әтрини дуйду, рәнкини көрду вә һисс еләди ки, Фатма даһа бөјүјүр әмәлли-башлы; Фатма бөјүјүр, өзү гочалыр; нијә гар палчыға дөнүр сонра?—өзү өзүнә деди ки, әчәб ахмаг суалдыр бу!

— Сәнә елә бир узунбоғаз чәкмә алачам ки, һамынын агзы ачыла галсын.

— Һә? — Фатманын әјни ачылды вә мизин алтындан ајагларына елә бахды ки, елә бил даһа кејмишди һәмин әнтиг узунбоғаз чәкмәләри.

Сонра Сәмәјә деди:

— Сабаһ билетләри кәтирәчәјәм, верәрсән Күнајкилә, мәним адымдан онлары да ә'дәвәт едәрсән.

«Түлкү вә Һачылејләк балалары» Фатманын јадына дүшдү вә гыз ачыг-ашкар бикефләди:

— Доғрудан, ики күн галыб дә доғгузуна...

Сәмәјә баша дүшдү ки, Фатма бүтүн бу мүддәт әрзиндә күнләри сајырмыш.

Фатма сорушду:

— Ај мама, јенә Түлкү палтарында олачагсан?

Сәмәјә елә бил киминсә ачығына чанынданмы тәсвир еләмәјә башлады:

— Һә, әлбәттә! Бир әнтиг Түлкү кејими тикибләр ки, башдан ајаға тамашадыр! Бир шәлә гујруғу вар ки, кәл көрәсән! Бах, бу бојда!—Сәмәјә голларыны ачыб Түлкүнүн шәлә гујруғларынын јеләјинин көстәрди, сонра гызына бахды вә сусду.

Араја сүкүт чөкдү вә бу онларын арасына чәкмәјә илк сүкут иди.

Һәһајәт Фатма сүкуту позду:

— Нејнирсән е, ај мама, нејнирсән онлары да'вәт едиб?..—Анасына бахды вә әлавә етди: — Һеч өмрүндә театра кетмирдәр. Хошламырлар театры. Һеч бир дәфә көрмәмишәм ки, театрдан сөһбәт еләсинләр...

Сәмәјә әлини үзүнә апарды, елә бил диши ағрыјыды, сонра гызынын ахырынчы сөзләринин, ј'ни Күнајкилин театрын гәдрини билмәдикләриндән шикајәтинин мә'насыны баша дүшә-дүшә күлүмсәди:

— Нејнәк, хошламырлар, гој хошламасынлар.

Фатманын чијнинданд јүк көтүрүлдү:

— Һә дә!..

Вә Сәмәјә дә севинди ки, гызы даһа нараһатлығдан гуртарды, амма сонра белә мә'лум олмушду ки, бу севинч бир балача вахтындан әввәл имиш. Бу, сонра мә'лум олду, декабрын доғгузунда, һәмин күн ки, сәһәр тездән јенә гар јағмаға башламышды вә бүтүн шәһәр јенә ағапаг тәәә гара бүрүнмүшдү.

Сәмәјә јадындан чыхармышды ки, бу онун нечәнчи илк тамашасыдыр, амма һеч вахт онун илк тамаша күнүндә белә гар јағмамышды. Һеч вахт онун илк та-

маша күнүндәки интизары белә гар севинчли олмамышды.

О, үрәјиндәки бу гар севинчли интизарла театра кетди, режиссорун ахырынчы көстәришләринә гулаг асды, мүәллифин ахырынчы хаһишләринни ешитди, инзибатчыдан нечә күн бундан әввәл Фатма илә Күнај үчүн сифариш вердији билетләри алыб евә гајытды вә көрдү ки, Фатма кејнниб-кечиниб ону көзләјир, даһа доғрусу, Фатма пәнчәрәнин агзында дајаныб бајырдакы гара бахыр, агаппаг, күмүшү гара.

Сәмајә деди:

— Көрүрсән дә, нә гарды!

Фатма деди:

— һә, јаман әнтигәди, ај мама!

Сәмајә севинди ки, Фатма гардан белә чә севинир, сонра билетләри гызына узатды:

— Ала, сәнинлә Күнајын билетиди ахшама.

Фатма билетләри алыб елә бил бүтүн өмрүндә биринчи дәфәјди билет көрүрмүш кими о тәраф-бу тәрәфинә бахды вә деди:

— Билирсән, мама, Күнај... Күнај бу күн киноја кетмәк истәјир е...

Сәмајә баша дүшдү ки, бу саат, јә'ни бу гарлы гыш ахшамы гызы илә, көзәлкөјчәк Фатмасы илә үзбәүз дајандығы бу дәгигә ән биринчи мәсәлә өзүнү әлә алмагдыр. Бир дәфә һансы тамашадаса ајы баласыны ојнајырды вә бу ајы баласы иш чәтинә дүшән кими өзү-өзүнә дејирди: «—Өзүнү әлә ал, ајы баласы! Өзүнү әлә ал, ајы баласы!».

— Нолар, гој кетсин киноја... Сән дә истәјирсән онунла бирликдә кет...

— Доғрудан?—Фатма билмәди севиндијиндән нә еласын. — Доғрудан?—Сонра атылыб—ушаг ки, ушаг!—анасынын о үзүндән, бу үзүндән өпду, тез-тәләсик аракәсмәдән палтосуну көтүрүб бәдәнинә күзкүнүн габағында кејинәкејинә деди:—Сабаһ мән өзүм тәкчә кәлиб бахачағам. Билирәм дә, әнтигә ојнајачағсан јенә. Гәзетдә јазыб сәни тәрифләјәчәкләр...

Фатма бу сөзләри деди вә бирдән-бирә јенә нә исә хатырлајыб никаранчылыгла Сәмајәјә тәрәф чөндү:

— Гәзетдә шәкил-вәрәчәкләр, мама?

Сәмајә күлүмсәди:

— Нә билим?

Фатма дејинди:

— Билмирам гәзетләрдә нијә сәнин өз шәклини вермирләр, елә бу чүр, өз палтарында. Елә бу чүр шәклини версинләр дә...

— Јахшы, гојмарам Түлкү палтарында шәклими чәксинләр. — Сәмајә гызыны ахырынчы никаранчылыгдан да гуртарды—неч ким билмәјәчәкди ки, Фатманын анасы Түлкүнү ојнајыр; бундан сонра Довшан да белә чә олачагды, Кечи дә, Чејран да.

— Доғрудан гојмајачағсан? — Фатма јенә дә атылыб анасынын о үз, бу үзүндән өпду—лап севинчәк олмушду, сонра да шәстлә деди: — Кимин белә мамасы вар е?!.—Өзү дә өзүнә чаваб верди:—Һеч кимин!

Һәмин гарлы гыш күнүнүн кечәси тамаша лап јахшы кечди.

Мешәјә гоча вә хејирхаһ бир Гарға учуб кәлмишди вә артыг о, јарамаз Түлкүнүн кәләкбазлығыны һачылејләјә баша салмышды, баша салмышды ки, Түлкү бу бојда палыдын көвдәсини кәсә билмәз. Түлкү һачылејләјин үчүнчү баласыны истәмәјә кәләндә Гарға илә һачылејләк ону елә говдулар вә Түлкү шәләә гујруғуну јелләдә-јелләдә мешәдән елә гачды ки, тамашачылар—ушаглар вә ушагларла кәлән әмиләр, халалар — әл чалмаға башладылар, залда һај-күј гопду, һамы күлүшдү, режиссорла мүәллиф дә хејли фејзијаб олдулар.

Сонра пәрдә тәәдән ачылды вә Түлкү дә, һачылејләк дә, балалары да, гоча Гарға да сәһнәнин гаршысына чыхдылар.

Сәмајә Түлкүнүн шәләә гујруғуну јелләдә-јелләдә тамашачылара баш әјирди.

Сәмајә билирди ки, бу саат бајырда јенә дә гушбашы гар јағыр, бу гарын ијини дүјду, рәнкини көрдү вә бирдәнбирә она елә кәлди ки, Фатма да Күнајла бирликдә, Күнајын анасы, атасијла бирликдә бу залда әјләшиб вә о да, Түлкүнү јох, һертрудану ојнајыб.

Сәмајә зала бахды вә бу дәфә Фатмакилә баш әјди.

Тамашачыларын кефи көк иди—Түлкүнүн кәләји ачылмышды.

Амма Сәмајәнин үрәјинә һараданса бир Түлкү АҒРЫСЫ гонмушду, елә бил индичә Түлкүнү јох, һачылејләји ојнамышды.

* * *

Сәмајәнин үрәјинә бир Түлкү АҒРЫСЫ гонмушду, амма наһар, лап наһар, чүнкү сәфалы мешә јенә һәмин сәфалы мешә иди—дағын дөшүндә вә јенә дә һачылејләкләр бурада јува салырды, бала чыхарырды.

Һачылејләкләр ичәрисиндә јенә бир һачылејләк вар иди вә бу дәфә Түлкү мишары чијинә алыб онун јува гурдуғу, бала чыхардығы АҒАЧЫН дибини кәсдирмишди—үрәјинә бала әти дүшмүшдү.

Ај једин һа, Түлкү ләләә!..

Һачылејләк гоча Гарға илә аз галдылар Түлкүнүн көзүн чыхарсынлар.

Горхаг Түлкү елә гачыб мешәдән итди ки, бир дә һеч вахт кәләк кәлә билмәјәчәкди Һачылејләкләрә.

Һачылејләкләр даһа танымышды Түлкүнү — һәм кәләкбазлығыны, һәм дә горхаглығыны, түлкүлүјүнү.

Јенә һәмин сәфалы мешә иди вә Һачылејләк балалары бејүјүрдү, ганад чалырды, учурду, дәнизләр кечирди, өлкәләр кәзирди, мешәләр көрүрдү, јува гурурду, өзләри бала чыхарырды, бала бејүдүрдү...

1973, апрел.

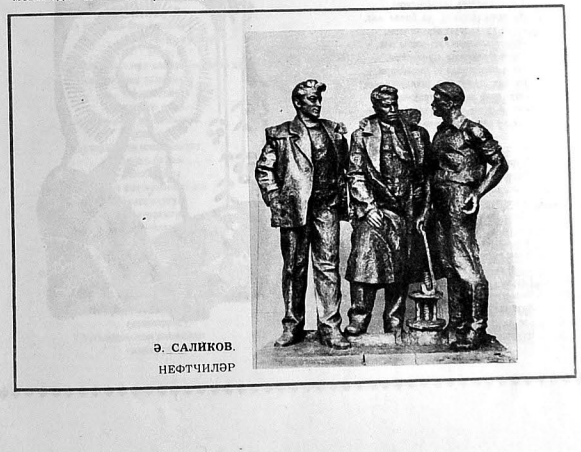

Ә. САЛИКОВ.
НЕФТЧИЛӘР

✲ Чабир НОВРУЗ

ГАЛХДЫН ДАҐЛАРА...

Достум Јаһја Мәммәдовла сөһбәтләримдән

Галхдын баһар вахты даглар гашына,
Үфүглар күнәшдән нура бүрүнду.
Ела ни гајалар чыхды гаршыма,
Ела ни онларла әнрвә көрүнду,
Ела ни гарталлар һаваландылар,
Башымда фикирләр јуваландылар.
Көрәндә тәминнли, һәһәнк даглары,
Унутдум дүнјада хырдалыглары.
Чылыз севкиләри, мәһәббәтләри,
Чылыз нифрәтләри, һәгигәтләри,
Унутдум нә гәдәр сыртыг үзләри,
Хырда јалтаглары, мәслисләри.
Анчаг өз-өзүнә ашыјанлары.
Бу һәһәнк үрәкләр мүмкәнатиндә,
Сарча үрәкләр јашајанлары.
Нә әглы, сәвады, нә башы илә,
Нә өз хүсјасијла өјүнәнләри.
Әнли-әјалынын гаш-дашы илә,
Халча-палазыјла өјүнәнләри.
Бөјүк фикирләри үтүләјәнләри,
Һәһәнк дујғулары јохлајанлары.
Сојуг әсән заман титрәјәнләри,
Јағыш јаған заман «әгләјанлары».
Ела ни сејр етдим уча даглары,
Чыхды хәјалымдан, чыхды чохлары.
Унутдум хырдача хејирчиләри,
Хырда шаирләри, ше'рчиләри.
Аләми башына алыб, көтүрүб,
Шаир шөһрәтини көрләјанлары.
Пушкин мәнлијинә Әнә мәтириб,
Сабир шөһрәтини көрләјанлары.
Бүтүн һәјатыны, истә'дадыны,
Бир нағыз диплома һәср еданләри.
Алим вуғарыны, алим адыны
Јејиб хымыр-хымыр һәзм еданләри.
Ела ни гүдрәтли даглар көрүнду,
Чыныылар нә гәдәр әглар көрүнду.
Көзүмдә чанланды мин-мин тәәссүлләр,
Саг инан әбади өлән чәсәдләр,
Өлүјнән әбади сағлар көрүнду.

Бахдым әнрвәләрә сөзлу-суаллы,
Өмрүмү даглартан сүрмән истәдим.
Һәр шејн даглартан нәһәнк, вуғарлы
Даглартан дөзүмлү көрмән истәдим.
Бүтүн инсанларын үрәкләринин,
Бүтүн үрәкләрин истәкләринин,
Кичик вәзифәдә ишләјәнләри,
Бөјүк вәзифәдә ишләјәнләри,
Гојун отараны, канал казаны,
Фәһләнн, назири, палтарасаны,
Рәнки гаралары, рәнки әгләры,
Бүтүн олмушлары, олачаглары
Мән дар мәтанәтли көрмән истәдим,
Ләнкәрли, гүдрәтли көрмән истәдим.
Дүшүндүм һәјатда кичиклик нәдир?
Кичиклик ән бөјүк бир фачиәдир.
Ела ни гүдрәтли даглар көрүнду,
Мәзмә милләтләр, халглар көрүнду.
Башымда булудлар мәзәндә бела,
Үстүндә түфәнләр әсәнда бела,
Одлара тутушуб јәнәнда бела,
Тарихин ән чәтин анында бела,

Халг ними әзмини сахлаја биләән,
Мүчүнү, вәзинин сахлаја биләән,
Дилини, ше'рини сахлаја биләән,
Милләтләр ичиндә, еллар ичиндә,
Бу сајсыз-һесабсыз јерләр ичиндә,
Әвәзсиз јерини сахлаја биләән
Гүдрәтли, тәминнли халглар көрүнду.
Ела ни ләнкәрли даглар көрүнду.
Бахдым әнрвәләрә сөзлу-суаллы,
Өмрүмү даглартан сүрмән истәдим.
Һәр шејн даглартан уча, вуғарлы,
Һәр шејн даглартан нәһәнк истәдим.

5 феврал, 1973.

МӘН ҺӘМИШӘ ГАЗАНЫРАМ

Мән шаирам...
мәним ними бир дөвләтим
доғулмајыб.
Чәтин һәјат мејданында
удузмағым һеч олмајыб.
Һәр күн, һәр ан газанмышам,
Ушаглығдан бурајачан
газанмышам.
Аз өмрümдә бир-биринә
тај олмајан күнләр
олур,
Чибләримдә пул олмајан күнләр олур,
Евимиздә ганд олмајан,
чај олмајан
күнләр олур,
Нә чашырам, нә сыхылыб
даралырам.
Палтарларын нимдашыны
кејир бә'зән
балаларым,
Фәгат һеч вахт билинмәјир
јохсулуғум,
пулсузлуғум.
Вар-дөвләтим — нөмрәм, сөзүм,
ше'рим, дујғум.
Мән шаирам...
Һәр бир заман газанырам,
Зирвә көрсәм...
чиснин, думан газанырам...
Мешәләрдән мән әәнкиллик
газанырам.
Үфүгләрдән мән әнкиллик
газанырам.

Мурдарлардан, тәмизләрдән
газанырам.
Варлылардан, хәсиләрдән
газанырам.
Бәли, һәр ан газанырам,
Ушаглығдан бурајачан
газанырам.

* * *

Галхдым бир күн
гатар адлы јәһәрә мән,
Обамыздан сәфәр етдим
шәһәрә мән.
Нәјим варды?
Бирча кичик чәмәданым,
Фәгат мин-мин дујғу илә
долу иди, руһум,
чаным.
Обамызын дагларыны
дөвлат ними
топламышдым
үрәјимдә.
Гајалары түнәнмәјән
сәрвәт ними
топламышдым
үрәјимдә.
Ел кәламы бир гызылды,
бир зәр иди
үрәјимдә.
Гочаларын әглы, сөзү хөрчләнмәмиш
әсәр иди
үрәјимдә.
Бәли, јаман варлы идим,
Мән лап ела о замандан
варлы идим.
Илк чаванлыг илләриндә
бир мөзәли
севирдим мән,
Башдан-баша әфсанәјдим,
сеһрдим мән.

Тәк о иди һиссим, дујғум,
так о иди вар-дөвлатим,
Гызылдара гурбан олду
фагат гызыл мәһәббатим.
Варлығымы гопарды о,
Мин арзуму өгурлајыб
апарды о.
Ланин јена газандым мән,
лап о ни вар
газандым мән.
Тәзә-тәзә һәјәчанлар
газандым мән.
Бир тәзә әләм газандым
ше'рим үчүн.
Әбәди һәсрат газандым,
гәм газандым
ше'рим үчүн.
О һәсрәта неча илдир
мән јанырам,
Поезија дүнјасында
о һәсрәтлә
доланырам.
Ајлар кечиб, илләр өтүб—
түнанмәјир,
О һәсрәти мирвариттак
мисралара һеј дүзүрам,
әсла битиб түкәнмәјир.
Нечән одлу дөјүшләрдә
милјон гардаш
итирмишам...
Фагат икид өвладлары гајытмајан
аналардан сабр-дөзүм
көтүрмүшәм.
Мән шаирам... Һәр бир шејдан газанырам,
Јердан, көјдан газанырам
һәр күн, һәр ан
газанырам,
Илк ше'римдән бурајачан
газанырам.

10 јанвар, 1973.

ЧӘМИЈЈӘТ, ГАНУН, ӘӘНЧЛИК

❁ А. ЗҮЛФҮГАРОВ,
Дахили Ишләр Назирлији
Чинајәт-Ахтарыш
Идарәсинин рәиси,
милис полковниги

Өлкәмизин әмәк меһәнләрында бөјүк руһ јүксәклији һисс олунур. Кончларимиз өвәлкиндән даһа артыг һәвәслә гуруб-јарадыр. Онлар Түмәндә нефт истеһсалыны кетдикчә артырыр, үзәрләри Сибир чөлләрини рам едир, Новәндә кимја комбинаты тикир, НабережныЧелныда мәшһур Кама һидроенергетикини јаратдылар... Белә бир вахтда шүбһәсиз ки, сосиалист чәмијјәтимизин көләчәк никишафына өнәли төрәдән чинајәткарлыг, совет һүгуг вә бирләшмәјиш гајдаларынын позулмасы һаллары илә мүбаризә әсил үмумхалг ишинә чеврилир. Бу шәрәфли вәзифәнин өһдәсиндән көлмәк үчүн тәк дөвләт вә ичтимаи тәшкилатлар, идарә вә мүәссисәләр јох, һамымыз имкан вә һүгугумуз дахилиндә әлә-әлә вермәли, чијин-чијинә чалышмалыјыг.

Бу мә'нәдә ән вачиб мәсәләләрдән бири јенијетмәләр вә көнчләр арасында чинајәт һалларынын арадан галдырылмасы үчүн профилактик тәдбирләрин көрүлмәсидир.

Редаксијамыз көнчләр арасында тәсадүф олунан чинајәт һалларынын сәбәбләри вә бунлара арадан галдырмаг јоллары барәдә инзибати орган ишчиләринә суаллара мүрәчиәт етмишди. Алдығымыз чаваблар журналын биринчи, икинчи вә үчүнчү нөмрәләринда јерч едилмишдир. Сонра редаксија республика Дахили Ишләр Назирлији илә бирликдә һәмин мәсәләјә һәср олунмуш мүшавирә кечирмишдир. Мүшавирәдә көнчләр арасында тәрбијә ишинин күчләндирмәк вә мүасир тәләбләр сәвијәсинә галдырмаг, көнчләримизи өнтимаијјәтә һәрмәт, чәмијјәтимизин гајда-гануналарына риајәт вә әмәјә мәһәббәт руһунда тәрбијә етмәк барәдә кениш сөһбәт олмушдур. Ашағыда мүшавирә материалларыны мүәјјән ихтисарла чап едирик.

Һәмин саһәдә республикамызда аз иш көрүлмәјиб. Дахили Ишләр Назирлији сон вахтлар республика прокурорлуғу, мәһкәмә вә һүгуг органлары, ЛККИ МК-сы, Маариф Назирлији, Довләт Техники Пешә Тәһсили Комитәси вә с. тәшкилатларла бирликдә бир сыра комплекс профилактик тәдбирләр һазырламыш вә һәјата кечирмишдир.

Республика Дахили Ишләр Назирлији колексијасынын ЛККИ МК-нын бүросијла биркә кечирдији ичласы мүһүм әмәли әһәмијјәти олмушдур. Республикамызын шәһәр вә рајонларында дахили ишләр шө'бәләри комсомол тәшкилатлары илә биркә рејдләр апармыш, көнчләр вә јенијетмәләр арасында сосиалист бирләшмәјиш гајдаларынын тәблиғ едән көрүшләр кечирмишдир.

Һәмин ичласын төрәры илә бу илин март ајында 12-дән апрелин 12-дәк республикамызда көнчләр арасында һүгуг бликләринин тәблиғ едән ајлыг кечирилмишдир. Ајлығын јүксәк нәтичә вермәси үчүн бүтүн вилајәт, шәһәр вә рајон комсомол комитәләринә, «Билик» чәмијјәтинин јерли тәшкилатларына, һүгуг, мәһкәмә вә прокурор органларына методик мәктублар вә тематик вәсаит көндәрилмишдир.

Шүбһәсиз ки, сајдығымыз бу тәдбирләр јенијетмә вә көнчләр арасында чинајәт һалларынын азалмасына мүәјјән көмәк етмишдир. Республиканын бир сыра шәһәр вә рајонларында, хүсусән Бакы, Кировабад, Әли Бајрамлы, Нахчыван МССР, Загатала, Хачмаз, Губа, Гусар, Шәмахы вә Күрдәмирдә јенијетмәләр арасында тәкрар чинајәт һаллары хејли азалмышдыр.

Төкчә буну демәк кифајәтдир ки, 1971-чи илдә мүгајисәдә 1972-чи илдә јенијетмәләрин төрәтдији вә онлардан иштиракы илә баш вермиш чинајәтләрин сајы 9,1 фаиз, чинајәт-ахтарыш хәтти илә исә 11 фаиз азалмышдыр. Чинајәтә чәлб олунмуш јенијетмәләрин сајы да һәмчинин. Бүтүн бунлара бахмајараг тәәссүфлә гејд етмәлијик ки, республикамызда јенијетмәләр арасында чинајәт һалларынын инсби сәвијәси һәлә дә јүксәкдир.

Чинајәт мәс'улијјәтинә чәлб едилән көнчләр арасында јашы 18-дән 29-а гәдәр олан чаванлар чохдур. Бу јаш дөврәсиндән олан көнчләрин пајына һәр өлүм вә агыр хәсарәт јетирмә һалларынын икидән бири, һәр үч оғрудугдан бири вә һәр икигарәт вә басындан бири düшүр.

Јенијетмәләр чинајәтә чох вахт груп һалында төрәдирләр. Белә груплардын ән чох јајылмышдығы јерләр һәјәт вә бағчалар, дөлан вә денкләр, кино-театрларын гаршысыдыр.

Јенијетмәләр арасында чинајәт һадисәләринин чохалмасынын сәбәбләриндән бири вә ән төһлүкәлиси онларын јашлылар төрәфиндән чинајәтә чәлб олунмаларыдыр. Белә әсли јенијетмәләри пис јола чәкмәк үчүн ән мүхтәлиф үсул вә методлардан—ички мәчлиси, гумар, пул илә ширинкидирмәк, горхутмаг вә сарәдән истифадә едирләр. Белә үсуллардан тәмрүбәдә ән чох раст галдығымыз ички вә кеф мәчлисләридир. Пешәкар гаты чинајәткарлар характери һәлә лазымынча формалашмамыш, садәлөвһ јенијетмәләри, чидди валидејн нәзарәтиндән узаг ушаглары белә мәчлисләрә чәлб едир, чүрбәчүр әһвалатлар вә «гәһрәманлыг» сөһбәтләри илә ушагларын бејниларини думанландырыр вә онлары мүхтәлиф чинајәтләрә төһрик едирләр.

Биз јашајмаҗ јенијетмәләрин төрәтдиҗи һәр бир чинајәтә чавабдеһик. Биз дәнм бу чинајәтләрин төрәмә сәбәбләринә өјрәнмәк әз онлары арадан галдырмаг үчүн бүтүн гүвә вә тәчрүбәмизи сафәрбәр етмәли, јени јоллар, тәдбирләр ахтармалыјыг.

Сизи јенијетмәләрин төрәтдиҗи чинајәтләрин үмумн мәнәсәси илә аз-чох таныш етмәк үчүн бу илин төчнә бир күнү әрзиндә мартын 13-ә илә 14-ә арасында баш вермиш һадисәләри сајмаг истәјирәм.

6 өмрәли техники пешә мәктәбинин шакирди, 18 јашлы Виктор Николајевич Дроч вә В. И. Ленин адына сарајын механики, 25 јашлы Вјачеслав Ивановичин Брага Октјабр рајон иҗнда VIII синиф шакирдинин зорладчыларына көрә һәбс едилмишләр.

89 өмрәли мәктәбин VII синиф шакирди, 18 јашлы Борис Михајлович Кеворјан вә 77 өмрәли мәктәбин VIII синиф шакирди, 17 јашлы Рафиг Мәһдулла оғлу Рамазанов Ленин рајонунда вәтәндаш Орлованы гарәт едмәкдә көрә һәбс едилмишләр.

Носими рајонунда вәтәндаш Бағыјеваны соҗуғу үчүн 16 өмрәли техники пешә мәктәбинин шакирди Вагиф Әли оғлу Әлијев һәбс едилмишдир.

Агәли Бәхши оғлу Әлијев Бүнјад Сәрдәров адына заводда торнаҗы ишләјир. Өзү дә 1955-чи илдә анадан олуб. Киров рајонундакы дәмир јол бөфетиндә оғурлуг едәркән јахаланмышдыр. Нәриманов рајонунда В. Чаббаров да оғурлуг үстүндә тутулуб. 1951-чи илдә доғулан бу кәнч оғлуг чәмиҗәти комбинатында рәнисәздир. Индиҗәдәк нечә ез јарыб. Һәмә һәмин рајонда камвол комбинатынын бир груп фәһләси — 19 јашлы Надир Гәдир оғлу Новрузов, 18 јашлы Самил Сабировичи Василин вә 28 јашлы Мартик Арменаковичи Самсонов ез јармаг үстүндә һәбс едилиб. Фактларын сајыны артырмаг истәмирәм. Јәгин ки, вәзиҗәтин вә јердә олдуғу ајдындыр.

Бөјүмәҗдә олан өәслин тәрбијәсиндә шүбһәсиз ки, аналәрин чох бөјүк роlу вардыр. Амма јәгин ки, чох бөјүк роlу вардыр. Ону мәјдәтә, чүнки характерин формалашмасында ону сәбәтә етмә мүмкүн деҗил — инсанларын, һадисәләрин тә'сири мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Јенијетмәнин характеринин дүзүнә нисбәтә үчүн валидејнләр бөјүк һәссаслыг вә гајғы тәләб олунур. Тәәссүф ки, хүсусән чаван аналәрдә бу мәсәлә унудулур. Нәтичәдә бу бир јолуну азмыш, јис јолда дүшмүш өвлада гаршылашмыр. Тәсадүфи деҗилдир ки, јенијетмәләрин төрәтдиҗи чинајәтин 40 фаизи бөјүк аналәрин тәрбијә ишинә көчүб. Јанашмасынлар, мәс'улијәтсизлијиндән баш верир. Биз бөјүк аналәрин өзүндә әз профилактик тәдбирләр кечирмәлијик.

Сағлам руһлу анә, өз ишини јахшы билән валидејн, өвладларына пис јолдан, пис адамлардан тә'сириндән горуја билир. Јенијетмәнин дүзкүн тәрбијәси анләрки гаршылығлы достлуғдан, сағлам әнвал-руһијјәдән, мөһрибан мүнасибәтдән чох асылдымр. Валидејн ела шәрант јаратмалыдыр ки, өвлад ата-анасыны өзүнә јахын һәсс, јолдаш билсин, һәм фикир сансын; онларла өз һиссләрини, дүјүларыны, әләләрини, планларыны бөлүшә билсин. Бә'зи валидејнләр бүјүк ушагын назы илә оһнамаг, онун һәр һансы шылтаһыны, истәјини нәјин бәһасына олурса-олсун јеринә јетирмәк өз с. кими баша дүшүрләр. Белә валидејнләр сонралар пешманчылыг чәкирләр ки, онда да артыг кеч олур. Әрәкөјүн бөјүјүн өвладлар һәјатда хырда бир чәтинликлә гаршылашан кими өәләрини итирир, ачызлашырлар; шәхси төшәббүс, мүстәгиллик вә характер кәмкәмлијиндән мәһрум түфејлиј өевриилирләр.

Бу јахынларда Бакы шәһәринда X синиф шакирди С. адлы бир өәфәр бир өөмрәли гастрономда дава салмыш, сатычылардан бирини дөјмүш, вәтәндашлары тәһгир етмишдир. Өзү дә бу вахт мөһкәм кефли олуб. Тәәччүблү деҗилми ки, бу «гәһрәманын» атасы јүксәк ихтисаслы һәким, анасы институт мүәллимидир?

Кәнч өәслин дүзкүн тәрбијә олунмасында мәктәбин роlу хүсусилә бөјүкдүр. Ушаглара билик вә өәрә мәктәб онларын мә'нәви әламинин әәкинилмәсинә, характерчә чәмијјәтә јетиҗ адамлар кими јетишдирилмәсинә дә нанл олмалыдыр. Тәәссүф ки, мәктәбләр бә'зән бу вәзифәни өәдәсиндән лајиҗинчә кәлә билмирләр. Ушаглар адәтән IV синифә кими сәлигәли мә'нәвијјатла өәјатдыр. Бүтүн бәләлар V синифдән баш лајыр. Ушагын һәјата, инсанлара вә һадисәләрә мараглымы әә чох күчләндиҗи вахта дүгдү өзаалыр. Синифдә дәрс дејән мүәллимләрин сајы чохалса да, вайнд тәәлбиг олмур. Мәсәлән дәрсини дәмәкдә өз вәзифәсини битмиш һесаб едир. Һалбуки мәнз бу вахт ушагын тәрбијәсинә диггәти даһа да артырмаг, ону еләмәктәр етик нормалар ила, чинајәт вә мәс'улијјәт гајдалары илә таныш етмәк лазымдыр.

Совет мәктәби јенијетмәләр арасында чинајәт һалларынын ләгв етмәк үчүн өз тәһ сөзүнү дејәли, јени үсул вә методлар тапмалыдыр. Үмумтәһсил мәктәбләринин ән чидди нөгсанларындан бири ичбари орта үмумтәһсил ганунунун позулмасыдыр. Тәдгигатлар көстәрир ки, чинајәт төрәдән јенијетмәләрин әксәријјәти бу вә ја дикәр јолларла мәктәбдән арадан чыхмыш ушаглардыр. Бә'зи шакирдләр синиф јолдашларындан керн галдыгларына һисс едәрәк «инчдан азабы» чәкир, јолдашларынын көзүндә «ајыгсәлмәк» үчүн башга үсуллара әл атырлар. Надинчилик едир, дәрсә кечикир вә ја һеч кәлмирләр. Нәтичәдә ушаг мәктәбдән арадан чыр. Бәтта бә'зләри дәрсә кетмәдикләринин ата-аналарындан узун мүддәт кизләдирләр. Вахтларын күчәдә вејилланмәклә кечирирләр. Бәс мүәллимләр? Чох тәәссүф ки, онлар әксәрән ушагын мәктәбдән аралана сәбәбләри илә дәриндән марагланмырлар.

Чох вахт белә ушаглары бир мәктәбдән о бириндә вә ја ахшам мәктәбләринә кечирирләр. Бу чүр тәрбијә үсулу шүбһәсиз ки, дүзкүн деҗилдир. Зәннимчә, белә ушагларын тәрбијәсинә елә охудуғлары мәктәбдә өәзарәти күчләндиримәк, онлара әлавә вахт ајырмаг даһа мәгсәдәујғун оларды.

Мәшһур совет педагогу В. А. Сухомлински дафәләрлә гејд едирди ки, «өәтин ушагларын мә'нәвијјатына чыхартмаг сәһвдир. Онлары сәбирлә, бүтүн педагожи имканлардан истифадә едәрәк тәрбијә еләмәк лазымдыр. Дүзүдür, белә ушаглары мәктәбдә чыхармаг «әлверишлидир» —мәктәбин тәдрис көстәричиләри јахшылашыр, мәктәб габагчылар сырасына чыхыр вә с. Анчаг белә јол тәһлүкелидир. Чүнки мәктәб өз ишиндә тәкчә бир коллективин мәнафејини деҗил, бүтүн чәмијјәтин хејрини күдмәлидир.

Ушагларын мәктәбдән кәнар мәшғулијјәтинә вә истираһәтинә дә һәмишә фикир верилмир. Биз, мәктәбләрдә үчүн марагсыз көрүш вә истираһәт јерләри тәшкил етмәјә чалышмалыјыг. Белә көрүш јерләри үчүн елә үмумтәһсил мәктәбләринин өзүндән истифадә етмәк әлверишлидир.

Вахтилә Н. К. Крупскаја мүәллим вә комсомол ишчиләрини белә ушаг клублары тәшкил етмәјә чағырыр вә дејирди: «Бу ишә һәр јердә вә һамыны — имканлары олан бүтүн тәшкилат вә шәхсләри чәлб етмәк лазымдыр».

Һамыја мә'лумдур ки, јенијетмәләр чинајәти адәтән бош вахтларында — бөјүкләрин нәзарәтиндән узаг олдуғлары вахт төрәдирләр. Буна көрә дә јенијетмәнин бош вахтыны сәмәрәли вә мараглы кечирмәси үчүн бүтүн әлагәдар тәшкилатларын бирә-бир көмәк ила комплекс тәдбирләр көрмәк дүзкүн дејилдир.

Техники пешә тәһсили системинә дахил олан мәктәбләрдәки вәзијјәт хүсусилә тәшвиш доғурур. Бу күн белә мәктәбләрдә јашы 15-дән 20-ә гәдәр олан шакирдләр тәһсил алырлар. Онларын јаш дәрәчәләри кими мәдәни тәһәммүл вә мәдәни савијјәләри дә мүхтәлифдир. Бу мәктәбләрдә оғуллар арасында вахтилә үмумтәһсил мәктәбләриндән араланмыш шакирдләр дә аз дејил. Белә ушагларын давранышы, адәтән, үмуми нормалардан фәргли олур. Онларын чоху вахтилә «гејри-сағлам» анләрдә бөјүмүш, милис шө'бәләриндә гејдә алынмышлар. Бу чүр јенијетмәләрин фәрди психоложи хүсусијјәтинә үјғун олараг күчүн физиоложик тәдбирләр һәзырланмалыдыр. Техники пешә тәһсили мәктәбләриндә бу саһәдә әлдә едилән мүвәффәгијјәтләр јанашы, керилик дә өәзәрә чарпыр. Белә ки, биз бу мәктәбләрдә тәһсил алан шакирдләр арасында чинајәт һалларына һәлә дә раст кәлирик. Техники пешә тәһсили мәктәбләринин шакирдләри арасында чинајәт һалларына һәмин мәктәбләрдә тә'лим вә тәрбијә ишләринин дүзкүн тәшкили илә сон гојмаг олар. Бу мәктәбләрин һәр бир мүәллими өһдәсиндә олан ушагларын тәрбијәсинә диггәти артырмалыдыр. Үмуми гајдалары позан ушаглары комсомол тәшкилатынын көмәји илә дүзкүн јола чәкмәлидирләр.

Мәктәбләрдә республика прокурор, мәһкәмә вә һүгуг органларынын иштиракы илә тематик көрүш вә мүһазирәләр кечирмәк јахшы оларды.

Биз јашајыш мәһәллә өәриндә дә тәрбијә ишинә диггәтимизи артырмалыјыг. Партија биздән тәләб едир ки, јенијетмәләр арасында тәрбијә иши һәм истеһ-саландa, һәм дә јашајыш мәһәллә өәриндә ејни күчдә, ејни активликлә апарылсын. Бу ишдә јашајыш-истиһсам идарәләринин, мәһәллә комитәләринин роlуну даһа да артырмаг лазымдыр.

Һазырда республикамызда партија вә һөкумәтимизин гәрарыны илә тәшкилатчы педагогларын бөјүк бир груп јашајыш мәһәлләләриндә јенијетмәләр арасында мүнтәзәм иш апарыр. Бу чәһәтдән Минкачевир шәһәринда көрүлән ишләр диггәтә лајигдир. Шәһәрин јашајыш мәһәлләләринда тәрбијә ишинин дүзкүн тәшкили нәтичәсиндә јенијетмәләр арасында чинајәт һаллары илдән-илә азалыр. Тәәссүф ки, буну башга шәһәр вә рајонларымыз һагғында демәк олмаз.

Март ајынын 17-дә «Правда» гәзетиндә ССРИ дахилә ишләр назири Н. А. Шелоковун «Асајышын кешијиндә» адлы мәгаласи дәрч олунуб. Мәгаләдә Ленинград шәһәриндә јенијетмәләр арасында тәрбијә ишинин тәшкилиндән бәһс едилир. Шәһәрдә әһалинин коммунист тәрбијәсиндә, јој ишини јашајыш мәһәллә өәриндәки тәшкилинә хүсуси диггәт верилир. Шәһәрин бүтүн јашајыш-истиһсам идарәләри нәздиндә өчтиман шуралар јарадылмышдыр. Һәмин шуралар милис органлары илә бирликдә мәһәллә өәриндә мүнтәзәм тәрбијә ишләри апарыр, јенијетмәләрлә һүгуг нормалары, етик гајдалар тәблиг едә көрүш вә диспутлар кечирирләр. Шураларда көнүлү хәлг дружинасы, јоллашлыг мәһкәмәси, мәишәт-дә давранышы гајдаларынын позулмасы һаллары илә мүбариз апаран комиссија, һәбсдән гачмыш шахсләрлә иш апаран группалар, өчтиман әсасларда ишләјән ушаг милис отаглары фәалијјәт көстәрир.

Институт вә техникум тәләбәләри арасындакы чинајәт халлары да чидди нараһатлыг доғурур. Тәкчә 1972-чи ил вә 1973-чү илин башлангычында тәләбәләр арасында хулиганлыг, сәрхошлуг кими чинајәт халлары олмушдур. Тез-тез ашылтма мәнтәгәләрнә дүшән тәләбәләр дә вар.

Бир мисал чәкмәк истәјирәм. Бу ил јанвар ајының 9-да бир групп нама'лум шәхс Бакы чиһазләјирма заводунун кассасына басгын едәрәк соғулмуғуғ етмишләр. Вахтында тошкил едилмиш чинајәт-ахтарыш тәдбирләри сәјәсиндә чинајәткарлар тезликлә јахаланмышлар. Онларын нчәрисиндә Ханлар Чамалов адлы бир тәләбә дә вар иди. О, Д. Бүјүдзадә адына Халг Тәсәрруфаты Институтунда охујур. Өзү дә һәм дәрс ә'лачысы, һәм дә факултә комсомол комитәсинин үзвүдүр.

Истеһсалатда чалышан јенијетмәләр арасында да профилактик тәдбирләрин апарылмасы лазыми сәвијјәдә дејилдир. Тәчрүбә көстәрир ки, чинајәт ән чох әмәк интизамы ашағы олан јерләрдә төрәнир.

Бә'зи идарә, мүәссисә, совхоз, колхоз вә тошкилат рәһбәрләри тәсәрруфат ишләринин бәһанә едиб коллективин тәрбијә ишинә чох да фикир вермир, башдансовдучулуг едирләр. Јахшы оларды ки, коллективләр арасында сосиализм јарышы нәтичәләринә јекун вураркән һәмин коллектив үзәләринин мәнишәтдә, чәмиијјәт арасында өзләринин нечә апардыглары да нәзәрә алынсын.

Бә'зи идарә рәһбәрләри өз ишчиләринин давранышына диггәт вермир, нчтимаи асајиш позанлар һаггында дүзкүн өлчү көтүрмүр, бу ишдә милис органларына көмәк көстәрмирләр. Бир чох идарә вә тәсәрруфат рәһбәрләри, һәмкарлар тошкилатларынын башчылары өз ишчиләринин јашајышы илә јахындан мараглаимыр, онларын евләринә, јатағханалара ајаг басмырлар. Коллектив үзвләринин истираһәт вахтынын дүзкүн тәшкили үчүн чалышмырлар.

Шүбһәсиз ки, јенијетмәләр арасында чинајәт һадисләри вә онларын јарамма сәбәбләринин өјрәнилмәси мүһүм елми вә нчтимаи мәсәләдир вә бир сөһбәтдә һәмин мәсәләнин бүтүн проблемләринин әһатә етмәк мүмкүн дејилдир. Тәкчә ону гејд етмәк истәјирәм ки, биз бу ишдә кино, театр, радио вә телевизија ишчиләринин јахындан көмәјинә бөјүк еһтијаҹ дујуруг. Ушаглар үчүн јазылмыш јахшы китабларымыз да чох аздыр. Мараглы ушаг филмләри дә елә.

Партијамызын XXIV гурултајынын, МК-нын 1972-чи ил декабр пленумунун халгымызын мәдди рифаһынын јүксәлдилмәсинә јөнәлдилмиш тәрәфларыны дүзкүн һәјата кечирмәк әһәмијјәтләриминдән јүксәк фааллыг, мөһкәм әмәк интизамы тәләб едир. Бәзи гејд етдијимиз кими, бу саат өлкәмизин һәр јериндә јүксәк әмәк фааллығы, руһ чошғунлуғу һисс олунур. Анчаг һеч кимдән кизли дејил ки, ајры-ајры шәхсләр тәрәфиндән әмәк интизамынын, һүгуг нормаларынын, сосиалист бирләшмәсинин гајдаларынын позулмасы һалларына һәлә дә раст кәлирик.

Өлдә етдијимиз наилијјәтләр аз дејил. Анчаг биз бу күн халг мәлумы өгурлајанлар, нчтимаи асајиш позанлар, түфејлиләр бир сөзлә, чамиијјәтимизә јад олан бүтүн үнсүрләрлә даһа чидди мүбариз апармалы, бејләнә наслә — кәнчләримизә јүксәк вәтәнпәрәрлик һиссләри, әмәјә, халга, Вәтәнә дәрин мәһәббәт дујғулары ашыламалыјыг.

Нуреддин БАБАЈЕВ,

јазычы-журналист

Мән һәр шеј дән әввәл ону демәлијәм ки, бизим чох сағлам, көзәл кефијјәтләрә малик, сафәгидали кәнчлијимиз вар. Мән белә кәнчлијимизлә завод сехләриндә, колхоз тарлаларында, али мәктәб аудиторијаларында, мәдәнијјәт вә истираһәт очагларында дәфәләрлә көрүшмүшәм, онларын әмәксевәрлијинин, јүксәк мәдәнијјәтинин шаһиди олмушам, атыллы, мә'налы сөһбәтләринин динләјиб севинмишәм, разы галмышам.

Мән бу јахынларда Чинкиз Илдырым адына Азәрбајҹан Политехник Институтунун тәләбәләри илә көрүшә кетмишдим. Институтун акт салону тәләбәләрлә долу иди. Сөһбәт кәнчләрин тәрбијә вә әхлаг мәсәләләриндән кедирди. Мә'рузәчи дә, чыхыш едәнләр дә тәләбәләр өзләри идиләр. Әкәр сиз канарда дајаныб, бу кәнчләрин чыхышларына фикир версәјдиниз, көрәрдиниз ки, Вәтәнимизи вә халгымызы атәшин бир мәһәббәтлә севән, көзәл адәт вә ән'әнәләримизин кешиндә сајыг дајанан, коммунист тәрбијәсинин принсипләрини мүгәддәс сајан, әхлагсызлыға, түфејлилијә, әләбахымлылыға нифрәт едән мәрд вә чәсур бир кәнчлијимиз вардыр.

Бәс белә олан сүрәтдә бә'зи кәнчләр вә јенијетмәләр арасында әхлаг позғунлуғунун, чинајәт һалларынын баш вермәсинин сәбәбләри нәдир? Бә'зән дејирләр ки, чинајәт һаллары јалныз субјектив сәбәбләр үзүндән баш верир. Доғрудур, бурада субјектив сәбәбләр бөјүк рол ојнајыр, бәлкә дә һәлледичи рол ојнајыр. Лакин биз бу мүһүм мәнтиги јалныз субјектив сәбәбләрлә изаһ етмәјә чалышсаг, бир сыра објектив сәбәбләри

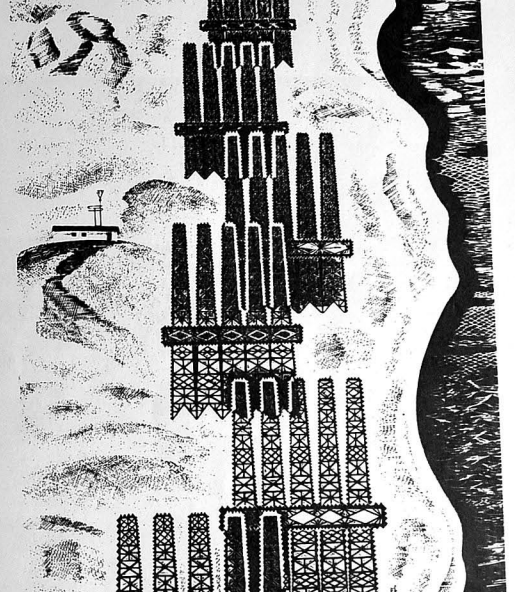

Чәмил МУФИДЗАДӘ.

«Догма Азәрбајчаным» график силсиләсиндән

ХӘЗӘРИН САҺИЛИНДӘ
(линограв ј ура)

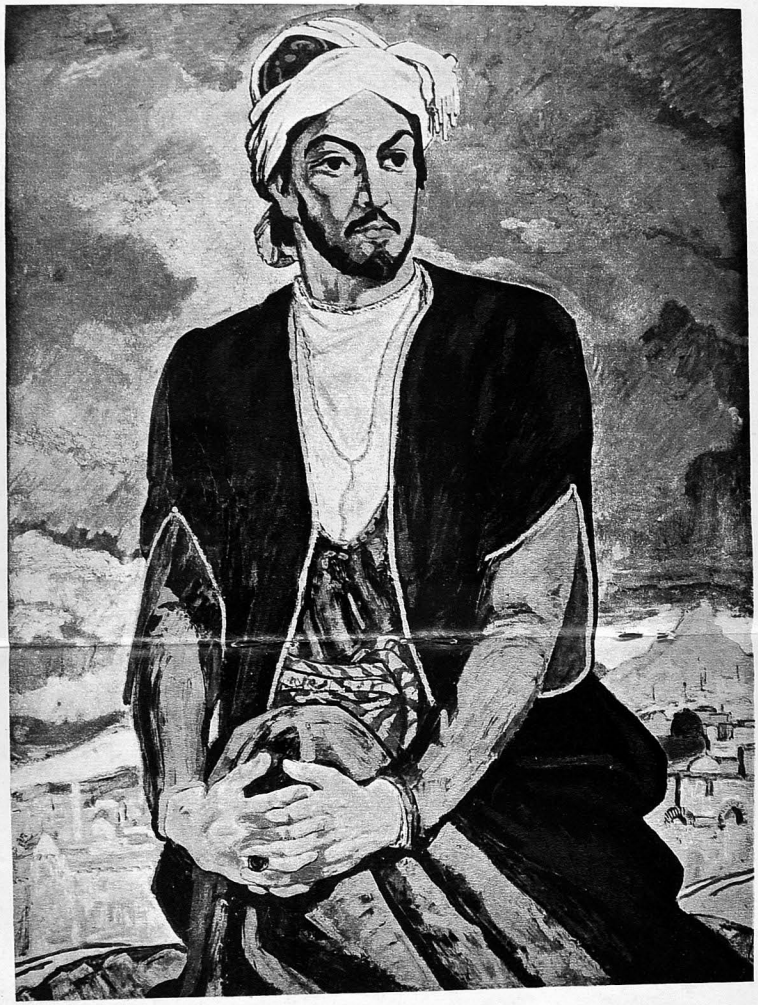

Нәсимнин портрети

Микајыл
АБДУЛЛАЈЕВ

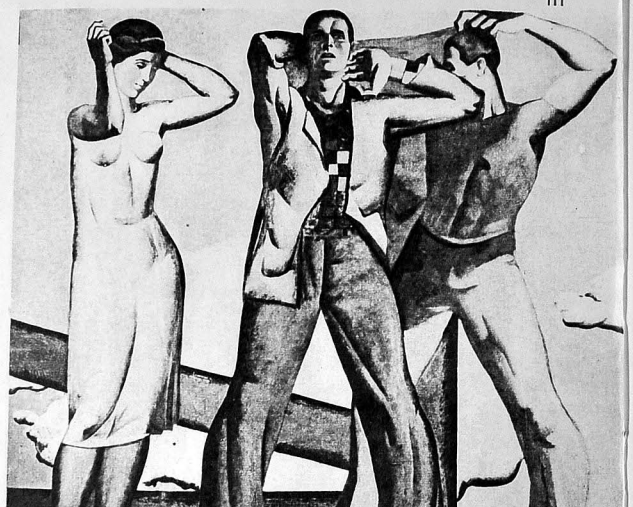

Муслум АББАСОВ.

ИНШААТЧЫЛАР

нәзәрә алмасаг, чинајәткарлыга кедән јолун гаршысыны кәсә биләрикми? Чәтин. Кәлин, фикирләшәк, көрәк нечә олур ки, бәзи кәнчләр вә јенијетмәләр бизим ичтимаијәтимизин кчлу тә'сириндән гопур, мәктәбин вә аиләнин тәһдидиндән чыхыб позғунлуг, әхлагсызлыг јолуна дүшүр, чинајәт ишләјир, совет гануněричилијини позур.

Биз кәнчләримизи һәр шејдән әввәл бурҗуа идеолокијасынын, бурҗуа мәфкурәсинин чүрүк тә'сирләриндән горумалыјыг. Чүнки өгидә позғунлуғу әхлаг позғунлуғуна јол ачыр, әхлаг позғунлуғу исә чох заман чинајәтлә нәтичәләнир. Биз кәнчләримизин өгидә сағламлығынын кешијиндә сајыг дурмалыјыг, онлары бурҗуа мәдәнијјәтинә, бурҗуа инчәсәнәтинин јад вә позучу тә'сириндән мүдафиә етмәлијик. Бу, сирр дејил ки, мүхтәлиф васитәләрлә өлкәмизә јол тапан лент јазылары вә валлар, парнографик әдәбијјат вә бәзи харичи филмләрдә бурҗуа һәјат тәрзинин шиширдилмиш, төмтәраглы тәсвири, Гәрб өлкәләринин бәзи естрада вә чаз коллективләринин сон дәрәчә бајағы вә мән дејәрдим ки, әхлагсызлыг, ујмдисизлик, дүшкүнлүк тәблиг едән мәнһәј вә мусигиләри өгидә вә шүурча һәлә лазымынча мөһкәмләнмәмиш јенијетмәләр, кәнчләр арасында тә'сирсиз галмыр. Бәзи јенијетмәләримиздә «онлары» тәглид етмәк, «онлара» охшамаг мәјли күчләнир. Бу, озуну ајры-ајры кәнчләрин давранышында, кејим-кечиминдә, рәфтарында бүрүзә верир, кетдикчә дәринләшмәјә башлајыр. Белә кәнчләр «дүнја беш күндүр, беши дә гәра, јe, ич, кеф чәк» кими чүрүк фәлсәфә илә нәфәс алмаг, бајағы дүшүнмәјә башлајыр вә елә дә һәрәкәт етмәјә чалышырлар. Онлар ичтимаи-фајдалы әмәкдән бојун гачыр, өзләринин бәтәндашлыг борчларыны адамак истәмир, мухтәлиф әјри јолларла «пул вә фираван» һәјат сүрмәјә чан атырлар. Бу јолларын бир чоху исә сон нәтичәдә чинајәтә апарыб чыхарыр.

Әхлаг сафлығы бизим сосиалист чәмијјәтимизин мөһкәм сütунларындан биридир. Биз бу сафлығын горунмасы үчүндә тәклиндә дејил, бирликдә, бүтүн довлат мигјасында мübаризә апармалыјыг. Чүнки капиталист өлкәләри идеолоҝи чәбһәдә мübаризини сон дәрәчә күчләндирмиш, онун бүтүн әлгын вә һәјасыз формаларыны ишә салмышлар. Инди бурҗуа чәмијјәтинин идеологлары идеолоҝи диверсијанын бүтүн васитәләриндән истифадә етмәјә чәһд едирләр. Биз һәр шејдән әввәл кәнчләримизи бу тә'сирләрдән горумалы, онларын коммунист тәрбијәси саһәсиндә апарылан ишләри даһа да күчләндирмәлијик.

Әхлаг позғунлуғуна, түфејлилијә, әләбәхмәлылыға гаршы мübаризә һамынын ишидир: ичтиман ташкилатларын да, мәктәбин да, валидејнләрин дә. Бурада һеч кәс јахасыны кәнара чәкмәли дејил. Күнаһы бири-бириннин бојнуна атмаг јох, әлбәт чалышмаг, бүтүн тә'сир васитәләриндән бирликдә истифадә етмәк лазымдыр. Чинајәтлә мübаризәнин ән тә'сирли васитәси чинајәтә кедән јолу кәсмәкдән, ону дөгуран сәбәбләри арадан галдырмагдан ибарәтдир.

Рамиз МУСТАФАЈЕВ,

Бәстәкарлар Иттифагынын катиби

Мушавирәјә кәләркән јол боју өзümә белә бир суал вериридим: биз бәстәкарлар кәнчлијин тәрбијәсинә бүтүн имканларымызы, бачарығымызы сәрф едирикми? Бу суала там мүсбәт чаваб вермәк мүмкүн дејил.

«Јенијетмәләрин чинајәти» дејәндә, адәтән мәктәб вә милисин ишә нәзәрдә тутулур. Ачығы мәнә елә кәлир ки, бу ән чох јарадычы ишчиләрин — бәстәкарларын, јазычыларын, рассамларын ишидир. Һәлә нә гәдәр ки, кәнчләримиз арасында чинајәт һаллары баш верир, демәли, һардаса нөгсанымыз вар.

Журналист Нурәддин Бабајев јолдаш Гәрбин һәгиги мусигијә дахли олмајан бәзи чаз коллективләринин кәнчләримизин тәрбијәсинә мәнфи тә'сириндән данышды. Бу, дөгру фикирдир. Ачығ дәрдин јарысыдыр. Бәс шәһәримиздә тәшкил олунмуш, бәсит вә сөнүк чаз коллективләринә нә ад верәк? Бурдан-бура, гуламыызын дибиндә кәнчлијимизә пис тә'сир едән, онун зовғуну корлајан белә «мусигичиләрлә» мübаризә нәјин ишә олмалыдыр? Мән билирәм ки, бу кәнчләр кечмиш нөгсанларына дөрд сәјаһәт вә һәгиги мусигинин нә олдуғуну баша дүшәәкләр. Ачығ бу да һәгигәт вә фактдыр ки, әчаиб мусигинин интонасијасы әчаиб характер тәрбијә едир. Даһа дөгрусу, тәрбијәсизлијә сәбәб олур. Һәтта мән дејәрдим ки, белә кәнчләрин физики натурасы да мусигијә ујғун хошакәлмәз шәкил алыр. Бу артыг чидди мәсәләдир.

Сон ијирми ил әрзиндә Бакыда кәнчләрин чидди мусигијә мүнасибәти дәјишиб. Кечмиш симфоник консертләрә мараг азалыб. Бәзән шәһәримизин гонағы олан исте'дадлы бир мусигичи олдуғча аз тамашачы гаршысында чыхмыш етмәли олур. Белә вахтларда адам бош отурачаглара бахыб, хәчаләт чәкир. Ачығ вахт вар иди ки, симфоник мусигијә чохлу адам кәлирди. Һәтта гәјда-тануну горумаг үчүн милис ишчиләринә мүрачиәт етмәли олурдуг.

Jenijetməlik dəvrü—bələ formalaşmamışlı xarakter deməkdir. Belə kənçlərin istədijin səmtə jöndəltmək mümkündür. Belə bir vəzijjət təəssüf edək: tutaq ki, çinajətə — oğurluğa hazırlaşan bir kənç evdən çıxmazdan əvvəl «Koroğlu»nun üvertürasına qulaq asır. Mənə elə kəlir ki, bu musigünün əsəsini, nikbinlijni və qəhrəmanlıqlı fonunda o, öz məcsədinin çılğınlıqlarını hiss edər. Elə musigünün küyü də bundadır. Burdan belə bir nəticə çıxır ki, əkər kənçlərimizin tərbijəli, mədəni və ağıllı görmək istərijirikə, kərək kössəl əsərlər jaradaq. Kössəl əsərlər, insanlarda kössəl də dujğular ojadılı.

Şakirdin müttəhimləri kursusündə oturması məktəb kollektivini, validejni, ictimaijjəti narahat edir. Ancaq elə validejnlər var ki, ovladlarını çırpışnan jola itələjir, azbərə kondərir, əgəd təşkil olunan ictimai məclislərinə e'tiraz etmir, yuşar əə kei kelənda cəbəkini çorumur və bi e. Belə validejnlərə çox kəskin danışmaz lazımdıqı.

Çıxışı edən joldaşlıqlar bə'zilərin çürək agrısı ilə televizijadə nümajiş etdirilən dedektiv filmlərin uşaqlara mənfi tə'sirindən danışdılar. Bəlkə də onlara müəjjən dərəcə hagrı vermək olar. Ancaq belə məcələlərdə əlustü hökmlər vermək o qədər də dogru olmaz. Biz əcrimizin mürəkkəblijn dejində dodrvmşıyın bütün mənzərəsinin nəzərdə tuturuq. Televizija da bütün nogsanı ni jaxşı vəhşilərin ilə birləşdə onun bir parçasıdıqı. Əkər biz dedektiv filmləri kənçlərimizə qadaran etmişi olsajdıq, inançsızlıqın bojuk bir cəhəzini onlarşın uşunə tapamşlı olardıq. Dogrudur, bə'zi dedektiv filmlərin zijanlı tə'sirləri olur. Ancaq həmin filmlərin kössəl nümunələri də var. Bizim başlıqva vəzifəmiz kənçlijn nədnisə məhrum etmək jox, ona kössəllijn başa salmardıqı. Mən təkvə dedektiv filmlərdən danışdıqım. Burə müxtəlif musigi janrlarıqın, xüsusilə vaz musigisinin də dahıd etmək olar. Çıxışımızın sonunda mən bütün joldaşlarıq, təşkilatlarıqı kənçlərin tərbijəsi işlində birkə fəalijjətə çağırırıqam.

Rəfiqə ƏUSEJNOVA,

maarif nazirinin birinci müavini

Biz oldutvca mürəkkəb bir əsrdə jaşajıqıyıq. Elmin, texnikanın nikişafı insanların xarakterinə də tə'sir köstərijr. Indi «tərbijə» obyektində» olan hər bir adam özünə xüsusi janaşma tələb edir.

Maarif nazirlijində 4,5 min müxtəlif tipli məktəblərdə var. Bu məktəblərdə 1.415 min şakird təhsil alıyr. Bu şakirdlərə 76 min müəllim əə tərbijəçi dərs dejir. Əkər bu kün biz təçrübə mübadiləsində, inkişimizdə olan müsbət xüsusijjətləri bolüşməjə jğılşımşlı olsajdıq, xos jeş demək mümkün idi.

Ancaq bin bura başta bir problemdən—kənçlərin tərbijəsindən danışmara jğılşımşlıqıyır. Statistika köstərir ki, kənçlər arasında çinajət hallara ketdikcə azalıyr. Lakin bu azalma bizə sevinmək üçün əsas bermir. Bu cəsə-ola, ancaq təsəlidir. Çünki çinajət hallarına kənçlər arasında rast kəlinirr. Jenijetmələr arasında baş verən çinajətin nökləqrinin araştıqıyrarkən müxtəlif cəbəbləri ortaja çıxıyır.

Hər bir pedagoqi kollektivin əsas vəzifəsi caslar pıylıy, mükəmməl biliklri, jüksək mədəni səviijjəsi olan kənçlər tərbijə etməkdir. Biz bə'zən bu müqəm və şərəfli işdə arşy etdijimizi nəticəyə əldə edə bilmirik. Təəşrüfə köstərir ki, çinajət edən jenijetmələrin əksərijjəti illərdə sinifdə qalanlar və zəif oxujan şakirdlərdir. Burada diqqətinizin bir psixoloji detal üzərinə dajandırmaq istəjirəm. Bu bir həqiqətdir ki, insan zəif ala bilməndijn nişdən möhkəm japışmaz. Istər təhsil olsun, istər əmək fəaliijjəti. O şakird ki, dərslərindən bir insan kimi mə'nəvi zəif ala bilmir, məktəb onun üçün sevinç məhəbi dejil, belə şakird kec-tez dərsdən soijuyarır. Şakirdin dərsə e'tinasısı janaşması isə çinajətin başlanğıcıyı deməkdir. Belə kənçlər məktəbdən uzaqlaşıır və nəticədə amıyalarıq hadisələr baş verir.

Ona körə də biz birinçi nöbədə diqqətimizi şakirdlərin jaxşılı oxumasına jönəltməlijik. Jaxşılı oxujan şakird həjata ajıq közlə bakıyr, insan xoşbəxtlijinin jollarını ajdın kor-yr və həjatda vətnin bürdəşijr. Son illər sinifdə qalan şakirdlərin sajı azalıb. Amma bu sahədə nişimizin tam müvəffəqiijjətlı hesab etmək üçün hagtımızı joxdur. Bunyı da bir sıpa objektin cəbəbləri var.

Mə'ruzəçi çıxışlışında maraqlı bir məcələlə toxunıdı. O, məktəblərin vəzijjətindən kilələnərək deqi ki, əvvəllər məktəb həm də klubu əəsə edirdi. Şakirdlər bou bıxtılarşını məktəb binasında cəməşrəli bə mə'nalı kecirə bilirdilər. Bu, öz-özlüjündə maraqlı təkliridir. Şakird nəinki dərsə, müəllimlərinə, hətta məktəbin binasına belə bağlanmalıdıqı. Ancaq bu təklifin müəjjən çətinlikləri var. Respublikamızda elə məktəblər var ki, orada yüdord nöbədə dərs kecirilər. Belə olan şəraitdə hansı kütləni tədbirdən cöhdət kedə bilər. Son illər ərzində məktəb tikintisi planının altmışı fanzədə juxarı qıtlıqıyı olmajıb. Bu sahədə respublikamızı SSRI-də 13-cü jeri tuyur.

Sosnoloqi tədqiqatlar köstərir ki, çinajətin çoxunu əksərən 14—16 jaşındakı jenijetmələr edir. Odur ki, həmin müddətdə jenijetmələ ictimai nəzərəti artırmaq lazımdıqı. Onun özünü nəzərətcisi hiss etməsi jaxşılı nəticə vermir. Mənə elə kəlir ki, bu bərədə konkret tədbir körməjin vaxtı çatıb.

Rəuf AXUNDOV,

Azərbajcan LKKI MK-nın katibi

Son vaxtlar Azərbajcan komsomolunun Mərkəzi Komitəsində hüquq təbliqinina daha tə'sirdən bə məsmuzlıq keçməsi üçün qoruşan tədbirlərə diqqət artırılıqıb — jenijetmələrin və kənçlərin hüquq tərbijəsi sahəsində xeli nin köruyüb. Komsomol bu müsbət nəticələrə respublika Maarif Nazirlijin, Texniki Peşə Təhsilin Komitəsi, Ədlirijə Nazirlijin, Daxilin Işlər Nazirlijn, məhkəmə və prokuroruqur orqanlarıq və başqa əlaqədar təşkilatlarıqa sıx, qarşılıqlıqıq əlaqə sajəsində nand olmuşdıqır. Kənçlər arasında hüquq təbliqinini daha kenişi və fəjdalı şəkil alması üçün ajrı-ajrı komsomol təşkilatlarıqıqın fəaliijjəti dərnişdən təhlil edilmişi, bu mövzuda bə xüsusilə partijalıqın mərəzsin Komitəsinin «Sərxoşluq və alkoqolizmə qarşı mübarizə tədbirlərin hagtımda» qərarıq ilə əlaqədar müxtəlif disputlar, müzakirələr kecirilmişdi. Əln Bajrəmlı şəhər kənçlərin arasında hüquq təbliqi respublika Ədlirijə Nazirlijində və komsomolun Mərkəzi Komitəsinin bürosunda müzəkirə edilmişdir.

Kənç orqanlar və qıslar hüquq bilikləriqıq komsomol sijası maarifçi sistemin ilə: xalq və kino universitetlərində, rənkarənk müzəirələr vasitəsilə jüjələnmələr. Kənçlər arasında sijəsi biliqə marağın nece artdıqıqıq köstərmək üçün bir neçə mücəs çəkmək istəjirəm. «Kommunist əxlağıqıq əsəslarıq» dərnəjinin dinləjicilərin 1970—1971-ci tədris ilində 9.785 nəfər idisə, 1972—1973-cü ildə 26.114 nəfərdir. «Kommunizm qurğuvulğu dəvrünə hüquq və qanunçuluğu» dərnəjinin sajı da köstərdijimiz illərə müvafiq olarağ 11-dən 21-ə qədər artıb; dinləjicilərin sajı isə iki dafə çoxalıb. Indi həmin dərnəjni məşğələlərində 545 nəfər iştirak edir. «Sosialist qanunçuluğunun əsəslarıq» dərnəjinin müəzularına artan marağı da xüsusi qejd etək, respublika kənçlərin arasında hüquq təbliqi işinin çüqmə mənəərəsi daha da ajdınlaşır.

Şübhəsiz ki, hüquq məsələlərinə marağın belə çür'ətə artmasıqıq oxunan mə'ruzələrin məzmunlu və tə'sirli olması mühüm rol ojnajıb.

Təkvə bir faktı demək kifajətdir ki, kecən birnə il ərzində jenijetmələr və kənçlər 1.846 mühazirəjə qulaq asmışlar. Minkəçevir, Kirovabad şəhərində, Masallı, Zagatala, Zərdab rajonlarıqıq və Bakının Oktjabr, Lenin rajonlarıqıq mühazirə işlərin xüsusilə jaxşı təşkil edilmişdir. Bakının Kirov rajonunda «Ganun və zaman» kənçlik klubu bu kenişi fəaliijjət köstərir. «Bəzən» kino-teatrqıqa isə jukarı sinif şakirdlərin xüsusi «Insan və qanun» mövzusunda müntəzəm olarar kino-müzakirələr təşkil edilir.

Jenijetmələrin və kənçlərin hüquq tərbijəsində kütləvi mənfuatlın, xüsusən kənçlik orqanlarıq olan «Azərbajcan kənçlərin», «Molodjoj Azərbajdjana» qəzetələrinin, «Uldüz» jurnalıqıqın və «Kənçlik» nəşriijjətıqıqın da bojuk rolu vardıqı.

Qeyri bunlarda janaşı kənçlər arasında hüquqçu təbliqi nişində çatışmalıqlar vəhətləqə də az dejil. Həqi şəqdən əvvəl bu işin təşkilindəki planısızlıqıq köstərmək istərdim. Ajrı-ajrı məsələlər arqılıqıq müzakirə və təhlil edilmişi; dinləjicilərin jaşı, cənsijəti, bilik və marağı çox baxt nə-

эәрдән гачырылыр, иш формал өә башдансоруҙ характер алыр; јалныз сөјәһы тутмаг, гуру һесабат вермәкләә өөәз олукүр. Бу да өөинки тәк комсомол сөјәси маарифи ишиндә, үмумиҗјәтләр, көнчләрин мүбариз коммунизм тәрәгГусу руһунда тәрбиәсиндә сәһә јолдур, әәрәрли вәрдишдир.

Комсомолун Мәркәзи Комитәси совет гануничулугунун һәр јердә: идарәләрдә, мәктәб вә институтларда, јашајыш мүәссисәләриндә көз бәбәји кими горунмасы јолунда әлагадар төшкилатларла әл-әлә, чијин-чијинә фаалијјәт көстәрир.

Кәләчәкдә бу мүгәддәс вә шәрафли иш үчүн даһа да артырылачагдыр. «Билик» чәмијјәтинә илә бирликдә һүгуг мөвзусунда мүһазирә охујанларын семинары кечириләчәкдир. Јахын вахтлар үчүн даһа башга тәдбирләр нәзәрдә тутулмушдур.

Сөн'ан МУСТАФАЈЕВ,

али вә орта ихтисас тәһсили назиринин биринчи мүавини

Сон вахтлар бизи севиндирән ән фәрәһли чәһәт одур ки, республикамызда көнчләр вә јенијетмәләр арасында чинајәт һаллары, тәрәддилә чинајәтин сајы хејли азалмышдыр. Хүсусилә сон илләр көнчләрин вә јенијетмәләрин коммунист әхлаги тәрбијәси үзрүндә, онларын үмумән чәмијјәт гајда-ганунларына риајәт, иҹтимаијјәтә вә коллективә һөрмәт вә диггәт руһунда бөјүмәси үзрүндә хејли иш көрүлмүшдүр. Мән диггәтинизә әсас бир чәһәтә јөнәлтмәк истәјирәм. Тәдбирләрин ефектлији мәсәләсинә. Әкәр чинајәт һаллары хејли дәрәчәдә азалыбса, елә бу фактын өзү көрүлән тәдбирләрин мараглы вә тә'сирли олдуғуна, чәкилән әәмәји һәдәр кетмәдијинә дәлаләт едир. Бу, чох јахшыдыр. Амма бә'зән тәәссүфләнмәјә дә мөчбур олурсан. Хүсусән тәдбир мәнинә тәдбирләр сијаһысы һазырлананда. Белә ки, јенијетмәләр арасында чинајәт һалларына гаршы мәс'улијјәт төләб едән актуал бир ишдир! Бу ишин мәнијјәтиндәки ишыглы мәгсәд дә, нәрәкәтләр дә јенијетмәләрин өә өјни заманда чәмијјәтин хејринә...: Она көрә дә әмәл вә тәдбирләримиздә там чидди јөтләр, бөјүк һөвәс вә јанар үрәкләр јанашмаг мә'нәси борчумуза чевриллмәлидир.

Туталым ки, али мәктәби битирән бир көнч фабрикә, ја завода ишә кәлир, сөзүн һәгиги мә'насында һәјат атылыр, амма дејәк ки, һәјат тәчрүбәси азлыг едәјир. Бах, мәсәлә елә бурада түндләшир. Чүнки али савадны бир көнчә тәәәдән «дәрс демәк», кифаәт гәдәр һәјат тәчрүбәси олан јуз нәфәрлик коллективә рәһбәрлик еләмәкдән гат-гат чәтиндир. Әкәр көнч мүтәхәссис јеткиндирсә, һәјата һазырдырса, даһа онун сонракы тәрәггијәси һеч бир чәтинлик төрәтмир. Даһа догрусу, белә бир тәрбијәји һеч бир етмијә галмыр. Одур ки, мөччө, көнчләрин һәлә тәләбә икән һәјата там һазырланмасы кими вачиб вә мәс'улијјәтли ишә сон дәрәчә чидди јанашмаг лазымдыр.

Мән дә Кировабад Педагоҗи Институтунун бу сәнәдини тәгдирләјиг фаалијјәтини мисал кәтирмәк истәјирәм. Одур ки, институт өз ишдән артыгдыр ки, тәләбәләр милисләрлә бирликдә шәһәрә ҹәмуми нәзарәти әләринә алмыблар. Нәтичә көз габағындадыр. Тәсәввүр един ки, сон икн илдә бир дәфә дә олсун чинајәт надисәси олмајыб.

Сечилән форма вә үсулун дузкүнлүҗү — јүксәк еффект, әәла нәтичәјә апаран јеканә јолдур. Бу ишә тәләбәләрин әләрә гошуланда мә'на көзәллијі даһа да артыр. Тәләбә — вәтәндашлыг мәс'улијјәтә дүјүр, әәһмәтинин бәәрә вердијини, иҹтимаијјәтә, чәмијјәтә көрәк олдуғуну көрүб бутагланыр. Бутаг — мәс'улијјәт дүјгусуну да артырыр; һәр икн мүгәддәс һисс бир-биринә тамамлајыр, мә'нәви әләм әәкинилошир, әхлаг нормалары позулмур, чинајәтин гаршысы алыныр.

Инсана диггәт! Бүтүн тәрбијә үсулларынын мәәзини, әсасыны мәнз, бу јүксәк инсани кејфијјәт тәшкил етмәлидир. Инсана — јенијетмәјә да, көнчә дә, бөјүјә да, кичиј дә һәссас мүнасибәт, үрәкачан нәтичәләрин рәһиндир.

Кнзләтмәк лазым дејил ки, бә'зән институтларымызда тәләбәләрдә мүәлимләр арасында нараязылыглар олур. Өзү дә бу нараязылыгларын јуғнаны бә'зән мүәлимләрдә олур. Вәзифәмиз әлагадар олараг өнин ки, политехник институтунда идман корпусу тикилмәли. Ишматыслар чох өлчк тәрпәнмәдиләр. Ахыр ки, көчмә ил һөмин објекти, мүәјјән дефектләрә дә олса, тәһвил алдыг. Һәмин корпус тезликлә көнчләрә күтләви тәдбирләр мәркәзинә чеврилди. Өә һәтта мөктәбләләр дә чөлб олундулар. Күндүзләр орда әјрь-әјрь бөлмәләрдә ушаглар мәшгул олур, ахшамлар исә мүхтәлиф идман јарышлары, күтләви тәдбирләр кечирилир. Бир сөзлә, инди һәмин идман корпусунда көнчләр үчүн әрәзинда икн мин нөфәрәдәк көнч оглан вә гыз мәшгул ола биларр! Бу да чох шеј демәкдир...

Әлбәттә, сөһбәт әәләнчә јериндән јох, тәрбијә мәркәзиндән кедир.

Бир-икн көлмә дә јатагханалар һагГында. Чох тәәссүфләр олсун ки, һәлә дә тәләбәләримизин һамысы јатагханаларда галаса биләмир, чүнки јер чатышмыр. Нәтичәдә өә онларын чоху өз кираҹы өдир вә бир нөв нөзарәтдән кәнарда галырлар. Һеч шүбһәсиз ки, бу да өз өјјанлы тә'сиркини көстәрир.

Јатагхана тикмәк лазымдырмы? Лазымдыр. Өзү дә чох, даһа сүр'әтлә! Амма јатагханаја базыр олана гәдәр дә тәләбәләрин һарда, һансы өвдә, һансы шәрантдә јашамалары илә дә јахшыдан таныш олмалы, лазым кәлан вачиб профилактик тәдбирләр һәјата кечирмәлијик.

Иш күнүмүз инсана диггәтлә башламалы, инсана мәһәббәтлә даван етмәли, инсана һөрмәтлә гуртармалыдыр.

Ә. РЗАЈЕВ,

республика Техники Пешә Тәһсили Комитәсинин сәдр мүавини

Бизим системдә чохлу көнч тәһсил алыр. Әкәр 1965-чи илдә республикамызда олан 45 техники пешә мөктәбиндә 15 мин шакирд тәһсил алырдыса, инди 105 мөктәбдә 52 мин шакирд сечдији пешәји јијәләнир. Тәбии ки, елм вә техника иннишаф етдикчә пешәләр дә дәјишир, онларын сајы артыр. Инди мөктәбләримиздә шакирдләрә 150 пешә өјрәдилир. Әввәлләр республикамызын чәми бир нечә рајонунда техники пешә мөктәби варды. Инди белә рајонлар өксәријјәт тәшкил едир.

Мә'лумдур ки, ихтисаслы фәһлә кадрлары һазырламаг саһәсиндә бизим мөктәбләрин ролу бөјүкдүр. Партија вә һөкумәтимиз дә бу саһәјә гајғыны, диггәти илдән-илә артырыр. Мән јухарыдакы рәгәмләри тәсадүфи хатырламадым. Мәсәлә бурасындадыр ки, ишимиз дәјишдикчә, мәктәбләр инкишаф етдикчә тәрбијә формалары да дәјишир. Биз фаалијјәтимизи күнүн тәләбләри сәвијәсиндә гурмаг, көнчләрин һәртәрәфли инкишаф етмәсинә чалышырыг. Бу јахшылларда мәркәзи јеленсијә илә ихтисаслы фәһлә кадрларынын һазырланмасында, олкәмиздә илк дәфә республикамызын әдә етдији наилијјәтләрдән данышылды. Бу факт бизи севиндирмәјә билмәз.

Мәктәбләрин тәдрис проГрамларында да мүәјјән дәјишикликләр вар. Әввәлки проГрам шакирдләрин һәртәрәфли инкишафы үчүн чәтинлик төрәдирди. Икн-үч ил бундан әввәл тәәрис проГрамларына һүгуг тә'лими дә дахил едилиб. Мән бу елмин тәдрис проГрамына дахил едилмәсинин мүсбәт һаднсә өә һесаб едирәм. Чүнки көнчләр һүгуг гаҒдаларына бәләд олдуГча онларын арасында баш өәрин чинајәт һаллары азалыр. Бу ишдә орган ишчиләринин бөјүк бөјүк көмәји дәјир.

Биз ардычыл олараг мәктәбләрдә, јатагханаларда јохламалар апарырыг. Бә'зән гәрибә фактлар ортаја чыхыр. Јатагханада парнографик шәкилләри олан өләмләр тапылмышдыр. Көрәсән белә өләмләр јатагханаја һарадан јол тапыр?

Ачығлыны дејим ки, көнчләримизин бош вахтларынын сәмәрәли кечирмәси үчүн ки нараһат олуруг. Бәлкә дә буна «имкан мәһдудлуГу» дәмәк олмаз. Чүнки, әкәр һамымыз сө'ј көстәрсәк, бу чәтинлик чох асанча арадан галха биләр.

Биз бә'зән көнчләри башлыбашына бурахырыг. Бу сөрбәстлик әндәзәдән чыханда өз ачыначатлы нәтичәләрин шаһиди олуруг. Мән өз көнчләримизин хатырлајырам. О вахтлар рәгс мејданчаларына тез-тез кедәрдик. Анчаг һеч бириниз артыг һөрмәтә јол вермәздик. Һамымыз баша дүшәрдик ки, бура өнтимаи јердир, көрәк өзүнү өјмәли апарасан. Бәс инди өзабрны апарсан. Бәс инди өзгыздылар бир отага. Истәдик

ларын кеми мэчлис тэшкил етдиләр. Өкәр валидејн нәзарәти олса, һәр шеј мүәјян едилмәкдән дахилиндә олса, бурада пис һеч нә јохдур. Бә'зән исә бәло мәчлисләрин сону кәдәрли һадисәләрлә гуртарыр. Мән бу фикирдәјәм ки, јенијетмәләрин мәчлисләринә һökмән валидејн иштирак етмәлидир.

Бир чәһәти да гејд едим. Мәнә елә кәлир ки, кәнчләринә бәдән әдәбијаты әз охујурлар. Китабын инсан тәрбијәсиндә роlу һамыја мә'лумдур. Китабханаларда әз онларын фәалијәтинә нәзәрәти күчләндирмәк үчүн конкрет тәдбирләр көрмәк лазымдыр. Өввәлләр тез-тез кечирилән охучу конфранслары вә диспутларын сајы инди азалыб.

Мән бура гәдәр һөгсанлардан данышдым. Бу һеч да о демәк дејил ки, кәнчләримизин үмумән вәзијәти бизи тәшвиш салыр. Јох, мәсәлә бундадыр ки, кәсәл, тәрбијәли, бөлүк-кичиј һөрмәт гојмаы бачаран, өз нешесинә үрәкдән јијәләнмәјә чалышан миллә рдә кәнчләримизин арасында һөгиги хошбәхтлији дәрк едә билмәјән јенијетмәләрин олмасына истәмәзәм. Бу јахынларда техники пешә мәктәбләринин дәрс о'лачаларынын топланмасы кечирилмишдир. Биз һәмин топланмын тәәссуратына узун мүддәт гәлбимиздә саxлајачарыг. Кәнчләрин сөвләри вә кәлмәләр олан бөлүк нијамы бизи чох севиндирди.

Кәнчләр никишаф едир, дејирсиз. Ачыг бә'зи мүәллимләрин вә тәдрис усталарынын онлара мүнасибәти исә әвәзләри кими галыр. Мән кәнчләр арасында чох олурам. Шохси тәчрүбәмә әсасланыб дејә биләрәм ки, онлара нечә мүраҹиәт етсәк, елә да чаваб алачағам. Ачыг бајат дедијим кими, бә'зи мүәллимләр шакирдләрә кобуд рәфтар едирлər. Биз јохлама апардыг. Шакирдләрә сөһбәт етдик вә һәмин мүәллимләри чидди чәзаландырдыг. Јенијетмәләрә сөзүнү әлчубәгмәмишәм, агамла өз кәлби дашынмаг олмаз. Бу, мүәллим вә шакирдин арасында олан нөрдәки көтүрә биләр.

Сон вахтлар бәдии әсәрләлијә јаxшы јазылмаг үчүн чох ишләр көрүлүб. Ачыг бунларла кифајәтләнмәк олмаз. Мән бу јахынларда Прибалтикада олдум. Литвада вә Латвијада кәнчләрдән тәшкил олунмуш бөјүк хор коллективләри вар. Бело мүсиги коллективләрини Бакыда да тәшкил етмәк олмазмы? Әлбәттә, олар. Мүсиги аләтләринин тапылмамасы да ишинизә мүәјјән гәдәр мане олур. Дөврүдүр, магазаларда мусиги аләтләри вар, амма нечә? Мән олурам бир тар алмалыјдым. Бүтүн магазалары әдәдән салдым. Тар тапдым. Она чанаг дежак даба дөгру оларды.

Сонра мәнә нараһат едән чидди бир мәсәлини да гејд етмәјә лазым билирәм. Биз мәктәбә мәзун мә'зунлары илә дана олаг саxлајырыг. Онларын әмәк фәалијәти, јаxшы ишләри бизи севиндирир. Бә'зән истәсәлар онлары јаxшы тәрифләмырлар. Бир дә көрүрсән ки, бир јста чаван фәһләни өзүнә бәдә јолдашы етмәјә чалышыр. Мүәссисә рәһбәрләри чалышмалыдырлар ки, техники мәктәби битириб ишләмәјә кәлән кәнчләр онлара нүмунә ола биләчәк вијданлы, өз ишинә диггәтлә јанашмагы бачаран усталарла ишләсә инләр.

Акиф АБДУЛЛАЈЕВ,
Вокиллар Коллеҹиҹасы Рәјасәт һеј'әтинин сәдр муавини

Һәр һансы бир јенијетмәнин мүтәһәкилләр күрсүсүндә көрмәк һөмишә мәндә тәәссүф һисси ојадыр. Ахы, һәјаты мә'наны јашамаг үчүн кәнчлијин гарышысында кенишләнмәк ачылыб. Бунла көрә дә јенијетмәнин аиз бир «шылтаглығы» да нүмунәјә јаxшы ишләмәк үчүн јаxшы мисалы олмаз. Бу, мүәллим вә шакирдин арасында олан нөрдәки көтүрә биләр.

Сон вахтлар бәдии әсәрләлијә сәһәсиндә чох ишләр көрүлүб. Ачыг бунларла кифајәтләнмәк олмаз. Мән бу јахынларда Прибалтикада олдум. Литвада вә Латвијада кәнчләрдән тәшкил олунмуш бөјүк хор коллективләри вар. Бело мүсиги аләтләринин тапылмамасы да ишинизә мүәјјән гәдәр мане олур. Дөврүдүр, магазаларда мусиги аләтләри вар, амма нечә? Мән олурам бир тар алмалыјдым. Бүтүн магазалары әдәдән салдым. Тар тапдым. Она чанаг дежак даба дөгру оларды.

Сонра мәнә нараһат едән чидди бир мәсәлини да гејд етмәјә лазым билирәм. Биз мәктәбә мәзун мә'зунлары илә дана олаг саxлајырыг. Онларын әмәк фәалијәти, јаxшы ишләри бизи севиндирир. Бә'зән истәсәлар онлары јаxшы тәрифләмирлər. Бә'зән истәсәлар онлара нүмунә ола биләчәк вијданлы, өз ишинә диггәтлә јанашмагы бачаран усталарла ишләсәнизләр.

Акиф АБДУЛЛАЈЕВ,
Вокиллар Коллеҹиҹасы Рәјасәт һеј'әтинин сәдр муавини

Һәр һансы бир јенијетмәнин мүтәһәкилләр күрсүсүндә көрмәк һөмишә мәндә тәәссүф һисси ојадыр. Ахы, һәјаты мә'наны јашамаг үчүн кәнчлијин гарышысында кенишләнмәк ачылыб. Бунла көрә дә јенијетмәнин аиз бир «шылтаглығы» да нүмунәјә јаxшы ишләмәк үчүн јаxшы мисалы олмаз. Бу, мүәллим вә шакирдин арасында олан нөрдәки көтүрә биләр.

Сон вахтлар бәдии әсәрләлијә сәһәсиндә чох ишләр көрүлүб. Ачыг бунларла кифајәтләнмәк олмаз. Мән бу јахынларда Прибалтикада олдум. Литвада вә Латвијада кәнчләрдән тәшкил олунмуш бөјүк хор коллективләри вар. Бело мүсиги аләтләринин тапылмасы да ишинизә мүәјјән гәдәр мане олур. Дөврүдүр, магазаларда мусиги аләтләри вар, амма нечә? Мән олурам бир тар алмалыјдым. Бүтүн магазалары әдәдән салдым. Тар тапдым. Она чанаг дежак даба дөгру оларды.

Сонра мәнә нараһат едән чидди бир мәсәлини да гејд етмәјә лазым билирәм. Биз мәктәбә мәзун мә'зунлары илә дана олаг саxлајырыг. Онларын әмәк фәалијәти, јаxшы ишләри бизи севиндирир. Бә'зән истәсәлар онлары јаxшы тәрифләмирлər. Бә'зән истәсәлар онлара нүмунә ола биләчәк вијданлы, өз ишинә диггәтлә јанашмагы бачаран усталарла ишләсәнизләр.

Адәтән јенијетмәни чинајәтә апаран јол адәти јол сә өз бахмамагы, әркәјлијә етмәси олур. Бојлуҹорун — мүәллимләрин, тәрбијәчиләрин сөзүнә гулаг асмамагла о, адәт һәјат нормасы кими гәбул олунмуш гајдалара әмәл етмир. Бә'зә кәнчин чинајәт тәрәфинә һеч кәси һеј'рәтләндирмәмишдир.

Јенијетмә Михаил Г. өзүнү атды. Һеч һарда ишләмәјди. Күчләрдә вәјаилләнмәјә башлады, бодан вәсвәсләри сатанды. Бутүн булларын һамысы онунла өзүнүчләнди ки, о, дава салыб адам бачарагдыы. Мән мәһкәмәнин ишинә бахмаг үчүн сәнаја јола кәлдим. Мәһкәмә сәдринин «...ун ил азадлыгдан мәһрум едилир» сөзләри онидана вурулан чәкиси кими сәсләнирди. Онун јанындајдыгы сојдашы, бир бахмыш дашлыг етмәсә, бош вахтыны нечә кечирмәси һәмин валидејнләри гәтијјән марагландырмырды. Ахы, кимә дә олмаса валидејнә мә'лум иди ки, онлардан дорс бурахмыр, һеч һарда охумајан вә ишләмәјән ушагларла отуруб-дурур. Оку да дејим ки, бу ушагларда дахили ишләр шө'бәсинин сағ мүвәккили вә евләр идарәсинин педагог-тәрбијачылары таныјырлармы. Ачыг онлар да вахтында һеч бир профилактик тәдбир көрмәјибләр.

Јенијетмәләрин тәрбијәси илә мәшғул олан комиссијаларын нин һәр јердә ејни сејнајдә дејил. Һ. Зәрдаби адына Кировабад Педагожи Институтунун коллективи нишин чох мараглы гуруб. Бу институтун комсомол тәшкилаты мүтәхәссиләрдән башга ушагларынкан дан көсини шөкилдә фәргләнир. Бу педагожи коллективләри на рәһбәт етмәлидир. Тәчрүбә көстәрир ки, бу вә ја дикәр сәбәб үзүндән мәктәби атмыш јенијетмәләрә чидди нәзәрәт лазымдыр. Сирр дејил ки, «бошбошуна күчләрин, һәјатдан долашмаг» кәнчи тәдричән чинајәт јолуна көтирир. Һәмин јенијетмәләр нечә ишинә өмәкдән нитина етмәкдә өз һәјатларынын тәкәнчә гарышысына гојмуш олурлар. Түфејли һәјат кечирән кәнчләр пул әлдә етмәк үчүн јолларахтарыр. Бело «јолларын ахтарышы» исә чинајәт дәмәкдир.

Бу јахынларда бир гуру јенијетмә тәрәфиндән чинајәтә көрә халг мәһкәмәсинин гәрары илә мүхтәлиф мүддәтә азадлыдан мәһрум едилмишдир. Онларын анлә вәзијәтиндән кејфијјәтләк үчүн һеч бир әсаслары јохдур. Ачыг јенинчә һаја тазыламы бу кәнчләр чәмиј'ијәт үчүн хејирли бир иш көрмәмишләр өгурлуга, машын гачыртмага, күчәдән кечән вурмага вә башга чинајәтләр етмәјә мачал тапмышлар. Бәлкә нахчанда онларын голундан тутуб, јолдан гајтаран олсајды, бело кәдәрли агибәтләр расталмамалы олмазды.

Бутун булларда валидејнләр нечә мүнасибәт бәсләјибләр? Гәрибә до олса, онлар көнар мушаһидәчи вәзијәтиндә галыблар. Онлардыкы кимидир ки, дашлыг етмәсә, бош вахтыны нечә кечирмәси һәмин валидејнләри гәтијјән марагландырмајыб. Ахы, кимә дә олмаса валидејнә мә'лум иди ки, онлардан дорс бурахмыр, һеч һарда охумајан вә ишләмәјән ушагларла отуруб-дурур. Оку да дејим ки, бу ушагларда дахили ишләр шө'бәсинин сағ мүвәккили вә евләр идарәсинин педагог-тәрбијачылары таныјырлармы. Ачыг онлар да вахтында һеч бир профилактик тәдбир көрмәјибләр.

Јенијетмәләрин тәрбијәси илә мәшғул олан комиссијаларын нин һәр јердә ејни сејнајдә дејил. Һ. Зәрдаби адына Кировабад Педагожи Институтунун коллективи нишин чох мараглы гуруб. Бу институтун комсомол тәшкилаты мүтәхәссиләрдән башга ушагларынкан дан көсини шөкилдә фәргләнир. Бу педагожи коллективләри на рәһбәт етмәлидир. Тәчрүбә көстәрир ки, бу вә ја дикәр сәбәб үзүндән мәктәби атмыш јенијетмәләрә чидди нәзәрәт лазымдыр. Сирр дејил ки, «бошбошуна күчләрин, һәјатдан долашмаг» кәнчи тәдричән чинајәт јолуна көтирир. Һәмин јенијетмәләр нитинан өмәкдән нитина етмәкдә өз һәјатларынын тәкәнчә гарышысына гојмуш олурлар. Түфејли һәјат кечирән кәнчләр пул әлдә етмәк үчүн јолларахтарыр. Бело «јолларын ахтарышы» исә чинајәт дәмәкдир.

Бу јахынларда бир гуру јенијетмә тәрәфиндән чинајәтә көрә халг мәһкәмәсинин гәрары илә мүхтәлиф мүддәтә азадлыдан мәһрум едилмишдир. Онларын анлә вәзијәтиндән кејфијјәтләк үчүн һеч бир әсаслары јохдур. Ачыг јенинчә һаја тазыламы бу кәнчләр чәмиј'ијәт үчүн хејирли бир иш көрмәмишләр өгурлуга, машын гачыртмага, күчәдән кечән вурмага вә башга чинајәтләр етмәјә мачал тапмышлар. Бәлкә нахчанда онларын голундан тутуб, јолдан гајтаран олсајды, бело кәдәрли агибәтләр расталмамалы олмазды.

Бутун булларда валидејнләр нечә мүнасибәт бәсләјибләр? Гәрибә до олса, онлар көнар мушаһидәчи вәзијәтиндә галыблар. Онлардыкы кимидир ки, дашлыг етмәсә, бош вахтыны нечә кечирмәси һәмин валидејнләри гәтијјән марагландырмајыб. Ахы, кимә дә олмаса валидејнә мә'лум иди ки, онлардан дорс бурахмыр, һеч һарда охумајан вә ишләмәјән ушагларла отуруб-дурур. Оку да дејим ки, бу ушагларда дахили ишләр шө'бәсинин сағ мүвәккили вә евләр идарәсинин педагог-тәрбијачылары таныјырлармы. Ачыг онлар да вахтында һеч бир профилактик тәдбир көрмәјибләр.

Јенијетмәләрин тәрбијәси илә мәшғул олан комиссијаларын нин һәр јердә ејни сејнајдә дејил. Һ. Зәрдаби адына Кировабад Педагожи Институтунун коллективи нишин чох мараглы гуруб. Бу институтун комсомол тәшкилаты мүтәхәссиләрдән башга ушагларынкан дан көсини шөкилдә фәргләнир. Бу педагожи коллективләри на рәһбәт етмәлидир. Тәчрүбә көстәрир ки, бу вә ја дикәр сәбәб үзүндән мәктәби атмыш јенијетмәләрә чидди нәзәрәт лазымдыр. Сирр дејил ки, «бошбошуна күчләрин, һәјатдан долашмаг» кәнчи тәдричән чинајәт јолуна көтирир. Һәмин јенијетмәләр нитинан өмәкдән нитина етмәкдә өз һәјатларынын тәкәнчә гарышысына гојмуш олурлар. Түфејли һәјат кечирән кәнчләр пул әлдә етмәк үчүн јолларахтарыр. Бело «јолларын ахтарышы» исә чинајәт дәмәкдир.

Бу јахынларда бир гуру јенијетмә тәрәфиндән чинајәтә көрә халг мәһкәмәсинин гәрары илә мүхтәлиф мүддәтә азадлыдан мәһрум едилмишдир. Онларын анлә вәзијәтиндән кејфијјәтләк үчүн һеч бир әсаслары јохдур. Ачыг јенинчә һаја тазыламы бу кәнчләр чәмиј'ијәт үчүн хејирли бир иш көрмәмишләр өгурлуга, машын гачыртмага, күчәдән кечән вурмага вә башга чинајәтләр етмәјә мачал тапмышлар. Бәлкә нахчанда онларын голундан тутуб, јолдан гајтаран олсајды, бело кәдәрли агибәтләр расталмамалы олмазды.

Бутун булларда валидејнләр нечә мүнасибәт бәсләјибләр? Гәрибә до олса, онлар көнар мушаһидәчи вәзијәтиндә галыблар. Онлардыкы кимидир ки, дашлыг етмәсә, бош вахтыны нечә кечирмәси һәмин валидејнләри гәтијјән марагландырмырды

лар тәшкил едилиб. Бу комиссијалар өз фаалијәтләринә көнүлү әлаг дружналарына, јолдашлыг мәһкәмәләринә вә валидејнләр комитәсинә арханамыз. Анчаг мә'лум олмушдур ки, бир чох рајонларда комиссијаларын ишә һисс олунмур вә јахуд фаалијәтә әсәфдир. Она көрә ки, ишә дүзкүн гурмагы бачармырлар. Бу јахынларда Сумгајыт һүгуг мәсләһәтханасынын мүдири Н. Чәбрајылов белә комиссијаларын ишини јохлајараг мүәјјән едиб ки, онлар әксәр һалларда бикаһ өмрә тутулбар. Чох вахт исә башладыглары ишә сона чатдырмајырлар.

Мән Кировабад Шәһәр Ичрачи Комитәсинин нәздиндә олан комиссијанын фаалијәтинин нәзәрдән кечирилмәси, «Хырда алвер вә хырда хулиганлыг гаршы мубаризә», «Ичтимаи јерләрдә өзүнү нечә апармалы?» вә с. мөвзуларда мә'рузә вә мүзакиләләр јенијетмәләрин бөјүк марагына сәбәб олду. Бундан башга, сәнә инспекторларымыз, ушаг отагы инспекторумуз, рајон маариф шө'бәси вә комсомол комитәси илә бирликдә кино-театрда, колхоз базарында, вагзал вә паркда ушаг сәнәбисизлији вә назәрәтсизлијинин гаршысыны алмаг үчүн мүнтәзәм редләри кечирдик. Бүтүн бу тәдбирләр нәтичәсиз галмады. Тәкчә кечән ил әзаҹылылар вә јенијетмәләр арасында чинајәт һадисәләри 55,5 фаиз азалды. Мараглыдыр ки, әввәллər нисбәтән тез-тез гејдә алынан чинајәтләр — шәхсијјәт әлејһинә гәсд, машын гачырма вә дикәр агыр һаллар 1972-ни илдә бир вәрәмәшиндир.

Бир мәсәләдән данышмагы да вачиб һесаб едирәм. Мә'лумдур ки, һәр ил орта мәктәб битирән минләрлә ганч тәһсилини давам етдирмәк үчүн Бакыја вә ССРИ-нин дикәр шәһәрләринә кедир. Бу ганчларын мүәјјән гисми али мәктәб вә техникумлара дахил олур, галанлары исә рајона гајыдыб, мүхтәлиф идарә вә мүәссисәләрдә ишләјирләр. Тәкчә кечән тәдрис илиндә рајонумузда 1.247 ганч онунчу синфи битирмишдир. Онлардан 175 нәфәри али мәктәбләрә, 196 нәфәри орта ихтисас мәктәбләринә, 58 нәфәри техники пешә мәктәбләринә дахил олмушлар. 757 нәфәр исә истеһсалатда чалышыр. Јердә галан 61 нәфәрин талеји илә һеч кәс марагланмамышдыр. Күнүнү бекарчылыгла кечирән, һеч бир тәшкилатда учотда дурмајан белә ганчларын һәр бирини хүсуси нәзәрә алтында сахламаг, онлары фаидалы әмәји чәлб етмәк вә белаблакла дә, кәләчәкдә баш верә биләчәк чинајәт һалларынын гаршысыны алмаг әлагәдар ичтимаи, инзибати, совет, һәмкарлар вә комсомол тәшкилатларынын борчудур.

М. ГУЛИЈЕВ,

Бәрдә Рајон
Дахили Ишләр
Шө'бәсинин рәиси,
милис подполковники

Кәнч нәслин тәрбијәси һәмишә партија вә һөкумәтимизин диггәт мәркәзиндә дурмушдур. Чәмијјәтимиздә тәрбијә олунан, халг тәсәрруфатынын мүхтәлиф саһәләринә чалышан ганчларимизин әксәријјәти саглам дүшүнчәјә вә тәмиз мафкурәјә маликдир. Бунунла јанашы, чәмијјәтдә өзүнә лазыми јер тапмаҹан, тәһсилдән, ичтимаи-фајдалы әмәкдән кənарда галан, бу вә ја дикәр сәбәбдән чинајәт тәрәдән чәкилмиш ганчлар. Бизим әсас мәгсәдимиз ганчлар арасында тәсадүф олунан бу чүр һаллара ган гојмаг вә чинајәтин көкүнү кәсмәкдән өтрү бир сыра профилактик тәдбирләр һәјата кечирмәкдән ибарәтдир. Бунун үчүн јенијетмәләрин тәрбијәсинә чәбәдән олан әлагәдар тәшкилатларын һамысы әлбир ишләмәлидир.

Мән Бәрдә рајонунда азајаллылар арасында баш верән чинајәт һадисәләриндән вә онлардан арадан гаҹылмасындан өтрү көрүлән бә'зи тәдбирләрдән данышмаг истәјирәм. 1971-ни илдә ишләримизи јекунлашдыраркән мә'лум олду ки, рајонумузда һәдд-булуға чатмајанлар арасында чинајәт һадисәләри 1970-ни илә нисбәтән даһа чох олмушдур. Бу гејри-нормал вәзијјәтә сон гојмаг үчүн тә'сирли тәдбирләр һазырладыг. Өзү дә әлагәдар тәшкилатларла бирликдә. Рајон прокурорлуғу, комсомол комитәси вә маариф шө'бәсинин јахындан иштираки илә тәртиб олунан һәмин комплекс тәдбирләр планыны һәјата кечирмәјә башладыг.

Илк нөвбәдә педагожи коллективләрлә әлагәмизи мөһкәмләндириб, тәрбијә очагларында сонбәтләр тәшкил етдик. «Күчә һәрәкәти гаҹаларынын көзләнилмәси», «Хырда алвер вә хырда хулиганлыг гаршы мубаризә», «Ичтимаи јерләрдә өзүнү нечә апармалы?» вә с. мөвзуларда мә'рузә вә мүзакиләләр јенијетмәләрин бөјүк марагына сәбәб олду. Бундан башга, сәнә инспекторларымыз, ушаг отагы инспекторумуз, рајон маариф шө'бәси вә комсомол комитәси илә бирликдә кино-театрда, колхоз базарында, вагзал вә паркда ушаг сәнәбисизлији вә назәрәтсизлијинин гаршысыны алмаг үчүн мүнтәзәм редләри кечирдик. Бүтүн бу тәдбирләр нәтичәсиз галмады. Тәкчә кечән ил әзаҹылылар вә јенијетмәләр арасында чинајәт һадисәләри 55,5 фаиз азалды. Мараглыдыр ки, әввәллər нисбәтән тез-тез гејдә алынан чинајәтләр — шәхсијјәт әлејһинә гәсд, машын гачырма вә дикәр агыр һаллар 1972-ни илдә бир вәрәмәшиндир.

Бир мәсәләдән данышмагы да вачиб һесаб едирәм. Мә'лумдур ки, һәр ил орта мәктәб битирән минләрлә ганч тәһсилини давам етдирмәк үчүн Бакыја вә ССРИ-нин дикәр шәһәрләринә кедир. Бу ганчларын мүәјјән гисми али мәктәб вә техникумлара дахил олур, галанлары исә рајона гајыдыб, мүхтәлиф идарә вә мүәссисәләрдә ишләјирләр. Тәкчә кечән тәдрис илиндә рајонумузда 1.247 ганч онунчу синфи битирмишдир. Онлардан 175 нәфәри али мәктәбләрә, 196 нәфәри орта ихтисас мәктәбләринә, 58 нәфәри техники пешә мәктәбләринә дахил олмушлар. 757 нәфәр исә истеһсалатда чалышыр. Јердә галан 61 нәфәрин талеји илә һеч кәс марагланмамышдыр. Күнүнү бекарчылыгла кечирән, һеч бир тәшкилатда учотда дурмајан белә ганчларын һәр бирини хүсуси нәзәрә алтында сахламаг, онлары фаидалы әмәји чәлб етмәк вә белаблакла дә, кәләчәкдә баш верә биләчәк чинајәт һалларынын гаршысыны алмаг әлагәдар ичтимаи, инзибати, совет, һәмкарлар вә комсомол тәшкилатларынын борчудур.

С. НИКИФОРОВА,

республика прокурорлуғу
нәдд-булуға чатмајанларын
ишинә бахан шө'бәсинин
прокуроры

Мүзакирәсинә јығылмышлармыз мәсәлә**нин** иә дөрәчәдә вачиб олдуғу һамымыза јахшы мә'лумдур. Республикамызда, хүсусән Бакы, Кировабад, Минкәчевир вә Сумгајыт шәһәрләриндә јенијетмәләр арасында чинајәт вә гануну позма һаллары бизи нарahат етмәји билмәз. Дөвләт вә шәхси әмлакын өјурланмасы, хулиганлыг кими чинајәт һалларынын көкүнү кәсмәк үчүн әлимиздән кәләни етмәлијик. Статистик мә'лумата көрә шәһәр вә кәндләримиздә ганчлар вә јенијетмәләр арасында кечән ил бир верән чинајәт һадисәләри бир ил әввәлә нисбәтән хејли азалмышдыр. Лакин бу мә'лумат бизи архајын едә билмәз. Чүнки ганчларын тәрбијәси саһәсиндәки фаалијәтимиз һәлә истәнилән сәвијјәдә дејилдир.

Агыр, јахуд јүнкүллүјүндән асылы олмајараг, һәр бир чинајәт һадисәсинин сәбәби өјрәнилмәли вә мүвафиг конкрет нәтичәләр чыхарылмалыдыр. Бизим шө'бәнин мүстәнтигләри буна чалышырлар. Онлар һәр дәфә тәһгигат баша чатандан сонра чинајәт етмиш јенијетмәләрин ишләдији, јахуд өјдуғулары тәшкилат, мүәссисә вә мәктәбләрин јүкләнмә тәгдиматлар көндәрирләр. Бу тәгдиматлар әлагәдар тәшкилатларын рәһбәрләри вә мүстәнтигләри иштираки илә мүзакирә едилүр вә мүвафиг гәрарлар чыхарылыр.

Јенијетмәләр вә ганчлар арасындакы чинајәтләрин сәбәбләри чохдур. Бу сәбәбләрин бә'зиләрини гејд етмәк истәрдим:

— бир сыра аилә**ләрдә** ушаг**ларын** јанлыш тәрбијәси;

— бә'зи тәдрис мүәссисә**ләрин**дә, тәшкилатларда вә јатаг**ханалар**да тәрбијә ишинин зәиф апарылмасы;

— ајры-ајры јенијетмә**ләрин** мәктәбдән јаҹ**ы**нмасы вә ичтимаи-фајдалы әмәкдән бөјүн гачырмасы;

— чинајәткар шәхсләрин тә'сири алтына дүшмә**ләр**ләри, нәзарәтсизлик вә с.

Бу јахшылардан Бакынын Киров рајонунда баш вермиш ики-үч чинајәт иши илә таныш олдуг. 22 нөмрәли техники пешә мәктәбинин шагирдләрин агыр чинајәтә јол вермишдилər. Онлар Биләчәри стансијасында дава салмыш, јолдашларына да чинајәтә чәлб етмишдиләр. Нәтичәдә, бир нәфәр бычагла агыр јараланмышды. Ајдындыр ки, сәбәбләрлар мүтләфим күрсүсүндә әјләшмәлән, әмәләләри үчүн чаваб вермәли идиләр. Бу белә дә олду. Анчаг техники пешә мәктәби мүдириј**ләтинин** гәрибә мөвгеји тәәччүб доғурду. Онлар һәр вәчһә чалышмалыдылар ки, чинајәткар шакирди мүдафиә етсинләр. Куја һәмин шакирд јахшы охујур, истеһсалат тәчрүбәсиндә фәалдыр вә күнаһыны бојнуна алмышдыр, мүдириј**ләт** јахшы едир ки, ону коллективин тәрбијәсинә версинләр. Техники пешә мәктәби мүдириј**ләтинин** бу јерсиз чәһди, әбәттә, бах тутмады. Ачыр чинајәт һадисәсинин кәлиши көкүл ибарәләрлә пәрдәләнмәјә, белаблакла дә, тәрбијә ишинин јарытмаз тәшкилини өрт-басдыр етмәјә һеч кәсин ихтијары јохдур. Буна бәнзәр фактлара Бакынын Орчоникиндзе рајонунда да тәсадүф едилмишдир. Азәрбајҹан ССР Али Мәһкәмәси дүзкүн мөвгеји тутмаҹан тәшкилатларын јаһишини рәдд етмиш, чинајәткарлара јаҹ**ы**рлы кәсән рәјон һакимләринин әдаләтли һөкмләрини гүвәдә сахламышдыр.

Јенијетмәләрин вә ганчларын тәрбијәсиндә комсомол тәшкилатларынын бөјүк ролу намыја мә'лумдур. Лакин бә'зән комсомолчуларын өзләринин да чинајәтә јол вердикләрини бәс нә ад ландыраг? Әли Бәрамлыдан М. Әлијев, А. Мурадов, Бакынын Октјабр рајонундан Е. Чавадов, Жданов рајонундан С. Һәшимов, Р. Әмиров, Г. Һәшимов, Масаллыдан Р. Ағајев, Сумгајытдан З. Гулијев вә башгалары мүхтәлиф чинајәтләр төрәтмиш, халг мәһкәмәләринин һөкмү илә азадлыгдан мәһрум едилмишләр. Һәмин чинајәтләрин сәбәбләри мүәјјәнләшдирилә**ләр**ә ајдын олмуштур ки, комсомол тәшкилатлары вахтында тәдбир көрмүш олсајды, орта мәктәбин сон синифләринә өјрәнмәји бу ганчларын чоху мүттәһим күрсүсүндә отурмазды.

Тәәссүф ки, һәлә дә елә тәшкилатларымыз вар ки, онлар үзәрләринә дүшән вәзифәни белә ајдын тәсәввүр етмирләр. Бу јахшыларда Үчар рајонуна кетмишдик. Мә'лум олду ки, орада милис шө'бәсинин ушаг отагы илә рајон өјрәнҹ**ә** комитәси нәздиндәки һәдд-булуға чатмајанларын ишинә бахан комиссија арасында әлагә чох зәиф дир. Комиссија үзәрләри һеч өзләри дә билмирдир ки, һансы мәсәләләри мүзакирә етмәли, кимлә әлагә сахламалы, нечә гәрарлар чыхармалыдырлар.

Бүтүн бунлар көстәрир ки, ганчларын вә јенијетмәләрин тәрбијәсиндә һәмин мәсәлә үзәрә тәшкилатларын һамысы әл-ələ вермәли, чинајәткарлығы гаршы мубаризә**ни** гүвәтләндирмәли, илк нөвбәдә исә чаванлар арасында һүгуги тәблигаты күчләндирмәлидир.

Бајрам БАЈРАМОВ,

јазычы

«Улдуз»ун тәшәббүсү көнчлијин тәрбијәси мәсәләсинә — бөјүк, агыр вә шәрәфли бир вәзифәјә аиддир. Әлбәттә, көнчлик журналынын Дахили Ишләр Назирлијинә илән бирликдә чәкдији бу мүшавирә о заман даһа бөјүк нәтичәләр верәчәкдир вә бизим арзу етдијимиз јүксәклијә көлиб чатачағдыр ки, һамылығчан она көмәк едәк, журнала тәрбијәви мөвзуда мараглы, тә'сирли јазылар верәк. Бу күнкү чыхышларда да бу мә'нада көзәл фикирләр сөјләндијинин шаһиди олдуг.

Јенијетмәләрин тәрбијәси илә чох чидди мәшғул олмаг она көрә вачибдир ки, он дөрд јашына гәдәр ушаглар республикамызда үмумі әһәлинин јарыдан чохуну тәшкил едирләр. Бүтөвлүк хор, маһны һагғында да данышырыг. Мәнә белә көлир ки, Бәстәкарлар Иттифагы бу барәдә чидди фикирләшмәлидир. Бәдән тәрбијәси вә идман тәшкилатлары, бүтүн ичтиман-күтләви тәшкилатларын коллективләри, мәтбуат, радио, телевизор, сәнәт адамлары бринчи дәрәчәли әһәмијјәти олан тәрбијә ишини бирчә ан да унуда билмәзләр.

Бизим борчумуз будур ки, көзәл филмләр чәкәк, дәрин мәзмунлу музиканәр бәстәләјәк. Идејалы, охунаглы, сәвијәли әдәби әсәрләр јарадаг. Агыллы ишләр ишләри апараг.

Бизим көрәк мүасир тәләбләр сәвијәсиндә әсәрләримиз чох олсун. Ушаглармызы үчүн зөврләри јүксәлдән парлаг, мүасир рәгс музиканы јаратмалыјыг ки, онлар јад тә'сир алтына дүшмәсинләр. Индики тәрбијәчилик ишләри о гәдәр дә асан дејилдир. Бу, зәриф-зәркәр пешәсидир, мүасир билик, мүасир етик принсипләри, естетик вүс'ət тәләб едир. Бә'зиләри балаларына јалныз ата-баба јолуна чағырыб, мүасир мүсиги дөн, јениликлердән, телевизордан, филмләрдән көнарлашдырмаг фикрини өрәли сүрүрлər. Белә ликлә ушаглары көсмос әсрини тәрәггисиндән, бәшәр елминин, мәдәнијјәтинин сүр'ətлә артан тәрәггисиндән кери гојмаг олар. Бә'зи бәсит, кери галмыш өрадларда ушаглы мәнлијинә, өләгәтинә тохунурлар, зөвгсүзлүү, принсипсизлик таблиг едирләр. Әсрин артымыны нәзәрдән гачырмаг хејир вермәз. Изаһат ишләри, тәрбијә үсуллары әсрин етикасы, биликләри вә көрүшләри сәвијәсиндә олмалыдыр. Әлбәттә, севиндиричдир ки, тәрбијә мәсәләләри илә мәшғул олан милис ишчиләринин чох бөјүк әксәријјәти тәһсилли, тәчрүбәли, сәвијәли јолдашлардыр. Онлар заманын әдәб-әрканыны көзәл билирләр. Мүәллим-педагог кими рәфтар етмәји бачарырлар. Һагғы дејирләр: «Мәним милисим мәни горујур!». Бизим өзүмүзү вә балаларымызы бүтүн бәләлардан һифз еләјән милиси биз һәмишә јүксәк һөрмәтдә сахламалыјыг. Милисин хәтрини истәјән милјонлар вардыр. Лакин дәләдузлар, әјрилар, гаҹа-гануну позанлар, гәза төрәдәнләр, милисдән синадаглылар оку һәр вәчһ илә көздән салмага чалышырлар. Белә һаллара имкан вермәмәлијик. Милисин бөјүк, агыр, дитгәтләрә јаҹыг зәһмәтчилијини јүксәк гијмәтләндириб, тәрәннүм етмәлијик. Лакин һөгсанлара көз јуммадан, јахшыны јамандан сечмәк јолу илә, Һагғы оларағ дедиләр ки, тәрбијә ишинә көмәклик көстәрмәјән, гејри-бәдән, гејри-елми, бәсит «әсәрләр» дә ортаја чыха билир. Балаларымызын тәрбијәсинә пис тә'сир едән јазылары вахтында дамғаламаг лазымдыр. Мән истәјирәм ки, тәрбијә мәсәләси бизим әсәрләримиздә әсас јери тутсун. Мән арзу едирәм ки, бу мөвзуда олан әсәрләрә «Улдуз» журналы өз диггәтини даһа да артырсын!

Е. ИСМАЈЫЛОВ.

Бакы шәһәри Октјабр Рајон Дахили Ишләр Шө'бәсинин милис ушаг отагынын баш инспектору, милис леј'тенанты

Октјабр рајонундакы ушаг отағынын дөрд инспектору вардыр. Рајондакы әһалинин сајы исә 187 мин нәфәрдән чохдур. Рајонумузун өразисиндә 24 үмумтәһсил мәктәби, 7 ахшам фәһлә-көнчлөр мәктәби, 2 али мәктәб, 6 техникум вә чохлу сәнаје вә елми мүәссисә, идарә јерләшир. Республикамызда илк дәфә олараг чәтин тәрбијә олуван ушаглар забит һеј'әти вә рајон комсомол комитәси тәрәфиндән һәмилијә көтүрүлмүшдүр. Шәһәримизин дикәр рајонлары да бу төшәббүсә гошулмушлар. Биз истәрдик ки, алимләримиз, һәкимләримиз, фәһлә вә гуллуғчуларымыз да бизә јахшыдан көмәк етсинләр. Чүнки коллектив тәрбијәдә ичтимаијјәтин көмәји өнөмли ролу ојнајыр.

Сов.ИКП XXIV гурултајынын гәрарларында көстәрилир ки, јенијетмәләрин коммунизм руһунда тәрбијәләнмәсиндә ичтимаијјәт вә мүәссисә рәһбәрләри јахшыдан иштирак етмәлидирләр. Тәәссүф ки, биздә һәлә дә бу ишә өкеј мүнасибәт бәләјәнләр тапылыр. Үрәк агрысы илә гејд олунмалыдыр ки, белә гүсурлара ба'зән асас вәзифәси јенијетмәләрин тәрбијәси олан мүәссисәләрдә тәсадүф едилир. Рајонумузун бир сыра тәрбијә очаларында шакирдләрин мәктәбдән јајынмасы кими дөзүлмәз фактлара биканә јанашырлар. Сүбут үчүн 16, 18, 21, 53 вә 158 нөмрәли мәктәбләрин адыны чәкмәк олар. 16 нөмрәли мәктәбдә 20 шакирдин, 158 нөмрәли мәктәбдә исә 30 шакирдин бирдән-бирә ахшам фәһлә-көнчлөр мәктәбинә кечирилмәсинин вәзијәтлијлар комиссијасына тәклиф едилмәсини нә адландырыг? Дәрс илинин сонунда һәмин јенијетмәләрин гыса мүддәтдә ишә дүзәләнәјәнинә һеч дә асан олмадығы көрәсән һәмин мәктәбләрин рәһбәрләрини дүшүндүрүрмү? Ахшам мәктәбләриндән арајыш алыб ишә тикмәклә өз вәзифәсини битирмә, ишини «саһманлы» сајан мәктәб рәһбәрләри чәтин тәрбијә олунан шакирдләрдән нечә дә асан јаха гуртарырлар! Һәмин јоллашлара ачыг дөмөк лазымдыр: зәһмәт чәкиб өз ишинизлә өзүнүз мәшғул олун, ахшам мәктәбисизин үчүн «өтүрүчү мәнтәгә» дејилдир.

Мәктәбләр илә арасындакы әлагәнин зәифлији дә бизи нараһат етмәјә билмәз. Бу әлагә лазыми сәвијәдә олсајды, ашағыдакы чинајәт баш вермәзди: валидејн Анна Тишкина (о, Бакы трамвај паркынын сүрүчүсүдүр) әјјашлыға гурашмышы, алты ушағынын тәрбијәсин илә мәшғул олмамышдыр. Нәтичәдә, онун мәктәб јашы илә оғлу оғурлуг етмишдир. Әтрафлы тәһгигат көстәрди ки, бу факт вахтында ашкар едилмәсәјди, валидејн нәзарәтсизлији үзүндән даһа агыр чинајәтләр төрәјә биләрди. Октјабр рајон халг мәһкәмәси А. Тишкинанын аналыг һүгугундан мәһрум етмиш, ушагларыны исә мүвәфиг тәрбијә очагларына көндәрмәјә гәрара алмышдыр. Бу гәрар ичтимаијјәт тәрәфиндән бәәнилмишдир. Белә валидејнләр гој унутмасынлар ки, онлар валидејнлик һүгугларыны тапдаласалар да, балалары гајғысыз, нәзарәтсиз галмајачаг. Совет чәмијјәтиндә балалар үчүн, ондарын тәрбијәси үчүн һәр чүрә шәраит јарадылыр. Бу хејирхаһ ишдә биз милис ишчиләринин дә үзәринә бөјүк вәзифә дүшүр. ССРИ Дахили Ишләр Назирлијинин 1972-чи ил 29 декабр тарихли директивиндә көстәрилдији кими, јенијетмәләрин тәрбијәсиндә биздән даһа бөјүк фәаллыг тәләб олунур.

С. САДЫГОВ,

Азәрбајҹан ССР
Дахили Ишләр Назирлиҹи
Чинајәт-Ахтарыш
Идарәсинин бөлмә рәиси,
милис мајору

Көркәмли рус әдиби А. Кертсен дејир ки, аилә ушаглардан башлајыр. Ушаглар аиләнин дүнјакөрүшүнү вә әхлагыны өзләриндә төмәссүм етдириләр. Бу мә'нада өвлад тәрбијәси чијди проблем кими гаршыда дурур. Јахшы тәрбијә башчыгымыз олдуғу кими, пис тәрбијә дә кәләчәк дәрдимиз, өлкә гаршысында, чәмиҹјәт гаршысында тәгсиримиздир.

Гәрибә дә олса, јениҹетмәләр арасында тәсадүф олунан оғурлуг надисәләринин көкү аиләдән башлајыр. Демәли, валидејн өз өвладынын тәрбијәсиндә бағышламаз сәһвә јол вериб. Елә лап тутаг ки, ушаг евдә јасаг едилмиш ошјаја әл вуруб, јахуд јарамаз бир иш көрүб вә бунун мүгабилиндә тәнбеһ олунмајыб. Һәр шеј мәнз бундан сонра баш ланыр. Чәсарәтсиз галан һәрәкәтләр дәфәләрлә тәкрар олунур, әввәл евдә, сонра күчәдә, даһа сонра гоншуда вә с.

Ағдаш шәһәриндә белә бир һадисә олмушдур. Атасы тә'лим-тәрбијә очағы олан мәктәбдә чалышан он беш јашлы јениҹетмә бир илдә ејни мәзмунлу үч чинајәт төрәтмиш — һәр дәфә велосипед оғурлајыб сатмышдыр. Бәла бурасындадыр ки, һәмин јениҹетмә даһа ики нөфәри дә чинајәтә чәлб етмиш, оғурлуғун бүтүн «мәһарәтини» өзүндән үч јаш кичик гардашына да өјрәтмишдир. Адындыр ки, бу чинајәт мәнз валидејн нәзарәтсизлији үзүндән баш вермишдир.

Кәнчләрин вә јениҹетмәләрин тәрбијәсиндә бир чәһәти дә нәзәрдән гачырмаг олмаз. Бу да валидејнләрин тәрбијә үсулунда бә'зән өзүнү габарыг шәкилдә бүрүзә верән дөзүлмәз гүсурлардыр. Бу гүсурлар бир чох һалларда јениҹетмәләри муттәһим күрсүсүнә кәтириб чыхарыр. Бу јахшыларда Бакыда јашајан гырх ики јашлы бир валидејн һәбсә алынмышдыр. Бу үздәниираг валидејн он дөрд јашы һәлә тамам олмамыш гызыны рәфиҹәси илә бирликдә мүнтәәм оғурлуға көндәрмиш, ушагларын «әлдә етдикләри» шејләри хырыд етмәклә мәшғул олмушдур. Әшјајәдәлилләр әсасында там сүбута јетирилмиш бу чинајәтин башлыча сәбәбкары — јолуну азмыш валидејн чидди чәзаландырылмышдыр. Буна бәнзәр дикәр фактлар да көстәрмәк олар. Һәлә бә валидејнләрин тәгсири үзүндән ушагларын шикәст олмасы, бә'зән исә өлүмү илә нәтичәләнән јол—нәгәл һадисәләрини демирик.

Јениҹетмәләрин коммунизм руһунда тәрбијәләндирилмәси шәртләри чохдур. Бунлардан бири дә ушаглары әмәјә алышдырмагдыр. Төврүбә көстәрир ки, әмәк бөлкүчү дүзкүн тәшкил олунмуш аилә әрдә ушаглар даһа интизамлы, даһа вичдаилы вә көзүачыг бөјүјүрләр. Өвладларыны коммунизм руһунда тәрбијә етмәк ата-аналарын өнәмли валидејнлик, һәм дә вәтәндашлыг борчудур.

Т. ӘЛИЈЕВ,

Азәрбајҹан ССР
дахили ишләр
назириниң
мүавини

Бөјүмәкдә олан нәслин тәрбијәси, јениҹетмәләр арасында нәзарәтсизлик вә чинајәт һалларынын ләғви мәсәләләринә чидди диггәт јетирилир. Коммунизм чәмиҹјәти уғрунда мүбаризә шәрантиндә јени әхлаг нормалары бәрғәрар олур. Она көрә дә көнчләрин әмәјә мәһәббәт, түфејли һәјата, сәрхошлуг, хулиганлыг, дөвләт вә ичтиман әмлакы оғурламаг кими коммунист әхлагына јабанчы үнсүрләрә инфрәт руһунда тәрбијәләндирилмәси сон дәрәчә бөјүк әһәмиҹјәт кәсб едир.

Сов.ИКП XXIV гурултајынын гәрарларында дејилир ки, зәһмәткешләрдә марксист-ленинчи дүнјакөрүшүнүн, јүксәк идеја-сијаси кејфијјәтләрин, коммунист әхлагы нормаларынын формалашдырылмасы бундан сонра да партија тәшкилатларынын башлыча вәзифәси кими гаршыда дурур.

«Үлдуз» журналынын «Ганун, көнчлик вә чәмиҹјәт» рубрикасы алтында кечирдији мүзакирәдә көнчләримизин тәрбијәси үчүн билавасидә чавабдеһ олан мүхтәлиф пешә адамлары чыхыш етмишләр. Тәсадүфи дејилдир ки, бу мүзакирәдә иштирак едәнләрин, демәк олар ки, һамысы белә бир гәнаәтдәдир ки, тәрбијәнин әсасы илк нөвбәдә аилә дә гојулур. Бу, доғрудан да белә дир. Ахы, ушағын әтраф мүһит вә әхлаг нормалары наггында илк тәсәввүрү мәнз аилә дә јараныр. Ушаг чәмиҹјәтә аилә дән ајаг ачыр, вахтынын чох һиссәси дә аилә дә кечир. Валидејнләр өвладлары мүстәгил һәјата гәдәм гојана гәдәр онлары әәрјин олан һәр шејлә тә'мин едирләр. Онларда ичтиман мараг ојатмагда, идеал тәрбијә етмәкдә валидејнин ролу өвәзсиздир. Бу мараг вә идеал чох вахт јениҹетмәнин бүтүн јолуну мүәјјәнләшдирир. Апардығымыз тәдгигатлар көстәрир ки, валидејнләрдән биринин олмамасы, јахуд гејри-сағлам мәншәт ушаранын үзүндән нәзарәтин зәнфләндији аилә әрдә бөјүјән јениҹетмәләр даһа тез чинајәт јолуна дүшүрләр. Бир нечә мисал: Бакынын Шаумјан рајонунда јашајан вәтәндаш М. Куракина һеч јердә ишләмир, мүнтәәм олараг сәрхошлуг едир, позғун һәјат кечирирди. Бунун нәтичәсиндә 15 јашлы оғлу Владимир мәктәбдән јаҹынмыш вә чинајәт төрәтмишдир. Бә'зән белә дә олур: аилә заһирән јахшы тә'сир бағышлајыр, ата-ана истеһсалатда чалышыр, ичтиман вәзифәләрини дүзкүн баша дүшүр, һәтта онлара гибтә едәнләр дә тапылыр. Белә аилә әрдә һәјаты илә дәриндән танышлыг көстәрдә ки, бу «заһири сакитлик» алдадычы имиш Белә аилә әрдә дә өз гүсуру вар. Валидејнләрин бир-бири илә тез-тез далашмалары, лајаһәтсиз сөзләрлә бири дикәринин тәһгир етмәси ушаларын тәрбијәсинә мәнфи тә'сир көстәрир. Мәммәдовлар аилә әси илә таныш олар. Ата газ контору нун директору, ана исә һәкимдир. Бөјүк гызлары орта тәһсилдән сонра музеи мәктәбиндә охујур. Тәрбијәлидир, ичтиман ишләрдә фәалдыр. Бәс он ики јашлы Мүслүмүн мүнтәәм дәрс бурахмасы, папирос чәкмәси вә оғурлуға гуршанмасынын сәбәби нә олмушдур? Валидејнләри арасындакы чәкишмә, јерсиз мүбаһисә нә аилә дә әсәбилик шәрантинин јаранмасы. Јалныз ушаг отағы инспекторунун мәсәләләә педагожи чәһәтдән дүзкүн јанашмасы вә вахтында көмәк әлини узатмасы даһа бир јениҹетмәни чинајәт јолундан чәкиндирди.

Совет ганунверичилиҹи өвладларыны пис тәрбијә едән валидејнләр үчүн мәчбури характер дашыјан бир сыра тәрбијәви тәдбирләр нәзәрдә тутмушдур. Фәгәт бүтүн һалларда валидејнләри күнаһландырмаг олмаз. Бә'зән елә вәзијјәт јараныр ки, (хәстәлик, ишин хүсуси характери, физики вә јаш хүсуси јјәтләри вә с.) валидејнләрин өз ушагларыны тәрбијә етмәк имканлары ја азалыр, ја да тамам јох дәрәчәсинә енир. Бу ишдә бә'зән валидејнләрин мәдәни сәвијјәсинин бәситлији, аиләдә педагожи вәрдишләрә белә бәләд олмамалары аз рол ојнамыр. Бүтүн бунлар тәләб едир ки, валидејнләрә гаршы бир сыра һүгуги тәләбләр ирәли сүрүлсүн. Бу тәләбләр һансылардыр?

— Ичтиман тәшкилатлар вә ишләјәнләр, јахуд јашајыш јериндә јолдашлыг мәһкәмәләри тәрәфиндән валидејнләрин һәрәкәтинин мүзакирәси.

— Јолдашлыг мәһкәмәләринидә ичтиман тәнбеһ, төһмәт, јахуд мүвафиг чәримә.

— Бу кими тәдбирләрин һәдд-бүлуға чатмамышларын ишинә бахан комиссијада тәтбиги вә с.

Јери кәлмишкән гејд едәк ки, комиссијаларын бөјүк һүгуғу вардыр. Комиссија зәрури саһирса, өвладларыны дүзкүн тәрбијә етмәјән ата-аналары валидејнлик һүгуғундан мәһрум етмәк барәдә рајон халг мәһкәмәләри гаршысында мәсәлә галдыра биләр. Совет мәһкәмәләри исә белә бир гәти тәдбирә јалныз башлы-башына бурахылмыш ушаглары хиласы наминә әл атырлар.

Будур, аилә башчысы Антонјан көскин әсәб хәстәлијинә тутулмушдур. Арвады ушагларын тәрбијәсиндә әрини әвәз етмәкдәнсә, һеч јердә ишләмир, сәрхошлуг едир, позғун һәјат кечирир. Мәктәбләшлы үч ушаг исә көз көрә-көрә мәһв олуна билә дәр. Аилә нин вәзијјәтини јахшылашдырмаг үчүн көрүлән мүнтәәм тәдбирләр һеч бир нәтичә вермәди. Нәһајәт, һәдд-бүлуға чатмајанларын ишинә бахан комиссија ишә гарышмалы олду. Комиссијанын тәгдиматы әсасында халг мәһкәмәси түфејли һәјат кечирән ананы валидејнлик һүгуғундан мәһрум етди вә ушаглары ушаг евинә көндәрди.

Кечән илин мартында Азәрбајҹан ССР Али Совети Рәјасәт һеј'әти «Сәрхошлуг вә алкоголизмә гаршы мүбаризә тәдбирләри һаггында» фәрман вермишдир. Бу фәрман өвлад тәрбијәсиндә валидејн мәс'улијјәтинин даһа да артырылмасыны нәзәрдә тутмушдур. Ушагларыны сәрхошлуға чәлб едән ата-аналар әмәлләринин нәтичәсиндән асылы олараг ја мәһкәмә гаршысында чаваб верир, ја да ичтиман тәшкилатларын тә'киди илә 30 манатачан чәримә вермәли олурлар. Ону да көстәрәк ки, ичтиман-фајдалы әмәклә мәшғул олмајан вә түфејли һәјат кечирән валидејнләр даһа бир ағыр чәзаја мә'руз галырлар. Бу да онларын јашадығы јердән сүрүкн олунмасыдыр.

Инзибати органларын көрдүҹү тәдбирлərдən чох данышмаг олар. Анчаг бизи марагландыран нишин башга чəһətдир. Биз белə һесаб едирик ки, јенијетмə вə көчүрлəри мүтəһəм курсуҹнə апаран сəбəблəрдən бири də онларын ишлəдији коллективдə бə'зən дағедлик вə бикарлығы нəјин олмасыдыр. Бəзи мəктəб рəһбəрлəри вə мүəссисə начаг план төлəб етмəклə кифаjətлəнир? Бəс һəмин ишчилəр нечə јашајыр, бош вахтларыны нечə кечирир, өвладларыны нечə тərбијə едирлəр? Өтурубдурдулары адамлар кимлərдир, нүфуслары мараглары нədир, јүксəк фикирлəр, təмиз мүнасибətлəр, мүгəддəс идеаллары вармы? Тəəссүф ки, чох вахт коллектив рəһбərлəри вə ичтиман төшкилат нümajəndələrи бу барədə чох кеч — онларын ишчиларын чинаjət етдикдən сонра дүшүнүрлər.

Мəктəблилər арасында һүгуғи гаjдаларын позулмасы да чидди проблемлərдən биридир. Бу саһədə апарылан сосиоложи тədгигатлар көстərир ки, һүгуғи гаjдалары позан мəктəбли кəнчлər үчүн ашағыдакы чəһətлər чох характеркидир: марагданраlənirлиk бəстирлиjи, коллективдən аjрылма, бир сыра өхлаг категоријаларынын (чəсурлуг, борч, јолдашлыг) сəһə баша дүшүлмəси вə с. Онларын чоху диндирилərкən мə'лум олмушдур ки, мəктəбдə пис охумушлар, бир нечə дəфə тəкрар синифдə галмышлар, һеч јердə ишлəмəјə-ишлəмəјə тəһсилləринə ахшам, јахуд техники пешə мəктəбləриндə давам етдирмишлər. Өн гарибəси будур ки, һүгуғи гаjдалары позанларын һеч бири мəктəбдən вə синифдəнкənар мəшгələlərə чəлб олунмамышдыр. Вətənимизин гəһрəман кечмишиндən хəбərсиз олан, бу күнү илə марагланмаjан белə јенијетмələрдən бири илə таныш олаг. Владимир Ибраһимов. Алты нəфərлик илкинин үзвү. Атасы Сурəханы мə'дənlərində ишлејир. Анасы исə вərəм хəстəлијиnə тутулмушдур. Валидејn тərбијəсi көрмəјəн Владимир дərсlərində ашағы гијмətlər алмыш, фəһлə-кəнчлər мəктəбinə көчүрүлмүшдүр. Велосипед сүрмəкдən саваjы һеч нəјə мејл салмаjан јенијетмə ахырда огурлуға гуршанмышдыр.

Сон заманларда өлкəмizдə мəктəбли кəнчлər арасында чинаjət һалларынын гаршысы нələ алмаг үчүн һүгуги биликлərin тəблиғинə чидди фикир верилир. Үмуми орта нүфвари тəнслин һəјата кечирилдији indиki дөврдə јухары синиф шагирдлəри үчүн һүгуги биликлərin өз гəдəр вачиб олдуғуну тəсəввүр етмək чətин дејилдир. Артыг Ленинград мəктəбləриndə бу илдən е'тибəрən сәккизинчи синифдən башлајараг совет һүгуғу тəдрис олунур. Совет һүгуғунун мүхтəлиф саһələri үзрə елементар биликлər газанан јенијетмələрə һəмчинин «Ишə өбул, ишчинин көчүрүлмəси вə ишдən чыхарылмасы», «Өмəк мүгавилəси» вə с. һагтында да мə'луматлар верилир. Мəктəбли кəнчлərin чинаjət мəsələləri илə таныш олмуғы хүсуси əһəмijət кəсб едир. Бунунла да онлар сосиалист мülkиjətinин горунмасы, адамларын сағламлығы наминə көрүлən тəдбирlərin өјрənир, өн башлычасы исə совет гануларынын өдалətлилијинə инанырлар. Һүгуги тərбијə өхлаг тərбијəсinин тərkиб һиссəси kими бахылмалыдыр. Бурада үч чəһətə хүсуси фикир верилмəлидир:

1. Мəктəблилərдə өз һəрəkətlərin үчүн мəс'улијət һиссi ашыламаг мəгсəди илə ганун һəјата кечирилмəсинə мүнтəзəм əмəл етмək. Бу о демəkдир ки, мəktəblilər нчтимаи јерлərдə өзүнү нечə апармаг гаjдаларыны нэинки билмəли, өјни заманда өзlərи да бу гаjдалара əмəл етмəлидирlər.

2. Гануну позма һалларына гаршы мүбаризəдə мəktəbли кəнчлərдə ичтимаи пејинə фикр малашдырылмасы. Аjдындыр ки, һəр һансы јенијетмə давадалаша, кобудлуға, хулиганлыг һалларына көз јумурса, онда онун өјрənилərinин һеч бир хејри јохдур. Онда белə бир рə'ј јарана биlər ки, гануна риаjət етмək тələби гуру сөздүр, һəјатда башса чүр олур. Она көрə də һəр бkр гануну позма һалы сəинифдə, комсомол ичласында мүзакирə олунмалы, өзүнүн ичтимаи гијмətinин алмалыдыр. Бурада «пис тərбијə едилməр», «һамы чавабдеһдир» kими үмуми сөзlərдən гачмалы, чавабдеh оланлар шохсəн мүəјјəнləшдирилməлидир. Јенијетмə баша дүшүнəлidir ки, ушаг вахты вердији «даһа етмəрəм» вə'di артыг өз аһəмијətinин итирилдији, инди о өз һəрəkətinин нəтичəсi мə'насы һагтында бу һəрəkətə јол вермəмишдən əvвəл дүшүнмəлidir.

3. Мүәллимин шəхси нümунəси. Башга сөзlə десək, шагирд kимə өз бөнзəмək истəјəndə «дərə-дашa» дүшүнмəлidir. Онун нümунə көтүрəчəјi адам биринчи нөвбəдə һəр күн һərəmət наминə гаршысында аjарə галхдығы мүәллими олмалыдыр.

Тəəссүф ки, бизим һəлə елə мүəллimlərimiz дə вар ки, шагирдlər һагтында нijирми ил бундан əvвəл олдуғу kими дүшүнүрlər. Онлар унудурлар ки, мүəллim-шагирд мүнасибətində чох шеј дəјишилиб. Јолдашларынын, хүсусən телевизија, kино вə китабларын ушаглын психолокијасына көстərдији тə'сири нəəзərдən гачырмаг олмаз. Бир вахт ол беш јашында дərк олунан һөгигətlərin индi ушаглар даһа тез гавраjырлар. Тəбидир ки, белə бир ушаг көбудлуға, тəкəббүрə, шиширдилмиш, јахуд ашағы салынмыш гијмətə дөзмəк истəмир. Совет мүəллими техники тəрəггидən өрнk kөлən бу хүсусијətlərin гаршыја гојдуғу тələblərə реаксија вермəјə, мүвафиг педагожи васитələрdən бачарығла истифадə етмəјə вəзифə олмалыдыр.

Мəktəbli кəнчлər арасында гануну позма һалларынын арадан галдырылмасында башлыча шərtlərdən biрi də шакирдларын бөјük вахтларынын сөмərəли тəшкилidir. Бу һагда чох дəjилиб. Мəн анчаг ону әлавə етмək истəjирəм ки, һəр ил мүхтəлиф тəшкилатларда јүзlərlə машын, мотосикл, радио, телевизор көбөлдији үчүн һесаб-дан силинир. Бу техниканын мүүјјən һиссəсинин мəktəblərə вермək олмазмы? Өлə Бəрамов вə Володарски тикиш фабрикlərində олан көнə машынлары көтүрүк. Бунларын да бə'зilərinин мəktəblərə бағышламаг мүмкүндүр. Бүтүн бухлар мəktəblərinин билаваситə истəfadə һəзырланмасында мүһүм рол ојнаја биlər. Мəkар гызларымызын кулинаријаны билмəси, палтарјујан вə тикиш машынlары илə рəфтар етмəји бачармалары шидирми? Өн башлычасы будур ки, бу тəдбirlərin һамысы өсəсlы капитал гојдуғу олмадан баша кələr. Јалныз арзу лазымдыр. Бу арзу исə илк нөвбəдə үмумтəһсил мəktəblərimizдə јенијетмələрin тərбијəси үчүн биlаваситə чавабдеh олан јолдашларда олмалыдыр.

Һəзырда бизи өн чох дүшүндүрən проблемlərdən biрi də тələбə кəнчлər арасында гануну позма һалларыдыр. Мə'лумдур ки, Бакыда он минләрлә тələбə оху јур. Мөшгələlərdən сонра онлар нə едирlər, һара кедирlər, бəс вахтларыны нечə кечирирlər? Үмумиjjətlə, бу суаллара һеч кəс конкрет чаваб вера биlмəз. Мə'лумат мəнфələrinин хејли артдығы indиki дөврдə тələblərin бөјük вахтlara даһа чох олур. Шəhərimizдə ишчи гүвəсинə бөјүк е'тибар вар. Хүсусən тикинтидə. Анчаг он минләрлә күчлү әл ишсиз галыр. Бу һагда чидди дүшүнмəк лазымдыр. Бакыда тикинти саһəсиндə нөвбə ишин тəшкили гаjдаjа салынса, биз бу күчлү әllərdən истифадə едə биlərik. Гој лап дөрд саатлыг иш өлсүн. Бундан һəм тələbələр газанар, һəм də һөкумətimиз. Һеч шүбһəсиз, тəлəбələр арасында мадди е'тибаjлы олмалыр ки деjил. Онлар иkинчи нөвбəдə һəзəлə ишлəjərlər. Бу, мəсəлəнин мадди тərəфи. Иkинчи тərəфи даһа əһəмijətлidir. Бу да һəмин проблемин һəллindən өрəли кəлən мə'нəви фајда, кејфијјət — кəнчлərin əмəјə мəнсəбbət руһунда тərбијə олунмасыдыр.

Биздə һəр биr рајонда јенијетмə вə кəнчлərin тərбијəсi илə онларла тəшкилат машгул олур. Партија вə һөкумətimиз бөјүмəздə олан нəслин коммунизм руһунда тərбијəси үчүн һеч нəји өсирkəмир. Калəмəдə чəмијјətimизин саһиби олачаг, бу күнкү јенијетмələрin вə кəнчлərin өсил вətəндаш kими бөјүмələри үчүн әлимиздән кəлəни етмəлijik.

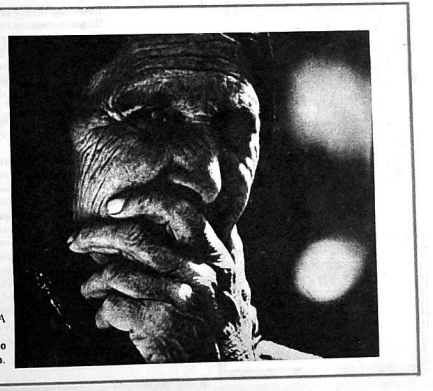

АНА

Фото

Һ. Меһдијевиндир.

ПОЕЗИЈА

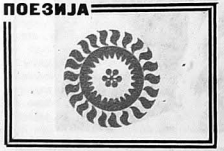

Тофиг БАЈРАМ

СӘМӘД ВУРҒУНЛА КӨРҮШДӘ ГОЧА ГАРЫНЫН ДЕДИКЛӘРИ

«Ахытдым алнымын инчи төрини,
Јанмадым өмрүмүн ики илинә.
Русија ше'ринин шаһ әсәринә
Чевирдим Вагифин ширин дилинә».

Сәмәд ВУРҒУН.

Кечән бир тарихи салырам јада,
Ширин хатирәдир көрпәлијимдән;
Ше'р кечәсиди Агстафада,
Илк дәфә кәлирдим бу мәчлисә мән.
Истәдим јер тутум һамыдан габаг,
Галдым әјаг үстә—
еһ, ким кимәди!
Шаир көрәчәкдим!
Сәадәтә бах!
Илаһи, өзү дә кими?—
Сәмәди!
Синамда шәклини әзизләјирдим,
Онунла кечирди ән ширин јухум.
Кичик бир сәһнәјә сығмаз дејирдим,
Арзума сығмајан һәһәни бој-бухун...
Дәмир јол клубу, гарышыб аләм,
Һамы зијарәтдә олмаг истәјир.
Санки он гатарлыг сарнишин бу дәм
Кәнә бир вагона долмаг истәјир.
Чәлијә сөјкәниб кәлән бир гары
Өз илк көрүшүнә чыхыб дејирсән.
Чәрәкә дөјүрмәг олар әчлары,
Биздә ше'рин ачы дојмаз ше'рдән.

Бирдән сас јајылыр:
— Кәлди гонаглар!
Дедим дивар учар, таван дағылар,
Сөнәр чыраглар да алғыш сасындан,
Деподан учалды бир салам фити.
Балача клубун дар сәһнәсиндән
Галхды ше'р дағы, сөз сәлтәнәти.
Һәлә чаванлығдан өзү дүшмәмишди,
Далғалы сачына дән дүшмәмишди.
Һәлә чијәрини хәрчәнк јемирди,
Сөзләр үрәјиндән ишыг әмирди.
Курсу дүзәлтмишдик јол будкасындан,
Бир лампа асмышдыг тән ортасындан,—
Галхыб Сәмәд Вурғун ше'р дејирди,
О, бәлкә лајлајды, бәлкә сеһрди.
Сәнки сәз үстүндә бир көјрән симин
Илаһи сасина гулаг асырдым.
Синифдә әлифба мүәллимимин
Биринчи дәрсинә гулаг асырдым.
Һаны бу кәләләр?—
Јохам ки, мән дә.
Тәзәдән өзүмә гајыдараммы?
Бәлкә јухламышам бир көј чәмәндә,
Чамаат, сиз дејин, бурда вараммы?
Варам!—
Зал титрәјир алғыш сасиндән,
Чыраглар көз гырпыр чазибәсиндән.
Сәһнәдән сөз јағыр мәһәббәт долу,
Сәһнәјә күл јағыр тәрәвәт долу.
Шаир ишыг долу, ше'ріјәт долу
Мүдрик көзләрилә бахыр мәчлисә.
Көзләр зијаланыр, гәлбләр исинир.
Дајаныб бизимлә нәфәс-нәфәсә,
О, дәриб көксүнү, тәзәдән динир:
— Чамаат, ше'рина сачда етдијим
Нечә сәнәтнар вар,—
Бири дә Пушкин.
Адына мүгәддәс бир мә'бәд дејим
Бу али һөрмәтин, бу тәмиз ешгин.
Инди изн верин әзбәр дејим мән
Пушкинин «Јевкени Онегин»индән.
— Оху, агрын алым, мәјлин чанани,
Оху, сүбһә кими ешидәк сәни!
Шаир синасини әриб курсүјә,
Әлини арамла галдырыр көјә.
Елә бил далғаны күләк галдырыр,
Синәдә туфаны үрәк галдырыр.
— «Мәним гајда күдән ва низам севан
Әмим хастәлија дүшдүјү заман,
Һөрмәт етдирәрди өзүнә чабран,
Ағлына өзә шеј кәлмәзди бир ан».
Елә ки битирир сон мисралары,
Дикалир јеріндән гоча бир гары:
— Чамаат, мәнә да бир гулаг асын,
Көрүм о Пушкинин јүз ил јашасын!
Валлаһ; бизим дили, бизим лаһчәни
Бә'зи јазанлардан јахшы билирмиш.
Кишинин һәр сөзү ағлатды мәни.
Һәлал олсун она, Мәнәјмиш, пирмиш!
Бах, о башы батмыш залым әмидан
Мин әзаб көрмүшәм ушаглығда мән.
Кәрәсән о, һәрдән ешидиб буну,
Она миннәтдарам өмрүм үзүнү.
Саг ол ки, бу ше'ри дедин, ај Сәмәд!
Бисавад олсам да, синәмә јаздым.
Пушкинә мәһәббәт, сәнә мәһәббәт,—
Бунсуз индән бәла чох јашамаздым!—
Дејиб ағыр-ағыр галхыр сәһнәјә;
— Ај оғул, ај Сәмәд, кәл бир өпүшәк!
Онун аг сачлары күл дәстәситә
Төкүлүр ше'рлә долу синәјә.
Дејир: —Танымасын кәдәр, гәм сәни,
Һәмиша хош күнүн олсун, хош күнүн!
Оғул, ики дәфә өпүрәм сәни,—
Бу санин гисмәтин, бу да Пушкинин!
Шаир көзләриндән јаш сүзә-сүзә,
Бахдығча гарыја чошурду таби.
Фикринда Пушкинлә дуруб үз-үзә,
Тәрчүмә едирди она мәтләби.

АЗӘРБАЈЧАН ДЕЈӘНДӘ

Вәтән маним бу күнүм,
Сабаһны тој-дүјүнүм.
Һаггым вар ки, өјүнүм
Азәрбајчан дејәндә.
Һәр үрәкдә дејүнүм
Азәрбајчан дејәндә.

Һәр өлкәјә, һәр елә
Олсун һөрмәт дејирәм.
Вәтәнимдир, вәтәним
Илк мәһәббәт дејирәм.
Онун шөһрәт тачыдыр
Шә'р-сәнәт дејирәм.
Мән вәтәнә Фүзули,
Аббас Сәһһәт дејирәм.
Мән вәтәнә Сабири
Доған гејрәт дејирәм.
Мән вәтәнә Үзејир,
Мүшфиг, Сәмәд дејирәм.
Күнаш кими мүгәддәс
Бир һәгигәт дејирәм
Азәрбајчан дејәндә.
Дүнја мани динласин:
Диггат! Диггат!—
дејирәм
Азәрбајчан дејәндә.

Азәрбајчан дејәндә
Лапәләр шаирләшир.
Аналарын бәтниндә
Гара көзлү көрпәләр
Пәләнкәләшир, ширләшир.
Азәрбајчан дејәндә
Мүдрик гочалар кими
Дағлар да фикирләшир.
Азәрбајчан дејәндә
Һаралысан?—суалы
Верәнләрә әр олур.
Гејрәтләнләр бирләшир,
Гејрәтсизләр хәр олур
Азәрбајчан дејәндә.

Достдан совгат, муштулуг,
Душмәндән бач аларам
Азәрбајчан дејәндә.
Ишыг сүтүну кими
Сабаһа учаларам
Азәрбајчан дејәндә.
Көрпләри, сәдләри
Синәмә парчаларам.
Сәрһәд мәфтилләриндә
Бу кобуд әлләримлә
Бир мүгәмәт чаларам
Азәрбајчан дејәндә.

Азәрбајчан!—Бу нида
Гајалары силкәләр.
Сәс дашларын көксүндә
Чичәк битәр, күл кәләр.
Азәрбајчан дејәндә
Тәбим чошар, сел кәләр.
Санма шөһрәт пәрдәси
Үрәјими кәлкәләр
Азәрбајчан дејәндә.
Көзүмдә доғмалашар
Бүтүн халғлар, өлкәләр
Азәрбајчан дејәндә.

Инсанын өзәмәт, зәка вә јарадычы әмәјини вәсф едәнләр, һәјатыны онун саадәти, инсанлыгләјаәти наминә гурбан верәнләр бәшәријјәт јашадыгча јашајачаг вә нәсилдән-нәсләә дәрин миннәтдарлыг һисси илә јад едиләчәкләр. Өз јарадычылыг дүнјасы илә инсаны әбәдилашдыран сәнәткарлары, азадлыг фидаиләрини тарих унутмур. Мәһз буна көрә дә бу илин јанварында Азәрбајчанын бөјүк шаири вә философу Имадәддин Нәсимини анадан олмасынын 600 иллијини ЈУНЕСКО хәтти илә бүтүн дүнја ичтимаијјәти тәнтәнәли шәкилдә гејд етмәјә назырлашыр.

Нәсимини әбәдилији, олмәзлији, анадан олмасындан 600 ил сонра шаирин јүбилеј тәнтәнәсинин бу чүр кениш мигјасда гејд едилмәсинин сәбәби нәдәдир?

Нәсимини муасирләшдирән сирри ачары шаирин јарадычылығынын әсасыны тәшкил едән инсанпәрвәрлик, инсана һөрмәт, онун зәка вә камалына ситајишдидир.

Зүмрүд ❁ ГУЛУЗАДӘ,
фәлсәфә елмләри доктору

НӘСИМИНИН АНАДАН ОЛМАСЫНЫН 600 ИЛЛИЈИ ГАРШЫСЫНДА

НӘСИМИ ВӘ ИНСАН

Нәсими дүнјасынын күнәши 600 ил әввәл Орта әср зүлмәтинә гәрг олмуш Шәргдә парлады. Бу доврдә шаирин доғма дијары Азәрбајчанда, Јахын вә Орта Шәрг өлкәләриндә феодал зүлмү, монгол истиласы вә мүхтәлиф јолларлә онлары мүдафиә едән ислам дини вә дини идеолокијә мүдахиә едән истиласы вә мүхтәлиф јолларлә онлары мүдафиә едән ислам дини вә дини идеолокија халгы мә'нәви өлдүрмәјә вә кәләјә чевирмәјә чалышса да, азадлыг угрунда мүбаризә руһу, инсанпәрвәрлик вә инсан һәјатәти итмирди. Тарихдән јахшы мә'лумдур ки, бу доврдә феодал вә монгол зүлмүнә гаршы кениш халг күтләләринин мүбаризәсинә сәрбәдарлар (Инсан азадлығы наминә башларанлан кечәнләр) вә мүхтәлиф идеолоҝи чәрәјанларын башчылары рәһбәрлик едирдиләр. Бу идеолоҝи чәрәјанлардан бири дә һуруфилик иди. XIV әсрин сонларында Азәрбајчанда јаранмыш вә там ики әср әрзиндә Јахын вә Орта Шәргин бир чох өлкәләриндә кениш јајылмыш һуруфилик чәрәјаны монгол истиласына, ислам дини еһкамларына гаршы мүбаризә едирди. Һуруфиләрин сијаси мүбаризәләрдә иштираки, онларын үсјанлары Шәрг халглары тарихиндә силинмәз бир из гојмушдур; ислам дининә гаршы јөнәлдилмиш һуруфилик идеолокијасынын әсасларыны шәрһ едән елми-фәлсәфи трактатлар вә поетик әсәрләр исә дүнја әдәбијјаты хәзинәсинә дахил олмушдур. Һуруфилијин шөһрәти бу чәрәјанын идеолоҝи вә практики әсасыны гојан мәшһур һөмвәтәнимиз, мүтәфәккир Фәзлуллаһ Нәими, парлаг исте'дада малик, даһи һуманист философ вә шаир Имадәддин Нәсими, мүтәфәккир вә шаир Әли-ул-Ә'ла, түрк философу Сејид Исһаг вә бир чох башгаларынын ады вә фәалијјәти илә бағлыдыр.

Һуруфилик нә дәмәкдир вә нә үчүн Нәсими тарихи мәһз бу чәрәјанын көркәмли нүмајәндәси кими дахил олур?

Һуруфилик һәр шејдән әввәл Орта әсрләрдә ислам дининә вә дини идеолокијасына гаршы јөнәлдилмиш мүбариз фәлсәфи вә сијаси чәрәјандыр. Бу чәрәјанын дүнјакөрүшүнүн әсасында илк бахышда һәрфләри, һәгигәтдә исә инсанларын

вə мадди аləми илаһилəшдирмəк дурур. Һəрфləри, инсанлары вə бүтүн маддə варлығы вəһдətдə көтүрən һүрүфилик бу үч башланғычы һəм аллаһла, һəм də бу вə ја дикəр јолла 4 маддə үнсүрлə (од, су, торпаг, һава) бағлајыр. Бу мəрəјан һərфləри мистик сүрətдə илаһилəшдирмəк јолу илə фəлсəфи пантеизми əсасландырыр вə орта əсрlərдə Шərгдə һəкм сүрən ислам дини еһкамларынын вə идеализми əсасларыны сарсыдыр. Аллаһы инсанла əвəз едən һүрүфилик инсанын мə'рифət вə зəкасыны, онун ларичи аləмини вə өз-өзүнү дərк етмə тəбилијјətини вə үмумијјətлə инсан идракынын əсасыны һərфlərдə көрүр. Мəһə һərфlərи илаһилəшдирдији үчүн һəмин чəрəјан һүрүфилик адланыр. Бу чəрəјана көрə инсанын аллаһлығы онун идракы илə бағлыдыр ки, бунун да рəмзи сəс вə һərфlərдир. Сəслər вə һərфlər əсламы, инсан дүнјаны вə өзүнү дərк едə билмəз, аллаһын инсанын өзүндə вə маддə варлыларда алдығуну баша дүшə билмəз, аллаһы өзүндən вə маддə варлылардан көнарда, онларын фərгиндə билə, чəналәт зүлмətинə гərг олар. Инсаны чəһаләтдən анчаг һərflər азад едə биләр. Һүрүфиләрин тə'лиминə көрə, аллаһ өрəб әлифбасынын 28 вə фарс әлифбасынын 32 һərфиндə тəзаһүр едир ки, инсан да бу һərflərлə мə'рифət кəсб едир. Һəсими мадди аləмдən башга һеч бир шејин олмадығыны, 4 маддə үнсүрүн һəр шејин əсасыны тәшкил етдији вə һəр бир əшјанын «мəнəм аллаһ» сөзләдији, аллаһын əшја вə зərрələрдə олдуғуну тəсдиг едир:

Күлли-јеру көј һəр өлду мүтləг,
Сөјləр дəфү чəнкү неј «Өнəл-һəг».

Кəр ачыг исə бəсиирəтин баг,
Көр сəндə һəгги вə кетмə ираг.

Адəмдə тəчəлли сылды аллаһ,
Гыл Адəмə сəчдə, олма күмраһ.

Шаирин мəшһур мəснəвисиндən көтирдијимиз бу бејтларын мəзмунунун там ајдын олмасы үчүн онлары мүасир әдəби дилимизин нормалары бахымындан садələшдиририк:

«Бүтүн јер вə көјдəкиләр аллаһ олду; дəф, чəнк, неј «мəнəм аллаһ» дејир».

«Өкəр көзләрин ачыгса, аллаһы өзүндə көр, узаглара кетмə».

«Аллаһ инсанда тəчəлли етмишдир; јолдан азма, инсана сəчдə ет».

Демəли, XIV—XV əсрlərдə Гərбдə олдуғу кими, Шərгдə də инсан идеолокијаја гаршы јөнəлдилмиш һуманист идеолокија кениш вүс'ət тапыр ки, бу идеолокијанын мəркəзиндə аллаһ дејил, Инсан дурур. Һуманизм Инсана хидмət едир, Инсан мənафејини мүдафиə едир, Инсаны аллаһын вə динин өсəзчи гүвва чевирən дindən вə динин идеолокијадан хилас етмək мəсгədи күдүр.

Инсаны əсрlər боју мə'һəн əəн, онун инсанлыг һəјатəтини тəдгидлаја дindən азад олмаг асан дејилди. Одур ки, Орта əср һуманизми үчүн дини гуру инкар јох, она дахилдən зərбə вуруб, өсасларыны сарсытмаг вə еһкамларынын пуч олдуғуну сүбут етмək лазым иди. Һүрүфилик аллаһы инкар етмир; «јохдур аллаһ» шүары һүрүфиликдən узагдыр. Лакин һүрүфилик аллаһы узаг көјлərдən Јерə ендирир вə Һəсиминин дили илə десək, «һəр тəала инсан оғлу өзүдүр» дејир. Һүрүфилија көрə динин өјрətдији кими инсан табе, мүти, фəалијјəти өз ирадəсиндən асылы олмајан бир»вүчуд дејил, күчлу, сарсылмаз ирадəјə, сонсуз имканлара, бачарыға маликдир вə јарадычы гүввə дашыјычысыдыр. Бу чүр Инсан орта əсрlərдə үмумијјətлə пантеист фəлсəфəјə өсасланан һуманист идеолокијанын мəркəзиндə дурур вə пантеист фəлсəфə Инсаны белə тəблиг вə тəрənнүм едир. Бу чүр Инсан Һəсиминин гəһрəманы вə идеалы—олмуш, шаирин бөјүклүјү вə өлмəзлији də бу Инсана хидмətиндəдир.

Инсана хидмət, инсаны тəрənнүм шаирин дүнјакөрүшүнүн вə бədин јарадычылығынын өсасыны тәшкил едир. Шаир өз гəзəл вə гəсидələринdə, рубаи вə тəрчи-бəндlərиндə инсаны мүхтəлиф бədин бојаларла тəсвир едир. Һəсими каһ инсаны аллаһа бөрəбər тутур, динин аллаһа хас етдији бүтүн чəһətləри инсана аид едир, каһ да инсаны бүтүн дүнјаји зиддијјətlərин мəркəзи вə көсишмə нөгтəси кими верир. Шаирин гəһрəманы Инсан һəм дүнјаји, һəм də үлвидир. Инсанын үлвилијинин өсасында онун камиллији дурур. Һəсиминин идеалы олан камиллији ики истигамətдə верилир. Инсан һəм чисмən, һəм də руһən көзəл олмалыдыр. Шаир мə'һəви көзəллији инсан зəкасы вə әхлагы илə бағлајыр. Инсан зəкасынын һүдуду јохдур, о һəр шејі дərк етмəјə гадирдир. Дərкетмə инсана хас олан өн јүксək габилијјətдир. Инсан өзүнү, дүнјаны, аллаһы һərф вə сөз васитəсилə дərк едир. Мəһə буна көрə дə Һəсими ше'рlərинин өсас өбјектləринdən бири һərф вə сөздүр. Өзүнүн «Сөз» рəдифли ше'ринdə Һəсими сөзүн дүнјанын јарадысы олдуғуну тəсдиг едир.

Һəсимијə көрə камиллијин бир өсас шərти də вар: инсан үчүн өхлага малик олмалыдыр. Шаир јазыр:

...Нəфси-хəсисə үјмаг наданларын ишидир,
Ишин өздир, көр ахир, фикр еј!ə, олма надан.

Чүн һəр өз өзүн өкəрсəн, аны бичərсəн ахир.*
Дүнјада аны өкмə ким, ады олду үсјан...
...Нагис өчүзə чүн өзүн ким, өгсəн кəлир һəмишə,
Чəнд еј!ə камил ол ким, кəлмəз кəмалə өгсəн...
Һирсу һəсəд сифətын тərк еј!ə, ејлə андан,
Ничүн ким, ол сифətдən начидир ајырлан чан.

Һəсиминин камил инсан һагғындакы тə'лими мүчəррəд характер дашымыр. Һəгг-тəала олан адəм оғлу јер үзүнүн инсанлыдр вə онун өн јүксək дүнјави мəгсəди камиллиндир. Мəһə буна көрə даһи шаиримиз өз мəгсəд вə бөрчүну дүнјави инсанын тərбијəсиндə көрүр. Өзəмət вə сəдəлији илə фərгlənən, гəлбə вə өгли фəтһ едən јүзлərчə Һəсими Һəгlərин бөјүк мүрəббинин тərбијə етдикlərinдə мүрачиətи кими сəсlənир. Һəсими өлрədир, нəсиһət едир:

Өзəзилин сөзүн тутма, аныһ васвасына үјма
Ки иблисə үјан олмаз көнүл мəгсудинə васил.

«Өзəзилин васвасы» дединдə шаир алчаг адамларын, сөзү илə өмəли үјғун олмајанларын көлəкlərини нəзərдə тутур. Див, иблис, шејтан Һəсими ше'ринdə пис, камала чан атмајан инсанын синонимидир. Һəсими ејни заманда тəкəбүрлүјү инсан үчүн ән бөјүк бəла һесаб едир:

Һəм тəкəббүрлүк адəм оғлунда
Ки өзнм-ул-бəла вə афəтдир.

Башга бир ше'ринdə Һəсими јазыр:

Лутф өкəр һагдан умарсан,
Көстəр еһсан, лутф гыл.

Инсанларын күчү, үдрəти онларын һəмрə'лијиндə, достлуг вə доғрулуғундадыр. Бөјүк мүтəфəккиримиз доврүнүн чиркинликlərини көрүр, инсанларын вəфасызлығындан:

Ганы бир өйду пејманы бүтүн јар,
Ганы бир говлу көрчək, доғру дидар?

—дејə шикајətləринə вə бөлəдəринdən узаг олмаға чағырыр:

Еј Һəсими, өгибət варыр јелə
Бивафа илə јеј!ан нану һəмək.

Лакин Һəсимиинн əсас мəгсəди өз өхучусунə Инсаныи нə гəдəр јүксək вүчуд олдуғуну башa салмаг, она анчаг бу өлчү илə јанашмаг, онда, шаирин дили илə десək, «адəмзадə]ə» һərмət вə инам јаратмагдыр:

Олмазса мүлкү малын, андан нə гəм, нə гүссə,
Евлады-тəј!иһинсə һəм адəму һəм инсан.

Һəсими бу өгидəдə иди ки, инсана бөјүк еһтирам вə инам олмадан, ону сəвмədən, онун хошбəхтлији үгрунда мүбаризə вə бу мүбаризədə чан вермək гуру сөзүдү.

Өеодал зүлмү, арасы нəсилмəјən ишгаллары фачиəси, инсанлыгы мə'һəн сыхышдыран ислам дини, чəһаләт, истисмар вə пулун һəкм сүрдүү бу доврдə һəмвəтəнимиз Һəсими гыынчы ким кəскин ше'рlərини зүлм вə пул һəкмранлығына гаршы јөнəлдир. О, һеч бир шеј!ən чəкинмədən өз доврүнүн фачиəсини, чəмиј!ətə гаршы мүбаризədən чəкинмədији мə'һəви зиифлијинə поетик бир дилдə тəсвир едир. Доврүн зүлмүндən, һаким синиф нүмајəндələrinин алчаглығындан вə икиүзлүлүјүндən чана кəлən шаир бə'зən тəрки-дүнјалыға гапылыр вə

Дүнја дурачар јер декил, ејі чан, сəфар ејlə,
Алданма аныһ алына, андан һəзəр ејlə.

Вə ја:

Дүнја үчүн мүрдардыр, икрəн, көнүл, мүрдардан,
Күл декил дүнја тикəндир, нə үмарсан хардан?

—кими бејтləри јазыр. Лакин тəрки-дүнјалыг Һəсими ирадəсилијлиги үчүн кечичи характер дашыјыр. Шаирин јуҳм вə əсарəтə нифрəти, онун мə'һəви гаја өси өз парлаг өксини:

Зүлм гылмага олмадым шəрик,
Һəгдир, һəг билир, инсана мəн,

—бејтиндə тапыр.

Һəсими ше'рlərи охучуну пул, вар-дөвлət һəрислијиндən, әдалətсизлиндən, һəсədдən вə мə'һəви наданлыгдан узаглашдырмаг, она јүксək һуманист әхлаги нормалар ашыламаг ишиндə јөнəлдилмиш мүбариз бир һимидир.

Шаир тəбиət вə инсанларын көзəлликlərини көрүр, онлара мəфтундур. Һəсимиинн мəгсəди инсанларын нəзərини бу көзəлликlərə чəлб етмəкдир. Шаир инсаны һəјатын көзəлликlərиндən зөвг алмага чағырыр. О јазыр:

Баһар олду вə ачылды үзүндən пərдə күлзарын,
Иришди гөнчəнин доврү, заманы галмады харын.
...Фəрəһдən гөнчəнин күлкүн јанагы күлду.
ачылды,
Ки мəнзуру јенə күлдүр чəмəндə бүлбүлү-зарын.

---

* **Пис иш мə'насында ишлənилир.**

Нәсими әсәрләринин гәһрәманы олан Инсаны сечиҹиләндирән чәһәтләр арасында фәаллыг хүсуси јер тутур. Нәсими көстәрир ки, һәр шеј Инсанын бачарыг вә ирадәсинә бағлыдыр.

Шаирин тәсвир вә тәрәннүм етдији Инсан һәр шеји дәјишмәјә, шәр гүввәләрә галиб кәлмәјә гадирдир; зүлм, әдаләтсизлик, икиүзлүлүк, алчаглыг вә сатғынлыгла мүбариләә инсанын инсанлыг борчудур. Бојук шаир вә мүтәфәккиримизин инамы вә е'тигади бу иди. Бу чәһәт Нәсими ше'ринин ана хәттини вә шаирин һәјат јолунун әсасыны тәшкил едир.

Бүтүн дуиларә көрә дә «Бојук шаиримиз Нәсимининн фачиәли һәјатынны вә өлмәз ше'ләрини сечиҹиләндирән нәдир?»—суалына там гәтиҹләә «Инсана инам, һөрмәт, онун камиллији, саадәти үгрунда мүбариәзәдир» чавабыны вермәк лазым кәлир.

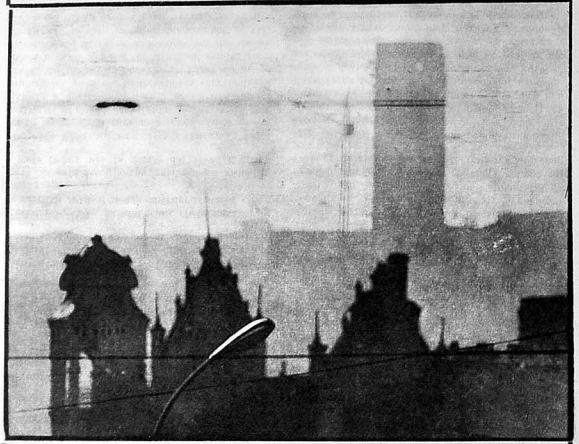

БАКЫ РИТМЛӘРИ
Фото Ә. Ағасҹәвиндир.

Бәкир НӘБИЈЕВ

Узаг елләрдән кәлән гәһрәманлыг сәдалары

Бојук Вәтән мүһарибәсиндән јазылмыш ән јахшы әсәрләрин адыны чәкәндә Имран Гасымовла һәсән Сејидбәјлинин «Узаг саһилләрдә» повести јада дүшүр. Адриатик саһилләриндә Мәһди Һүсејнзадәнин көстәрдији гәһрәманлыглар вә онун партизан достларынын талеји әсәрин охујанларын хатирәсиндән силинмир.

Һөрмәтли охучулар, бу илин мајында «Узаг саһилләрдә» повестинә республикамызын Ленин комсомолу фәхри мүкафаты верилмишдир. Бу мүнасибәтлә редаксијамыз әсәрин мүәллифләринин сизин адыныздан тәбрик едир вә онлара јени јарадычылыг наилијјәтләри арзулајыр.

1951-чи илдә Азәрбајчан комсомолунун Мәркәзи Комитәсинда Һ. Сејидбәјли вә И. Гасымову Бојук Вәтән мүһарибәси партизанларынын фәалијјәтини әлаләндирән идарәдән көндәрилмиш бир арајышла таныш етмишләр. Һәмин арајышда Италија вә Југославија әразисиндәки бејнәлмиләл партизан бирләшмәләри сырасында фөвгәл'адә гәһрәманлыг көстәрмиш Мәһди Һүсејнзадә һаггында хәбәр верилирди. Мәгәләдә гүрбәтдә вахтсыз һәлак олмуш бу гәһрәман һаггында Азәрбајчан мәтбуаты үчүн очерк јаздырмаг иди. Бу гысаҹа мәктубдакы фактлар һәр ики јазычыны һәјәчанландырыр вә онлар һәмин мовзуда бирликдә чыхыш етмәјә разылыг верирләр. Лакин ишләә даһа јахшыдан таныш олдугча бу мәтләби очеркә сығышдырмағын мүмкүн олмадығыны көрүб повест јазмаг гәрарына кәлирләр.

Онлар повести јазмаг үчүн тәләб олунан илкин һазырлыг ишләрини көрмүш, лазыми адамларла көрүшмүш вә мүвафиг әдәбијјат охумушдуларса да, о илләрдә мә'лум сәәбләр үзүндән Мәһдинин гәһрәманлыг көстәрдији јерләрә кедиб, конкрет шәраитлә билаваситә таныш ола билмәмишдиләр.* Одур ки, Һ. Сејидбәјли вә И. Гасымов һәмин дөврү, адамлары вә һадисәләри даһа чох ССРИ Мүдафиә Назирлијинин, партизанларын фәалијјәтини әлаләндирән идарәнин архивләриндән, Мәһдинин дөјүш јолдашларындан, Москваја кәлән харичи өлкә коммунистләриндән, гәһрәманын ушаглыг, кәнчлик илләрини исә онун доғма бачыларындан, рәссамлыг техникумунда бирликдә тәһсил алдығы јолдашларындан вә Мәһдијә дәрс вермиш мүәллимләрдән өјрәнмәли олмушдулар. Италија Коммунист Партијасы МК-нын органы «Унита» гәзетинин комплектләриндән Һарибалди адына партизан дәстәсинин, о чүмләдән дә Мәһди Һүсејнзадәнин фәалијјәтинә даир тапдыглары материаллар јазычылара хүсусилә чох көмәк етмишдир.

Топланан материалын боллуғуна, өјрәнилән етнографик мәнбәләрин, чанлы иштиракчыларын шаһидләт вердији һадисәләрин әәнкинлијинә бахмајарағ, мүәллифләр сәнәдләрин вә фактларын буховунда сыхылмамыш, һәгиги бәдии тәхәјјүлүн мәһсулу олан гијмәтли бир повест јазмышлар.

«Узаг саһилләрдә» повести охучулар вә әдәби ичтимаијјәт тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланмыш, мүәллифләрин јарадычылыг мүвәффәгијјәти, әдәбијјатымызда мүһарибә мовзусунун ишләнмәсиндә әлдә едилмиш наилијјәтләрдән бири кими гијмәтләндирилмишди. Әсәр Азәрбајчан јазычыларынын икинчи гурултајында да совет кәнчләринин типик сүрәтини чанландыран бир повест кими тәгдир олунмушду.

«Узаг саһилләрдә» әсәриндә мүәллифләрин башлыча мүвәффәгијјәти бејнәлмиләл партизан бөлмәсинин гәһрәман дөјүш јолу һаггында әдәби бәдии тәсәввүр ојатмалары, хүсусән Мәһди Һү-

* **Сөһбәтләр мүәллифләр мүхтәлиф вахтларда бу јерләрә сәфәр етмишләр. РЕД.**

ва-ларында, дүшмәнлар арасында олларын јеринә көрә сојуттанлы, бә'зән исә «тәнәффүрлү»; нәмә'лум сәнәткарын көзәл бир әсәри гаршысында јаранаркән далғын, мүтәфәккир; өзүнә вә табелијиндә оланлара гаршы чидди, тәләбкар; әмәлијјат заманы ентираслы вә чошгун; достларына, Анчеликаја гаршы мөһрибан, һәлим вә нәвазишкардыр. Бу хүсусијјәтләр Мәһдинин характеринә бирдән-бирә әмәлә кәлән, көјәндүшмә хүсусијјәтләр кими тәрдим олунмур.

Повестдә Мәһдинин гыса, лакин әсил гәһрәманлара јаҳын мә'наны вә шәрәфли һәјат јолунун бадин тәсвири верилир. Бу гысача һәјатын мүһарибәдән әввәлки һиссәси зәһрән Мәһдинин минлərлә јашыдынын тәрчүмеји-һалындан сечилмир. Әсәсән чанлы сөһбәтләр, хатирәләр вә бә'зи сәнәдләр әсасында јазылмыш бу сәһифәләрдә мүәллифләр кәләчәкдә тарихә гәһрәман кими дахил олачаг сүрәтин характеринин әсас чизкиләрини рүшеји һалында да олса өзүндә әкс етдирән чәһәтләри диггәт мәркәзинә чәкмишләр. Мәһдинин өз јолдашларына, достларына, ичтимаи ишә мүнасибәтини, аиләсинә, мүстәгил, ирадәли, горхмаз бир кәнч кими бөјүјүнү, бүтүн бунларын әсасында характеринин формалашдығынны һәмин сәһифәләрдәки бир сыра епизодларда ајдын көрүрүк.

Мәһди әсәрдә бир чанубу, бир Гафраз өзүнү, чошгун тәбиәтли, чылғын кәнч кими чанланыр. Лакин онун гәһрәманлығынны ентираслары дејил, ағлы вә мүһакимәси идарә едир. Повестдә Мәһди, Васја вә Анчеликa арасындакы садә, сәмими мүнасибәтләр диггәти чәлб едир. Васја Анчеликанын, гыз исә Мәһдинин севир. Мәһди бир рәссам кими, бир сүју бизим Азәрбајчан гызларыны хатырладан бу көнирсиз италјан көзәлинин һүснүнә һејран галыр, бир көшфијјатчы кими онун намусуна, ағлына, вәтәнпәрвәрлијинә, икидлијинә бирликдә кечирдикләри әмәлијјатлар заманы дәфәләрлә инанаһ, бу хүсусијјәтләри јүксәк гијмәтләндирир. Анчаг о, Анчеликаја гаршы силаһ дөјү, мәсәлән јолдашы, һәмјәт, әзиз гардаш мүнасибәтләриндән узаға кетмир. Мәһди Анчеликанын јолунда чаныны гурбан вермәјә һазырдыр. Лакин Үчјестдәки фашист кино-театрынны партлатмаг әрәфәсиндә әлә кечиб өзаб чәкән Анчеликаны гуртармаг үчүн о, нәинки өзү тәшәббүс көстәрмир, гәзәбиндән силаһлыны кәмирән Васјанын да белә бир аддым атмасына јол вермир. Бу сәһнә көстәрир ки, әнағыр, ән чәтин мәгамда да бу чошгун тәбиәтин гафгазлы баласы тәмкинли олмағы, һиссләрини идарә етмәји, ағыллА, идракла һәрәкәт етмәји бачарыр. Бурада аглакәлмәз бир гәһрәманлыг көстәрмәк, јә'гин ки, әлләри голтуғунда дуруб Анчеликанын әзабларына гулаг асмағдан даһа асандыр. Лакин Мәһди баша дүшүр ки, һитләрчиләр Анчеликаја верилән әзаба партизанларын дөзә биламәјиб јардыма кәләчәкләринә үмид бағлајараг белә һүјлә гурмушлар. «Јох, Мәһди, јериндә гал! Сән, дүшмәнләрдән даһа күчлү вә даһа агыллысан. Фәрги јохдур. Анчеликанын хилас едә биламәјәчәкләри, әксинә, башга јолдашларыны да бада вера биләрсән. Онда ташыныгы јеринә јетира биламәзсән, фашистләр кино-театрдан саламат чыхарлар вә сонра ким билир нә гәдәр намуслу адам онларын әли илә мәһв едилар. Сән һәр шеј дән әввәл ташыныгы јеринә јетирмәлисән... Дөјүшү үчүн ән јүксәк һисс олан вәзифә һисси һәр шеј әлинә гәлиб кәлмәлидир!».

Үмумијјәтлә дил өјрәнмәјә һәссас олан Мәһдинин алман, франсыз вә испан дилләрини јахшы биламәси өјрәнкәф көшфијјат ташыныгларынны јеринә јетирмәкдә она көмәк едир. Әсәрдә бир ону кай ишкузар бир јефрејтор, кай ловта оберлејтенант, кай да кефли бир солдат кими, јери кәләндә өз рәссам, малыны сатмаға апаран әдә кәнди кими дүшөркәдән чыхыб бирбаша фашистләрин јувасына кирән, дүшмәнләрә «гајнајыб-гарышан», ташыныгы јеринә јетириб гајыдан көрүрүк. Онун гәһрәманлығына даир епизодларын бә'зиләринин мүәјјән дәрәчәдә мәчәра тә'сири бағышладығы мүәллифләрә ирад тутула биләр. Лакин Мәһдинин әсәрдә көстәриләнләндән башга да инсаны һејран гојан бир сыра чох чәтин сәфәрләри һәрәкәтләри һагғында фактлар вардыр. Мәсәлән, мә'лум олмушдур ки, Мәһди Үчјестәјдә ики јолдашы илә 1944-чү илин јаһјында Горитса шәһәриндәки фашистләрә хидмәт көстәрән католик банкына һүчүм едиб бир нечә милјон лирә пулу өз гәраркаһларына кәтирмиш вә һәмин мәбләғ партизанлары хејли мүддәт әрзагла тә'мин етмәк үчүн хәрчләнмишдир. О, чәбһәјә кедән фашистлә долу дәмир јолу ешелонуну гәзаја јүгратмыш, одсөндүрәнләрдә кизләтдији мина илә фашист казармасыны партлатмыш, алман заһири палтарында дүшмән тәјјарә мејданына кириб ики фашист гырычы тәјјарәсини мина илә көјә совурмуш, һәбсханада өзаб чәкән 700 нәфәр адамы хилас етмиш, сүја тә'лими кечән фашист ротасына тәкбашына һәмлә едиб онлардан хејли адам гырмышдыр вә и. а.* Бунунла белә, мүәллифләр өз гәһрәманларынны идеализә етмирләр. Әсәрдән мә'лум олур ки, Үчјестдә өз онун әтрафында партизанларын дүшмәнә ендирдикләри әәрбәләрини, тәхрибат вә партлајышларын сајдасы һәр јердә «Микајло»нун — Мәһдинин адына чыхылса да, әслиндә онларын һеч дә һамысынын «мүәллифи» Мәһди Һүсејнзадә дејил. Партизанлар Мәһдинин адыны бир нөв өз гәләбәләринин рамзи кими гәбул етмишләр. Үчјестин ики мухтәлиф түтүндә ејни вахтда әмәлијјат кечирилмәси вә һәр икисинин дә Мәһдинин ады илә дилә-дишә дүшмәси буну субут едир.

Повестдә Мәһди ејни заманда һәссас үрәкли бир инсан, тәбиәт вургуну, рәнкләрин аһәнкдарлығына алүдә олмуш бир рәссам кими дә тәсвир едилир. Әнағыр ташыныгларын ичрасына кәдәнда белә, биз Мәһдинин өз шанәнә дүјгуларындан ајрылмадығынын шаһиди олуруг. Ону кай Сан Чуста килсәсинә гәдим һејкәлтәрашын чанлы өмрүнү үзәриндә һәјат вердији «Мадонна»нында көрүрүк. Бу ишдә, кәнч, инкан олдуғда исә әлинә фырча ајдыгларыны кәтан үзәринә чанландыран көрүрүк. Мүһарибәни галибијјәтлә баша вуруб, дөрт јерә гајыдан совет әскәринин вуғарлы сүрәтини чанландырмаг онун ән бөјүк јарадычылыг идеалыдыр. Онун хәјалән мүхтәлиф чаларларда тәсәввүр етдији һәмин таблода ала-бәзәк палтар кејмиш бир гыз галиб әскәрә бир габ су кәтирир. Мәһдинин јашадығы бу дүјгулар бир бәдии сүрәт кими онун өзүнүн дахили аләмини ишыгландырмаг үчүн әсәрдә мүһүм әһәмијјәт көсб едир. Үмумијјәтлә, Мәһдинин рәссамлығындан, хүсусән «Гәләбә илә гајыдан әскәр» композисијасы үзәриндәки ишдәки әдәр мүәллифләр мүвәффәгијјәтлә истифадә етмишләр. Тәнгидчи Л. Лебедеванын һагғы олараг көстәрдији кими, «Мәһдинин чәкдији шәкил јарымчыг галса да онун мә'наны аләмини көстәрән мүкәммәл вә көзәл бир таблО кими тәсәввүрүмүздә һәмишәлик јашајыр».

Көһнә италјан коммунисти, мәтин антифашист, партизан бирләшмәсинин рәһбәри Лучи Ферреро, онун мүавини, авиасија полковники, гыјх иллик өмрүндә һәјатын бүтүн ачыларынны дадмыш Серкеј Николајевич Лјубимов, вәтәнпәрвәр италјан гызы, Василини өзүнәләри, охшајан, јөјүшө руһландырмаг үчүн һәтта өпән, лакин гөлбини Мәһди үчүн горујуб сахлајан, јолдашларынны әлә вермәмәк мәгсәдилә өзүнү өлүмүн әтрафына атан накам Анчеликa, өтрафындакыларын һамысындан јашча балача, бөјә кичик, лакин гөлбиндә дар бојда вәтән мөһәббәтин илә јанашыы һәм дә Анчеликaја севкисини көздәрмән, бу һәсрәтлә дә чаван өмрүнү гәһрәманлыгла баша вуран Василиј—Мәһдинин өгиди* вә мүбаризә достлары кими јадда галырлар... Адыны чәкдијимиз бу адамлар арасында Мәһдинин өзиндән дә вар, она табе оланлар да. Е'тибар, е'тигад, мәсәд бирлији, јүксәк гәләбә, азадлыг ешги, гәләбә өтирасы онлары чох инчә, лакин гырылмаз телләрлә бир-бириндә бағламышдыр. Бу сүрәтләр дөнәм олар ки, һеч бири һәзыр мүәллиф характеристикасы илә тәдрим олунмур. Онлар чанмы ишә мүнасибәтләри вә бу әәминдә тәзаһүр едән фәрди хүсусијјәтләри әсасында јадда галырлар. Јери кәлдикчә сүрәтләрин кечмишинә, онларын һәјат тарихчәсинә мүрачиат олунмасы адамлары јаланы јешүндә, һүчүмдә, дүшөркәдә мәһрәм мәһдудијјәтиндән әсәри бир нөв хилас едир, гәһрәманларын динчлик илләриндәкә фаалијјәти, мараг даиряси, севкиси, аиләси, әзијјәтләри һагғында тәсәввүрү даһа да кенишләндирир. Башаларынданд фәргли олараг әсәсән гәраркаһда јени әмәлијјат планларыны һазырламагла, көрүлмүш ишләрин нәтичәләрини тәһлил етмәклә мәшгул олан Ферреро вә Лјубимов кими бүтүнләрә охучуда рәғбәт һиссинин јараранмасында бу васитәнин әһәмијјәтини ајрыча гејд етмәк лазымдыр.

Әсәрдәки сүрәтләр һагғында «санки онлар бир үрәјин ајры-ајры һиссәләридир» дејән Илјас Әфәндијевин фикринә шәрик олмамаг мүмкүн дејил. Повестин гәһрәманлары, мәсәлән гуруғуна мүбаризәдән әдәм да олсун көри чәкилмәјән икид, дөзүмлү адамлардыр. Каррантинин сатғынлығы үзүндән өз тәнһијзат мәнбәләриндән ајры дүшмүш дөстәнин сон ун чувалы да бошалдығдан сонра дүчар олдуғу маддi чәтинликләрә мәрдлијлә дөзмәсинин, һеч бир шајнәја үјмадан вәзијјәтдән чыхыш јолу ахтармасынын, бә'зән мешәдә тәсадүфән әлә кечән бир-ики гушун әти илә сәһәри ахшам етмәсинин тәсвири өз тәбиилији илә сечилир.

Совет адамлары Мәһди вә Серкеј Николајевич дикәр халгларын ән јахшы өвладлары илә бирликдә чохмилләтли халг интигамчыларынын, нечә дејәрләр, нүвәсини тәшкил едирләр. Онлар нәинки өз гәһрәманлыглары илә Мәһдинә нүмунә көстәрир, ејни заманда совет Вәтәнинин ишыглы идеалларынын дашыјычылары кими өз јадда галырлар. Онларын јери кәлдикчә советләр өлкәсиндән, дүнјада илк фәһлә-кәндли сосиалист дөвләтинин кечдији јарыш иннишаф јолларынын данышыб өз јолдашларынын әввәл-рүһиләринин јүксәлмәсинә тә'сир көстәрирләр.

Повестдә партизанлар јаныш өзләринин мә'лум дүшмәнләринә — фашистләрә гаршы дөјүнү, бычағы архадан санчмага адәт етмиш Краснов кими хаинләрә, Каррантин (Чарлз Беннет) кими дүшмән акентләринә, Мазелли кими симасызлара гаршы да вурушмалы олмуг Јолдашлар, һәјатында ән мүдһиш гәфил јараны Мәһди мәнз Каррантинин

* Бах: История Великой Отечественной войны советского союза, 1941—1945 г.г., IV чилд, Москва, 1962, сәһ. 495—496; Азәрбајчан ССР ЕА Тарих Институтунун елми архиви, фонд 1, сијаһы 4, иш 3582, вәрәгләр 5, 8, 9.

АЗӘРБАЈЧАН совет әдәбијјаты әнәнәләри әә'ләнләри, бөјүк наилијјәтләри илә минләрлә охучунун дөрин рәғбәтинә тә'саммышдыр. Бәс бу әдәбијјаты мејдана чыхаран, ону тәдгиг едәнлә дөрин әдәби-нитнмал әәмиинин тарихи көкләри һарадан башланыр?

Асиф Әфәндијевин - рус нәшр едилмиш «Азәрбајчан әдәбијјатында сосиалист реализминин мәншәји вә тәшәккүлү» адлы китабы* мүәллиф елми-нәзәри фикримизин бу вачиб проблемінә һәср едилмишдир.

Әсәр икі һиссәдән ибарәтдир. Биринчи һиссәдә сосиалист реализминин иҹтиماи-бәдии принсипләринин мејдана чыхмасындан, инкишаф һиссәсә исә бу јарадычылыг методунун Азәрбајчанда совет һакимијјәтинин илк илләриндән начиз тәшәккүл тапдығындан бәһс олунур. Биринчи һиссәдә гојулан мәсәләләр диггәти хүсусилә чәлб едир. Чүнки бизим әдәбијјатшүнаслығымыздә сосиалист реализми јарадычылыг методунун тәшәккүлү мәсәләси аз-чох ишләнмиш һалда, онун мәншәји проблеми тәдгигатдан кәнарда галмышдыр.

Сосиалист реализми јарадычылыг методунун мејдана чыхмасы проблемінин сијаси-идеоложи әһәмијјәти бөјүкдүр. Мүасир бурҗуа идеоллоҗиласосиалист реализмінин милли-нитнмал әәмиидән тәнрид етмәјә, ону јухарыдан тәтбиг едилән бир метод кими гәләмә вермәјә чәһд көстәрирләр. Бәләә бир вахтда һәр бир милли әдәбијјатда сосиалист реализмини доғуран әдәби-нитнмал амилләрин иштиракы хүсуси әһәмијјәт көсб едир. Бүтүн бунлары нәзәрә алараг биз, китабын әсасән биринчи бөлмәси үзәриндә дурачаг, онун елми-нәзәри әһәмијјәтини көстәрмәә чалышачағыг.

Китабын мүнүм мәсәләләриндән бири будур ки, мүәллиф сосиалист реализми јарадычылыг методуну милли-әдәби әәмиини өз ичәрисиндә, онун өзүндән әввәлки јарадычылыг методу олан тәнгиди реализм ичәрисиндә һазырладығыны әдәби фактлар әә тәһлилдләрлә изаһ етмишдир. Бу ики јарадычылыг методунун идеја вә бәдии-естетик принсипләринин мүәјјәнләшдирмәк үчүн мүәллиф әдәби тәәрүбәнин XX әсрин башланғычындан та 30-чу илләрин әввәлинә кими кечдиҝи јола диггәт јетирир, һәр ики метода хүсусилә тә'кирлиндир. Дүшмән нә гәдәр дәрин-тәбиәтдән чыхыр, гадынлары вә ушаглары һәдәләјирсә дә Мәһдинин һарада кизләндијини өјрәнә билмир. Фашистләр кәндi јарымгар вә онун бүтүн әдәмләрләнны гырмат башладығда, намуслу кәндлиләри вә онларын аиләләрини лабуд мәһвдән хилас етмәк үчүн Мәһди кизләндији чарәдәндә мејдана топлашмыш фашистләрә атәш ачыр, белә олмаса дә јерини онлара өлдирир». Бу епизод бир тәрәфдән Мәһдини инсанпәрвәр бир гәһрәман кими јүксәлдирсә, дикәр тәрәфдән дә халгын зәһмәктәш тәбәәләринин сөзет партизанлыг сәмими мәһәббәт дүјғуларыны нүмајиш етдирир.

«Узаг саһилләрдә» — Азәрбајчан оғулларынын Авропа антифашист партизан һәрәкатында иштиракынын бәдии ифадәсиндә вәрәи илк пәвест кими бу күн дә өз әһәмијјәтини сахламагда, охучуларынын сајыны исә даһа да артырмагдадыр. Әсәрин Азәрбајчан Ленин комсомолу фахри мүкафатына лајиг көрүлмәси буну бир даһа тәсдиг едир.

Ислам АГАЈЕВ

СОСИАЛИСТ РЕАЛИЗМИ ӘДӘБИЈЈАТЫ ВӘ БӘДИИ ИРС

* Асиф Эфендиев. Предыстория становления социалистического реализма в Азербайджанской литературе. Азербайджанское Государственное издательство, Баку, 1971.

А. Әфәндијев XX әср Азәрбајчан әдәби-бәдии фикринин естетик идеалыны аччыг бир мәсәлә тимсалында — әзәлән синифләрин ичтиман мүбаризә мејданына чыхмасында, онларын һәјати гүввәјә чеврилмәси һадисәсиндә көрүр. Әлбәттә, бу мәсәлә XX әср тәнгиди-реалист әдәбијјатымызын баш лыча естетик идеалы иди. Лакин XX әср нигилабә-демократик фикрин јеканә мübаризә идеалы дејилди. Һәмин дөвр Азәрбајчанын һәјат тәрәзидән өрәли кәлән дөнәр бир идеал да вар иди ки, бу да чаризмин мүстәмләкә сијасәтинә гаршы чеврилмиш милли-азадлыг мübаризәси иди. Һәм дә бу идеал өзүнүн тарихи-ичтимаи әһәмијјәти илә, дөврүн ән габагчыл идеаллары илә бирләшириди. Бу мәсәләнин һәрәтәрафлы тәдгиги сосиалист реализми методунун тәшәккүл просесини даһа долгун тәсәввүр етмәјә имкан јарадарды.

Монографијада сосиалист реализминин жанрлар системиндән бәһс едилир. Мүәллиф Азәрбајчан тәнгиди реализминин әсасән поезија тимсалында ифадә олундуғу фикрини өрәли сүрүр. Бу мүлаһизәнин әсасландырмаг үчүн: «Нә үчүн бу јенилик (мүәллиф бурада мүсбәт гәһрәманын јаранышына нәзәрдә тутур. — И. А.) нәсрдә дејил, әсасән нәзмдә әкс етдирилирди?» — суалына мејдана атыр. Лакин тәәссүф ки, А. Әфәндијев бу суала чох гыса «нигилабдан әввәлки әдәбијјатымыз нәсрин бөјүк жанрларына бәләд дејилди» — чавабыны вермәклә кифајәтләнир. Әлбәттә, бу чавабла кифајәтләнмәк олмаз. Дүздүр, нигилабдан әввәлки әдәбијјатымызда һәгигәтән бөјүк жанрлара чох аз мүраҹиәт едилмишдир. Лакин бунун сәбәби А. Әфәндијевин дедији кими, бизим јазычыларын һеч дә бөјүк жанрлара бәләд олмамалары дејил, дөврүн тәләбләри өз жанрын имканлары проблеми илә бағлы иди. Сијаси-ичтиман мүнасибәтләрин вә милли-азадлыг идејаларынын күн-күндән кәскинләшдији бир вахтда әдәби-бәдии фикрин даһа фәал вә даһа јығчам әдәби жанрлара тәләби чохалырды. Мәһз бу сәбәбдән сатирик ше'рин актуаллыг кәсб етмәснә имкан јаранырды. Һәмин дөврдә фелјетон вә һекаје жанрларынын да вачиблији вә никишафы бу мәсәлә илә әлагәдар иди.

Әсәрин М. Ә. Сабирдән сонракы поезијамызын никишаф јолуну тәһлил едән сәһифәләри өзүнүн елми-нәзәри сәвијјәси илә диггәти чәлб едир. Мүәллиф көстәрир ки, Азәрбајчанда совет һакимијјәтинин гурулмасы әрәфәсиндә сатирик ше'р мүәјјән дәрәчәдә кериләјир. Мүәллиф бу кериләјин сәбәбини чох дөгру олараг сијаси-ичтиман һәјатын һәмин дөврдә кечирдији тәнәззүлә әлагәләндирир. Лакин јахшы оларды ки, бу үмумиләшдирилмиш нәзәри мүлаһизәләр сијаси-ичтиман һәјатын конкрет һадисәләри илә изаһ едилә јди.

Һәмин һиссәдә диггәти чәлб едән проблемләрдән бири дә романтизмин сосиалист реализми илә әлагәси мәсәләсидир. Мүәллифин фикринчә, инсан шәхсијјәти проблеминин гојан, арзу илә көрчәклик арасындакы диалектиканы ачмага чәһд көстәрән романтизм сосиалист реализминин јаранымасында өзүнәмәхсус рол ојнамышдыр. Бу, онунла әлагәдардыр ки, һәмин проблемләри романтизм естетикасы чәрчивәсиндә там һәлл етмәк олмазды. Лакин әдәбијјат һәмин проблемләрсиз кечиндә дә биләмәзди. Бу зиддијјәт сосиалист реализмин јаранымасынын әәрурилјинин бир даһа тәсдиг едирди. Бу фикир өсәрдә Һ. Чавидин вә Ч. Чаббарлынын нигилабдан әввәлки јарадычылығынын тәһлили әсасында ифадә олунур.

Азәрбајчанда Совет һакимијјәтинин гурулмасы әрәфәсиндә јарамыш зиддијјәтли сијаси-ичтиман вәзијјәт әдәби-бәдии фикра чидди тә'сир едир. Бу илләрдә мүсбәт образын тәнәззүлү өзүнү көкчө ше'рдә дејил, драматургијада да бүрүзә верир. Лакин мүәллиф көстәрир ки, бу зиддијјәтләр вә ахтарышлар узун чәкмир. Өлкәдә пролетарјатын өз синфи һүгуглары угрунда апардығы мübаризәси әдәбијјатымызда мүсбәт образ әтрафында апарылан ахтарышлара өз мүсбәт тә'сирини көстәрир. Милли-тарихи ән'әнәләр потенсиал бир гүввә кими јенидән мејдана чыхыр. Мәһз бу ән'әнәләр 1920-чи илдән сонра Азәрбајчанда Совет һакимијјәтинин гурулмасы илә јаранан јени тарихи шәраит дөврүндә өзүнүн көкнилләшмә вә формалашма дөврүнә әдәм гојур.

Өсәрдә сосиалист реализминин формалашмасы просесиндә өзүнү көстәрән јени ганунујгунлуглар һәртәрәфли тәһлил олунур. Ингилаби естетик идеал, лирик гәһрәманын јени мәзмуну, инсан вә шәхсијјәт, хәлгилик вә партијалылыг, драматик конфликт, балача адам проблеминин јени шәрһи вә с. кими көклү мәсәләләр өсәрдә өз јүксәк нәзәри әксини тапыр.

Тәдгигатчынын өздүјү әсас нәтичәләрдән бири будур ки, сосиалист реализминдә әсәһтиар илә чәмијјәт арасындакы зиддијјәт арадан галхыр. Сосиалист көрчәклији ән јүксәк естетик сәрвәт кими тәрәннүм едилир. Естетик идеал конкрет мә'на кәсб еләјир. Бунунла әлагәдар олараг кәзәлик мәфһуму да јени мәзмун дашыјыр. Әдәбијјаты сабит, донуг һадисәләрдән даһа чох динамик вә просесдә олан һадисәләр марагландырыр.

Елмин әдәбијјатын әсас тенденсијаларындан бири кими тәзаһүр едир.

Балача гәһрәман мәфһуму дүнјада, балача адам фәал шәхсијјәтә, дүшүнчәли вәтәндаша чевриләр вә с.

Инанырыг ки, А. Әфәндијевин јүксәк елми-нәзәри сәвијјәси илә диггәти чәлб едән тәдгигаты Азәрбајчанда сосиалист реализминин мәншәји, тәшәккүлү вә никишафы кими чох вачиб проблемләрин дәриндән өјрәнилмәсиндә өз мүсбәт тә'сирини көстәрәчәкдир.

МӘШГ
Фото М. Дадашылдыр.

Аббас *
ҺАҸЫЈЕВ

Һекајәләр вә миниатүрләр

МУАСИР дөврдә кениш әәмәткеш күтләләринә коммунист дүнјакөрүшү формалашдырмаг идеја-тәрбијә ишинин әсас мәгсәдидир. Чүнки коммунизм гурулушу јени инсанын һармоник, һәртәрәфли инкишафындан, онун мәдәнијәтиндән, тәнсил, ичтимаи шүур вә дахили јетишмиш сәвијәсиндән асылыдыр. Фәрәнли һалдыр ки, кәнч насирләрин өксәријәти јени инсан тәрбијәсинин чәтинлик вә вачиблијини бүтүн чиддијәти илә баша дүшүр, әсәрләринә халгын кечмишини вә бу күнкү һәјатыны реалистчасинә, ногсанлары гатылашдырмадан ишыгландырмага сә'ј едирләр. Һаһид Һачыјевин јени китабындакы* һекаје вә миниатүрләри бу чәһәтдән мараг доғурур.

Өзүнәмәхсус јаһы тәрзи олан, даһа чох лирик-емосионал тәсвирә мејл көстәрән Н. Һачыјев зәһирән чидди, кениш вә әһатәли проблемләрә тохунмур; илк бахышда чох аз, һәтта иәәмијјәтсиз көрүнән һадисәләри гәләмә алыр. Амма о, белә «хырда» әһвалатларда да ичтимаи мә'на вә мәзмун тапыр.

Миниатүр јазмаг чәтиндир. Она көрә ки, бу жанр һәддиндән артыг јығчамлыг, конкретлик, һадисә вә әһвалатын фәлсәфи мә'насыны ачмагы тәләб едир. Бурада төфәррүәта, тәрчүмеји-һал материалына, икинчи дәрәчәли сөһбәт, мүкалимә вә тәсвирләрә јер верилмир. Һаһид бир сыра миниатүрләриндә үмумилләшдирмә јолу сечир, көстәрир, лөвһә чызыр, һадисәләри мә'наландырыр. Буна көрә дә онун «Нәғмәләрин јолу нәғмәси», «Вагзал», «Ешидирсинизми?» вә «Сәнә охшамаг истәјирәм»и ориҗиналлығы, ширинлик вә емосионаллығы илә башга миниатүрләриндән сечилир.

Онун «Гајытмаг истәмирәм»и дә белә дир. Бурада дил ифадәли, нијјәт хош, лирик «мән»ин е'тирафлары сәмимидир:

— **«Дејирләр јушаглыг әбәди бәһар рәнкиндәдир. Јамјашыл, солмаз, саралмаз...**

Дејирләр јухудан да ширин олур јушаглыг илләри, јушаглыг хатирәләри...

Нәғмәси—лајла.

Дүнјасы—бешик.

Сәмасы—бир чүт ана көзләри... Үфүгләриндә торпагын, көјүн өкниндәдир...

Мәнијји—гарғы ат.

Мејданы—балача бир һәјәт...

Өзү—үмид пәһрәси, нәслин нәслә јадикар сәси...

Дејирләр ширин олур ушаглыг хатирәләри. Гочаланда һамы донмәк истәјир о чағлара. Илләрин пәнчәрәсиндән көз долусу бахмаг истәјир узаг-узаг чығырлара, јоллара...».

Бунунла белә, образ «хатирә думанына бүрүнмүш ушаглыг илләри»ни јада саланда гәһәрләнир, о күнләрә гајытмага еһтијат едир. Чүнки онун јаддашында «доладјарына, јохушларына сүкутла баш-баша верә 1941—1945—әдсыз гәһрәманлара гојулан абидәләр». Демәк, јазычы «Гајытмаг истәмирәм»дә тәфәррүата вармыр, узун-узады мүһакимә јүрүтмүр, шәхси һәјатындан бирчә лөвһә алыр, она ичтимаи мә'на верир, јахын кечмишә сәјаһәтә биздә һәрби вә мүасир һәрб тәрәфдарларына дәрин тәәссүб вә нифрәт һисси ојадыр.

Лакин тәәссүф доғуран һалдыр ки, Һаһид Һачыјев бә'зән өз јасы маниерасына, һәјаты ин'икас етмә, сүрәти чанландырма үсулуна садиг галмыр. Буна көрә дә онун нә миниатүрләри, нә дә һекаләләри ејни сөвијјәли олмур; ара-сыра о, миниатүр јаздығынды унудур, фактлары садалајыр, һадисә вә әһвалатларын чәрәјан етдији ичтимаи һәјаты тутарлы бојаларла көстәрмир. Һәтта бә'зән һәјатдан алынан, өз-өзүлүјүндә маралы көрүнән бир әһвалат Һаһидин тәсвириндә адиләшир, дәрин фәлсәфи мә'наја кәсб етмир.

Доғрудан да, Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндән јадикар галан, Малахов төпәсинә кәләнләрин нәзәринә дәрһал чәлб едән, јаралы ковдәсиндә нечә-нечә «гурғушун» сахлајан бир әрик агачы ән төләбкар охучуну да тә'сирләндирә билөрди. Фәгәт «Көврәк бир маһны»да мараглы мөвзу тамам адиләшмиш, долгун бәдии ифадәсинин тапмамыш, һамынын «һөрмәтлә, еһтирамла саламладығы» әрик агачы үмумиләшмиш рәмзә — гәһрәманлыг тимсалына чеврилмәмишдир.

«Дашкөндә» бир ахшам», «Күнәшлә мүһарибә арасында» вә «Дәниз нәғмәкары»нда исә мүәллиф тәсвириличә јүјур, фикри чылпаглашдырыр, идејаны һадисәләрин ачары илә инкишаф етдирмир.

Хоша көлмәјән һалдыр ки, «Агава» сәнкиндән олан миниатүрләрдә ногсанлар бир гәдәр дә дәринләшир. Инди јазычы чүмләләр, фикир вә әһвалатлар арасындакы рабитәни гырыр, бәдилиләә, дилин сәлислиб вә ахарлылығына чидди фикир вермир. Белә вәзијјәт, сәвијјә мүхтәлифлији Һаһид Һачыјевин һекаләләринә дә өзүнү көстәрир. Бә'зи һекаләләрдә онун мушаһидәләринин дәринлији, бәдии ахтарыш вә үмумиләшдирмәләри ашкарча нәзәрә чарпыр; јаратдығы сүрәтләр јалда галыр, мүасир һәјат һагғында реал тәсәввүр верирләр. Бә'зи һекаләләрдә исә Һаһид јерлијәрсиз һашијәләр чыхыр, образы, онун һисс вә дүјғуларыны арха плана көнүр, хырда, өтәри вә кечичи һиссләр өтрафында «фырланыр»: «Шаһ тут»да, һәчми кичик олмајан бир һекајәдә мүәллиф тә'сирли бәдии васитәләрдән, лөвһә вә деталдан истифадә етмир; образларын дүјғуларыны, истәк вә арзуларыны ачмыр. Буна көрә дә бир сүрәт кими Јусиф Чејһундан, о да Мәрдандан фәргләнмир.

«Шаһ тут»да мүкалимә дә гуру вә сојугдур, гејри-динамикдир, нурани бир гочанын— Мәрданын «бирчә зоғ» арзусу мә'наламадығындан бәдии һәгигәт сәвијјәсинә галхмыр, тә'сирсиз галыр.

«Бир ана таныјырдым...» һекајәси «Шаһ тут»а бәнзәмир. Бурада ахтарыш вә мушаһидә, бәдии үмумиләшдирмә ашкарча нәзәрә чарпыр. Охучуда Назимлә Камран, гисмән дә Кәрим киши һагғында конкрет фикир һасил олур. Амма тәәссүф доғуран һалдыр ки, јахшы нијјәтлә јазылан бу әсәрдә јазычы икинчи дәрәчәли тәсвирләр ичәрисиндә Чәмән халаны кичилдир, она сәрбәст фаалијјәт мејданы вермир, һагғында үмумишәкилдә данышыр, бу да сүрәтин натамамлығы илә нәтичәләнир.

Доғру дејирләр, һекаје епик әсәрләрин «хырда» шәкилдир. Фәгәт «хырдалыг» мәзмун вә форма адилији, фикир бәситлији демәк дејилдир. Классик һекајә усталары, о чүмләдән Ч. Мәммәдгулузадә вә онун мүасирләри «хырда шәкилләр» һәјата кениш мүдахилә етмиш, тәкрародунмаз сүрәтләр силсиләси јаратмышлар. Һисс олунур ки, Һаһид бунлары јахшы билир, чох заман жанрын тәләб вә имканлары дахилиндә һәрәкәт едир, мөвзуларыны, рәнк, боја вә сүрәтләрини һәјатдан алыр, мүасир кечичилији зиддијјәт вә мүраккәблији илә тәсвирә чалышыр. Лакин бир дә көрүрсән ки, о, өзүнә, үслубуна садиг галмыр, «Бир дәстә гызылкүл» кими һәм мәзмун, һәм дә формача бәсит олан һекајәләр јазыр. Буна көрә дә бүтөвлүкдә «Бир дәстә гызылкүл»үн мәзмуну — Садығын достуну хатырламасы, онун мәзарына—дәнизә бир дәстә чичәк атмасы охучуја чох ади көрүнүр, ону дахилән сәнкинләшдирмир.

Һаһидин «Гыш новелласы» һекајәсинин мәзмуну да чох бәситдир. Нүрәһмәд Асландан сорушду:

«—Өзүнә ев-ешик дүзәлтмисән?

Бу суал тәәз бир сөһбәт үчүн, гајнајыб-гарышмаг үчүн гығылчам олду:

— Јахшы ајларда мән-

* Һаһид Һачыјев. «Бир ана таныјырдым...», «Кәнчлик», Бакы, 1972.

зил аласыјам.

— Бәс...

Огланы дүјду ки, гоча нәҹ-

ҹә ишарә едир.

— Һәлә јох. О мәсәлә

бир аз чәтиндир.

— Нијә?

— Ким кәләр мәнә, Нурәһмәд әми!

Гоҹанын сифәтини бүрүҹ-

ҹән гырышлар сыхлашды. О, сынаҹылы нәәрләрә огланын көзләринин ичинә бахды. Бәјагсы титрәјиш сонуҹ кетмишди.

— Миннәти олсун гызларын, һәрдән тапачаглар сәнин кими оланы?

— Бу тә'риф елә бир бу чәлиҹимә, бир дә әјагыма јарашыр!».

Бу сөһбәтдән сонра Аслан һадисәләр ахынында көрүнмүр. Инди мүәллиф әсас диггәти Нурәһмәдлә бир гызын сөһбәтинә, онларын арасында јаранан «зиддијәтә» верир. Белә ки, гыз шахтада, гасырғалы бир күндә завода кәлир. «Бурахылыш қағысы» олмадығындан Нурәһмәд ону сојуг вә е'тинасыз гаршыламыр. Чыхылмаз вәзијјәтә дүшән гыз бајырда иш новбәсинин гуртармасыны көзләјир; нәтичәдә «гар гыза охшајыр», «кирпикләри мүнчуг-мүнчүг буз баглајыр». Сонра да Аслан кәлир, гыз онун голуна кирир. Бу мәнзәрә Нурәһмәдин гәәб вә нирсинә сојудур, о, пешман олур. Мәзмунуну данышдығымыз «Гыш новелласы»нын формасы да чәлбедичи дејилдир: мүкалимәләр гәриемосионалдыр, мүәллифин дили гурудур, публисистик дилдир.

Бәдии тәчәссүмү икили вә зиддијәтли олан Нурәһмәдин дүшүнчәләри, башына кәлән һадисәләри көзләри онуң өнүнә кәтирмәси, һеч бир мә'нәви һагты олмадан исмәтли вә ләјагәтли бир гыздан шүбһәләнмәси, она гаҹы вә истигаилыыг көстермәмәси јериндир, әсәрә ағырлыг кәтирән, ихтисар етмәјачы олан умуми тәсвирләрдир. Кордјүј, шаһиди олдуғу, ичтимаи мә'насыны јахшы билдији һадисә вә әһвалатлардан јазанда Наһидин һәм миннатүрләри, һәм дә һекајәләри ширин охунур, марағ доғурур, јарадыҹы сүрәтләр өзләринә мәхсус һисс вә көрүшләри илә бир-бириндән фәргләнирләр.

Доғрудан да, Һикмәт («Көрүш») орижинал сүрәтдир, дарәнәм зәнкин адамдыр, чаван бир мүәллифин бәдии ахтарышларыныһ, үмумиләшдирмәләринин нәтиҹәсидир. Чүнки јазычы мовзу илә јашамыш, ата илә оғулун көрүшүнү тәбии вә реал верміш, онларын мә'нәви-псиҳоложи аләмини бачарығла ачмышдыр.

Илк бахышда һекајәнин сүрәтләриндән бири — ата дахилән зиддијјәтли көрүнүр. Амма о, чавалығда чашса да, һәјатда өз мөвгејини дүзкүн мүәјјәнләшдирә билмәсә дә, охучу онанифрәт етмир; илләр боју аиләсинә һәсрәт чәкән, оғлунун үзүнү көрмәјән, анчаг адыны ешидән, вәтәнинә, аиләсинә гајытмаға өзүндә нирәдә вә чәсарәт тапмајан бир адамын һәлиә чачылыр, дәрдинә шәрик олмаг истәјир. Чүнки о, вәтәнпәрвәрдир, истигаләдыдыр, көнүлүндә итирдикләринә оғлунун јарадычы фәалијјәтиндә тапмаг истәјән инсандыр.

Мүкалимә шәклиндә һекајә јазмағын, шүбһәсиз, өз чәтинликләри вар. Бу форма јазычынын имканларыны мәһдудлашдырыр, ону аз гала һадисәләр ахынындан сыхышдырыб «чыхарыр», сүрәтләри сөһбәтләрә, сәмими е'тирафлара апарыр. Азәрбајҹан әдәбијјатында «Икі һәпәнд», «Көһнә илә јенинин сөһбәти», «Пристав вә өгру» вә башга классик нүмунәләри олан бу формадан мүасир јазычыларымыз аз-аз истифадә едирләр. Наһид Һачыјев дә ајрыча мүкалимә шәклиндә һекајә јазмыр. Лакин о, сүрәтин е'тираф вә хатирәләриндән, онун өзүнү диндирмә, көстәрмә үсулундан тез-тез истифадә едир. Бу бахымдан «Ајрылыг өмрү» даһа сәчијјәвидир.

«Ајрылыг өмрү» јығчам һекајәдир. Салеһин чанлы хатирә вә сәмими е'тирафларыдыр.

Салеһ психоложи сүрәтдир, гәһрәманлыг вә вәтәнпәрвәрлик тимсалыдыр, һәјатда достлуғу һәр шејдән үстүн тутан инсандыр. Јазычы һәкијә доғру она сәрбәстлик верир, һырда, амма мә'налы деталларла онун чанлы портретини чыхарр, зәнкин мә'нави аләмини сарсыдыгы хатирәләр фонунда ачыр.

Мөвзусу Бојүк Вәтән мүһарибәси һадисәләриндән алынан «Бала гартал» һекајәси, илк бахышда е'тираз доғурмур. Чүнки јазычы әсас сүрәтин — Володја Дубинин һәјатындан бир драматик һәлә алыр, ону дөрд јашлы партизанын гәһрәманлығы һаггында бизә реал мә'лумат верир, совет мәктәбләринә хас олан нәфијјәтләри онун симасында үмумиләшдирир. Буна көрә дә охучу Володја Дубинин чевиклијинә, партизанлары хилас етмәсинә, драматик анларда вәзијјәтдән чыхышы јолу тапа билмәсинә инаныр. Амма хошә кәлмәјән һалдыр ки, Наһид һекајәнин дилинә, онун бәдиилик вә емосионаллығына чидди фикир вермир: дили еһтијјач олмадан «рәнҹәләмәјә» чалышыр, сөзү мә'наландырмыр, хүсусән һекајәнин сонунда о, ашкарча тәблигатчынлы, публисисти хатырладыр: «Керчдә көзәл бир бағ вар. Ағачларын арасында әзәмәтли абидә учалыр. Бу, һамымызын јахшы таныдығы Володја Дубинин һејкәлидир. Постаментин үстүндә әәрли һәрфләрлә јазылмыш бу сөзләри охујурус: «Гәһрәман пионер Володја Дубининә Керч пионерләри вә комсомолчулары тәрәфиндән».

Абидәнин ајағы алтында һәмишә тәзәтәр чичәк дәстәләри көрмәк олар. Митридат дағынын дөшүндәки күчә, шәһәрдәки ән уч нөмрәли мәктәб вә бир китабхана бу чәсур совет мәктәблисинин адыны дашыјыр».

Наһид Һачыјев бачарығлы, зәһмәтсевәр насирдир. О, әсәрләри үәриндә инам вә сәбирлә ишләмәли, охучунун јүксәк тәләб вә арзуларыны нәзәрә алмалы, јарадычылыг ахтарышларында классик вә мүасир әдәбијјатын апарычы өн'әнәләринә архаланмалыдыр.

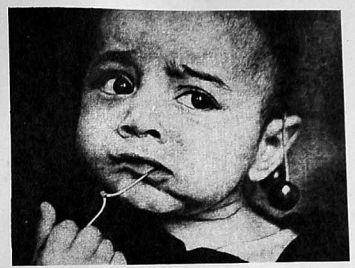

Нубар

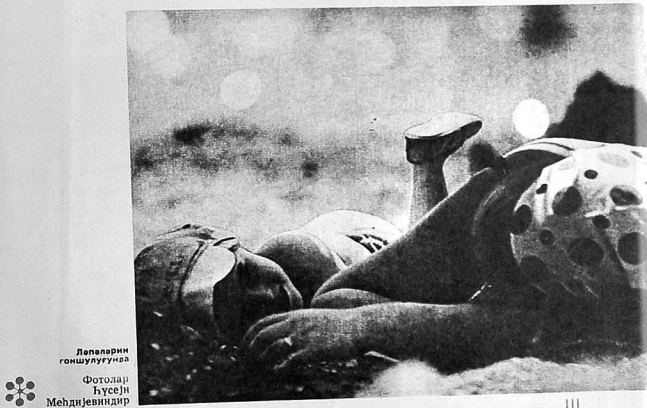

Лөвләрин гоншулуғунда

Фотолар Һүсејн Мәндијевиндир

40 гәпик.

904

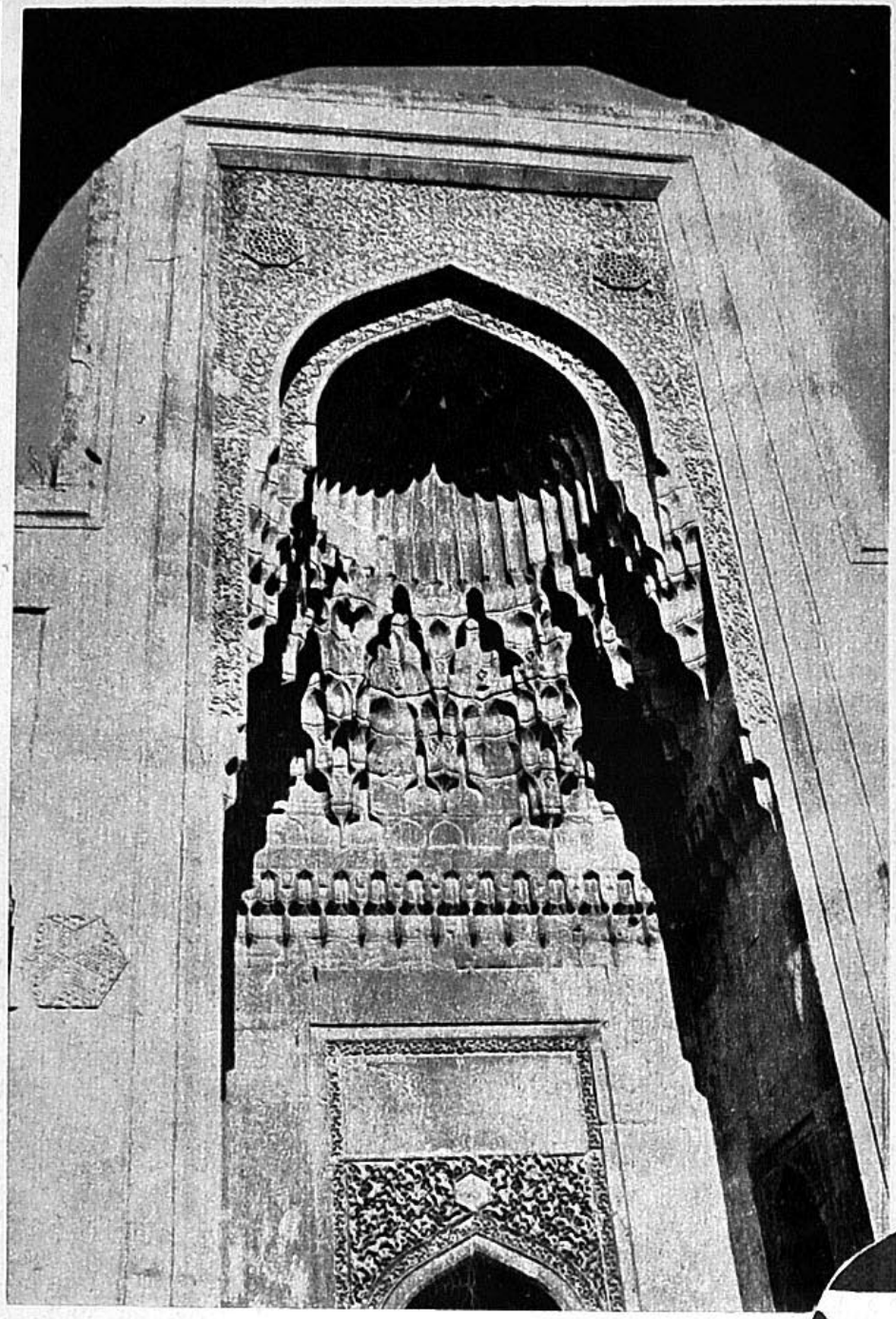

НАХЫШЛАРЫН ТАЧЫ

(Ширваншаһлар сараҹындан фрагмент)

Фото
Ј. Шамиловундур

Литературно-художественный и общественно-политический ежемесячник Союза писателей Азербайджана и ЦК ЛКСМ Азербайджана — «УЛДУЗ» (на азербайджанском языке).

Бәдии редактор
Ә. Һәсәнов.

Техники редактор
Т. МАҺМУДОВ.

73

6

Чапа имзаланмыш 14/VI-1973-чү ил. 84×108 1/16. 2,0 кағыз вәрәги. 6,72 чап вәрәги. ФГ 13021. Сифариш 2537. Тираж 51 867.

Бакы шәһәри, «Коммунист» нәшриҹатынын мәтбәәси.